

UNIVERZITET U SARAJEVU
Filozofski fakultet

Fikreta Žunić, Lejla Kafedžić, Lejla Žunić

ODJELJENSKA ZAJEDNICA

Sarajevo, 2022.

Fikreta Žunić, Lejla Kafedžić, Lejla Žunić
ODJELJENSKA ZAJEDNICA

Glavni urednik Redakcije za izdavačku djelatnost Filozofskog
fakulteta Univerziteta u Sarajevu

Akademik Dževad Karahasan

Recenzentice

Dr.sc. Irma Čehić, vanredni profesor, Univerzitet u Sarajevu

Dr.sc. Šejla Bjelopoljak, docent, Univerzitet u Bihaću

Lektorica

Biljana Stojanović

Ilustracije i grafika

Fikreta Žunić

DTP

Lejla Žunić

Izdanje

Prvo elektronsko izdanje

Izdavač

Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet

Za izdavača

Prof.dr. Muhamed Dželilović

ISBN 978-9926-491-05-5

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i univerzitetske
biblioteke BiH pod

ID brojem 49449990

Fikreta Žunić, Lejla Kafedžić, Lejla Žunić

ODJELJENSKA ZAJEDNICA

Sarajevo, 2022.

Najiskrenije zahvale upućujemo recenzenticama knjige, prof.dr. Irmi Čehić i doc.dr. Šejli Bjelopoljak, koje su svojim sugestijama doprinijele kvaliteti knjige.

Zahvale pripadaju učenicima i učenicama i razrednicima i razrednicama koji su učestvovali u istraživanju, bez čije saradnje ne bismo mogle spoznati temeljne kvalitativno-kvantitativne karakteristike Odjeljenske zajednice u školskoj praksi.

SADRŽAJ

SAŽETAK	7
SUMMARY	8

UVODNA RAZMATRANJA	9
UVOD	10
Metodološki okvir istraživanja	13
Pregled dosadašnjih istraživanja	16

I POGLAVLJE

POJMOVNO ODREĐENJE ODJELJENSKE ZAJEDNICE.....27

Definicija Odjeljske zajednice.....	28
Koncept Odjeljske zajednice	30
Uloga i značaj Odjeljske zajednice.....	34

II POGLAVLJE

TIMSKA STRUKTURA ODJELJENSKE ZAJEDNICE.....39

Profil razrednika	40
Profil i uloga pedagoga	59
Specifičnosti adolescentskog perioda.....	63

III POGLAVLJE

SADRŽAJNA STRUKTURA ODJELJENSKE ZAJEDNICE.....67

Odjeljska zajednica - obavezni predmet.....	68
Odjeljska zajednica u srednjim školama	73

IV POGLAVLJE	
KVALITET ČASOVA ODJELJENSKE ZAJEDNICE	87
Osnove evaluacije	88
Nastavne teme i interesi učenika	91
Klima na časovima Odjeljenske zajednice	104
Tehničko-stručna izvedba časova Odjeljenske zajednice	106
Opservacija časova Odjeljenske zajednice	111
Efekti Odjeljenske zajednice	99
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	127
LITERATURA.....	133
REGISTAR POJMOVA	139
IZVOD IZ RECENZIJA	141

SAŽETAK

Naučna monografija pod naslovom „Odjeljska zajednica“ ima za cilj da izvrši identifikaciju i evaluaciju determinanti Odjeljske zajednice i da procijeni njenu ulogu i značaj u odgojno-obrazovnom radu. Korišten je bogat fond literature i izvora. Metodološki pristup je fundamentalno-aplikativni. Podaci su prikupljeni anketiranjem i intervjuiranjem relevantnih subjekata (učenici, razrednici, pedagozi). Model evaluacije kvalitete časova Odjeljske zajednice prikazan je kroz grupu indikatora (nastavne teme i interesi učenika; praktična primjena; klima na času; tehničko-stručna izvedba časa; opservacije časa), koji su mjereni i predstavljeni Likertovom skalom (1-5) i statističkom obradom podataka. Rezultati istraživanja su pokazali da je Odjeljska zajednica obavezan nastavni predmet, kao i da se njen koncept sastoji od timske i sadržajne strukture, čiji su najvažniji subjekti: razrednici, učenici, pedagog. Empirijskim rezultatima je utvrđeno da su najfrekvencije teme na časovima Odjeljske zajednice iz oblasti: učenja, vladanja, zdravlja, itd., dok je interes učenika najviše usmjeren na teme organizacije izleta, obrazovanje u vezi sa spolnim bolestima, ulogama medija i društvenih mreža, itd. Klima na časovima Odjeljske zajednice je zadovoljavajuća, a radi se na rješavanju problema učenika, pravdanju izostanaka i izricanju odgojno-disciplinskih mjera. Odjeljska zajednica ima dobar odgojni uticaj na učenike. Za unapređenje kvalitete Odjeljske zajednice, potrebno je raditi na nekoliko stavki: primijeniti multimedijalna sredstva na časovima Odjeljske zajednici, komunikaciji, prilagođavanju tema različitim učeničkim interesima, jer iako je program Odjeljske zajednice heterogen, često je prisutna nedosljednost njegove realizacije zbog specifičnih problema u odjeljenju, pa se sadržaji modifikuju, reduciraju i prilagođavaju zavisno od potreba i prioriteta. Primjena časova Odjeljske zajednice odražava se na odgoj učenika, pomaže im u rješavanju životnih problema, usmjerava ih na vođenje zdravog načina život uopće.

SUMMARY

The aim of scientific monograph „The Classroom Community” is to identify and evaluate determinants of the classroom community and to estimate its role and importance in the raising & educational development of young students. There was used rich fund of relevant literature and sources. Methodology includes fundamental and applicative approach. The significant data were collected during terrain work by survey and interview of students, homeroom teachers, pedagogy. The evaluative model of classes quality is referred with the group of indicators (curriculum units and interest of students; applicative use; classroom climate; technical and professional implementation; classroom observation), that were measured and presented with Likert scale (1-5) and statistical data processing. Research results showed that the Classroom Community is mandatory subject, while its concept consists team and content structure, which main subjects are: students, homeroom teacher, pedagogy, with their presented features. Empiric results determined the fields of learning and behavior, and health, as the most frequent units (topics), while student’s interest is more oriented to topics of excursion organisation, education of sexual disease, the rolle of media and social networks, etc. Although the classroom climate is „satisfactory” (sufficient), the classroom community still helps at the solving problems of students, justifying absences and disciplinary penalties, so it has good raising impact at students. Improving quality tips should be focused on: multimedia tools, communication and tailor topics to student’s interest, because even the program is heterogenous, it’s oftenly not consistently realized as specific problems in classroom requires its modification, reducement and adjustment depending on the needs and priorities. The application of the classes of the Class Community is reflected in the upbringing of students, helps them solve life problems, directs them to lead a healthy lifestyle in general.

Uvodna razmatranja

Obrazovanje je najmoćnije oružje kojim možete
promijeniti svijet.
Nelson Mandela

UVOD

Obrazovanje se razumijeva kao proces sukonstrukcije znanja, razvijanja vještina, navika i sposobnosti. Generalno, obrazovanje čine svi postupci koji dovode do sticanja iskustva i njegovog oblikovanja u spoznaju koja pridonosi odgoju ličnosti. Također, obrazovanje je izraz ljubavi prema djeci i adolescentima kojima je potrebno dobrodošlicu u društvo i bespogovorno ponuditi mjesto u obrazovnom sustavu i lokalnoj zajednici (Delors, J., 1998. str. 8, prema: Opić, S., 2017). Kada se govori o obrazovanju, obično se misli na školovanje, odnosno obrazovanje u školi i na visokoškolskim ustanovama, što je usko shvatanje obrazovanja. No, škola jeste važno mjesto odgoja i obrazovanja učenika. To je mjesto učenja, otkrivanja, društvenih iskustava, mjesto na kojem učenik shvata svijet, razumije njegove zakonitosti, specifičnosti i opasnosti. Osjećaj pripadnosti je primarna ljudska potreba i znači da je škola mjesto gdje se učenik osjeća sigurno i zaštićeno. Ljudi koji se osjećaju prihvaćenima imaju dovoljno samopouzdanja istraživati probleme, riskirati i slobodnije se igrati s različitim opcijama i učiti od njih razmišljajući o svojim pogreškama (Johnson i dr., 1984., prema: Opć, S. 2017). Društveni život učenika je sastavni dio odgojno-obrazovnog sistema, jer je škola mjesto gdje djeca se djeca i socijalizuju. Socijalizacija je proces tokom kojeg učenici stiču stavove i vrijednosti određene kulture, te uče ponašanja koja se smatraju prikladnim za pojedinca i društvo.

Mnogo je prostora, aktivnosti, pristupa i načina kroz koje škola socijalizira i obrazuje, tačnije odgaja učenike. Odjeljska zajednica (OZ) je prilika i mjesto gdje učenici imaju najviše prostora za sebe i druge, ali često joj se ne poklanja dovoljna pažnja. Naime, program Odjeljske zajednice je samo prilog Nastavnom planu i programu u srednjim školama, pa se samim tim postavlja pitanje na koji način se realizuje i kakvu ulogu ima Odjeljska zajednica u odgojno-obrazovnoj ustanovi.

Odjeljska zajednica je čas koji vodi razrednik jednom sedmično i unutar njega se posvećuje aktuelnim zbivanjima pojedinca i grupe, te zajedno s njima obrađuje teme iz oblasti humanih odnosa, rada,

moralnog i estetskog odgoja, prirode i kulture, životne sredine i dr., s ciljem da obrazuje i razvija kod mladih ljudi pozitivne vrijednosti i da im pomogne u socijalizaciji.

Evidentno je da su se tematikom Odjeljske zajednice, uglavnom, bavili pedagozi, mada je dostupno malo knjiga koje su bile posvećene primarno odjeljskoj zajednici kao predmetu istraživanja, jer je ona pretežno *usputno* pitanje, koje se obrađuje unutar neke druge tematske cijeline ili kroz određene članke.

Upravo zbog toga, javila se potreba za pisanjem ove knjige u kojoj se razmatraju bitne stavke OZ: uloga i značenje, sadržajna i timska struktura, kvalitet časova Odjeljske zajednice. Koncept OZ čine timska i sadržajna struktura. U knjizi su identifikovana obilježja njene unutrašnje (školske) i vanjske timske strukture kao i kvalitativne karakteristike glavnih aktera u srednjoj školi: pedagoga, razrednika, učenika-adolescenata. Analizirana je tipologija nastavnika i razrednika, stilovi rada i komunikacije, 'tajne' uspjeha, što je još upotpunjeno i empirijskim rezultatima istraživanja. Također, opisani su radni zadaci pedagoga i zahtjevi koje treba da zadovolji u školi, kao i njegova uloga u monitoringu realizacije časova OZ. Ciljna skupina su srednjoškolci početnici (prvi razred), adolescenti, kao najosjetljivija kategorija, zbog čega su posebno analizirane njihove psiho-fizičke i razvojne karakteristike. Što se tiče sadržajne strukture OZ, najprije je izvršena identifikacija dokumentacije po kojoj se ista vodi kao obavezni nastavni predmet, a zatim su predstavljene kurikulum jezgre OZ u srednjim školama, njen godišnji program rada i pojedinačne teme. Utvrđeno je da su srednje škole, prije uvođenja EUVET programa, imale program rada Odjeljske zajednice kao dio Nastavnog plana i programa, ali ga nisu zadržale nakon uvođenja EUVET programa. Nastavni plan i program za gimnazije, također, nema jasno definisan Plan rada Odjeljske zajednice koji bi se trebao nalaziti kao sastavni dio NPP, tj. uvezan u Knjigu nastavnih planova i programa za gimnazije.

Posebna pažnja u knjizi je posvećena kvaliteti časova Odjeljske zajednice koja se prati preko skupine relevantnih indikatora (parametara): nastavne teme i interesi učenika, praktična primjena Odjeljske zajednice, klima na časovima Odjeljske zajednice, tehničko-stručna izvedba časova Odjeljske zajednice, opservacije časova OZ, gdje su teoretski modeli poslužili samo kao osnova za identifikaciju i selekciju navedenih indikatora, dok su oni dalje propitani među razrednicima i učenicima prvih razreda srednje stručne škole.

Upravo rezultati do kojih se došlo istraživanjem, kroz pedagoške opservacije i anketiranjem, doveli su do bliže i realnije spoznaje u vezi sa kvalitetom časova OZ. Kvalitativno-kvantitativne analize su omogućile da se identifikuju prednosti i nedostaci u aktuelnoj praksi izvedbe časova OZ, na osnovu čega su utvrđene mjere, koje su konkretnije oblikovane i sintezno predstavljene u poglavlju koje se tiče kvalitete, kao i kroz zaključna razmatranja. Ipak, treba naglasiti da knjiga svojim ukupnim naučnim i stručnim opusom temeljito obrazuje čitaoca i priprema ga za kvalitetnu realizaciju časova Odjeljske zajednice.

Metodološki okvir istraživanja

Naučna monografija pod naslovom "Odjeljska zajednica", po svojoj prirodi, spada u fundamentalno-aplikativna istraživanja. Fundamentalna znanja i činjenice u vezi sa utvrđivanjem koncepta OZ i selekcijom relevantnih indikatora (parametara) putem kojih se utvrđuje kvalitet časova Odjeljske zajednice prikupljene su iz naučne i stručne literature, dok su empirijska saznanja rezultat višedecenijskog rada autorskog tima na terenu i u praksi, kroz aktivnu službu u pedagoškoj struci ili naučno-nastavnom radu. Konkretniji podaci u vezi sa procjenom kvaliteta časova Odjeljske zajednice u srednjoj školi, prikupljeni su ciljanom anketom, kao i kroz pedagoško-stručni nadzor i opservacije istih.

Predmet istraživanja su identifikacija i evaluacija determinanti Odjeljske zajednice. Kako bi se razumjelo šta determiniše koncept Odjeljske zajednice najprije je utvrđena njena timska i sadržajna struktura, a zatim skupina atributivnih indikatora preko kojih se mjeri i procjenjuje kvalitet časova Odjeljske zajednice. Istraživanje je bazirano na kompleksnom pedagoškom analitičko-kauzalnom i evaluativnom postupku, kojim se utvrđuju kvalitativna i kvantitativna svojstva OZ, radi procjene njenog značaja u školi, odnosno u odgojno-obrazovnom formiranju mladih.

Korištene su različite istraživačke metode, tehnike i instrumenti: identifikacija, klasifikacija, evaluacija, rangiranje, kauzalna i funkcionalna analiza, deskriptivna analiza, teorijsko-sadržajna analiza, komparativna analiza, terenski rad, opservacije, intervju, survey metod, statističko-grafička metoda, itd.

Teorijsko-sadržajnom analizom, utvrđeni su sadržaji na temu ili u korelaciji sa Odjeljskom zajednicom kategorično u zavisnosti od vrste publikacije: udžbenici, priručnici i članci. Analizirane su i identifikovane definicije i drugi elementi u vezi sa razumijevanjem kompleksnog koncepta OZ i njenim značajem. Determinante koncepta OZ su klasifikovane kategorično: elementi timske i sadržajne strukture, kao i atributivni indikatori za procjenu njene

kvalitete. Izvršena je identifikacija i sadržajna analiza curriculumuma OZ u srednjim školama na području Sarajeva, kako kroz dostupnost programa u praksi, tako i kroz neformalni intervju sa određenim stručnim licima iz pedagoškog sektora (stručni savjetnik, kolege pedagozi iz drugih srednjih škola), jer je trebalo utvrditi zvanični status i inkorporiranost programa OZ u NPP srednjih škola, sličnost ili eventualnu razliku zavisno od tipa škole (stručna ili gimnazija).

U tu svrhu, analizirani su sadržaji nekoliko NPP (stručne škole i gimnazija) kako bi se utvrdile 2 bitne determinante: a) da li je OZ inkorporirana kao obavezan nastavni predmet; b) nastavne teme-program rada OZ. Pored toga, analiziran je sadržaj legislativne dokumentacije: Zakon o srednjem obrazovanju KS i Pedagoški normativi i standardi, s ciljem da se ustanovi postoji li član Zakona kojim se obavezuje realizacija Odjeljene zajednice kao obaveznog predmeta. Izvršena je identifikacija, selekcija i evaluacija indikatora kvalitete časova OZ (nastavne teme i interesi učenika; praktična primjena; klima na času; tehničko-stručna izvedba časa; opservacije časa), koji su konduktovani putem ankete u srednjoj stručnoj školi u prvim razredima (osjetljiva adolescentska kategorija). Anketa je kombiniranog tipa s dmnt. zatvorenim items-ima uz mogućnost dopune odgovora, koji se mjere po Likertovoj skali (1-5). Anketiranjem su obuhvaćene 2 kategorije ispitanika (namjerni, prigodni uzorak): razrednici (4) i učenici I razreda (ukupno 74 učenika raspoređena u 4 odjeljenja), čiji su odgovori komparativno analizirani, kako bi se došlo do saznanja kako čas OZ doživljavaju učenici, a kako nastavnici-razrednici, odnosno koliki je stepen ne/slaganja i u kojem dijelu je prisutan.

Rezultati ankete su statistički obrađeni, funkcionalno analizirani i tabelarno-grafički (kroz dijagrame) prikazani u knjizi, kako bi se utvrdile prednosti i nedostaci u realizaciji časova OZ, kao i njen odgojno-obrazovni uticaj na mlade. Opservacije su primarno vezane za pedagošku posjetu i monitoring časova OZ u prvim razredima srednje stručne škole (šk. 2015/2016. god.), ciljano i po protokolu, kao i aktuelno u gimnaziji (šk. 2021/2022), a sve skupa omogućilo je

da se dođe do vrijednih spoznaja u vezi sa kvalitetom časova Odjeljenske zajednice.

Namjera autora je da knjiga bude podrška i vodič na putu ka stručnom usavršavanju kroz profesionalni angažman, naučno-nastavni rad, projekte i sl., kako za užu struku: pedagoge, tako i za sve prosvjetnike i nastavno-naučni kadar, studente, nastavnicima-razrednicima i dr. Nadamo se da će se svi skupa okoristiti i doprinijeti da knjiga zaživi kroz aktuelne nastavne module i pedagoško-nastavnu i stručnu praksu.

Pregled dosadašnjih istraživanja

S obzirom na značaj Odjeljske zajednice, mnogi pedagozi su joj posvećivali posebnu pažnju. O odjeljskoj zajednici postoje pisani tragovi za sadašnje i buduće generacije. Pomažu dodatnom informisanju o značaju i radu odjeljskih zajednica te daju mogućnost da se mnoge tadašnje ideje i prijedlozi realizuju, dopune sa novim idejama i obogate rad odjeljskih zajednica što će se svakako odraziti na odgoj učenika.

Radom Odjeljske zajednice, njenim značajem, kao i ulogom razrednika, bavili su se brojni pedagozi: Ristić i Kovačević (1978), Malić (1973), Šefer (1985), Bratanić (1993), Rosić (2001), Ivanek (2004). Metodom teorijske analize dolazi se do saznanja da su značajan doprinos u pojašnjenju rada Odjeljske zajednice i njenog značaja te planiranja iste dali Ristić i Kovačević: "Dnevnik Odjeljske zajednice sa podsjetnikom za rad" (1978), Malić: "Razrednik u osnovnoj školi" (1973), Šefer "Druženje u razredu" (1985), Bratanić (1993): "Mikropedagogija", Pehar-Zvačko (2003): "Slobodno vrijeme mladih ili...", Grupa autora (2007): "Pedagoški praktikum". U nastavku je dat osvrt i analiza sadržaja o odjeljskoj zajednici autora koji su se bavili radom iste ili su na bilo koji način skrenuli pažnju na ulogu i značaj Odjeljske zajednice kroz udžbenike, priručnike ili časopise.

Ristić i Kovačević (1978) napisali su "Dnevnik Odjeljske zajednice sa podsjetnikom za rad". Ukazali su na važnost planiranja rada Odjeljske zajednice i to u kontekstu vođenja tih časova. "Na prvim sastancima Odjeljske zajednice, pri izboru odbora i komisija, zajednički sa učiteljem, odnosno sa razrednim starješinom, treba odabrati sve tekstove koji govore o odjeljskoj zajednici kao organizaciji i koji upućuju na organizaciono rješenje, na način i sadržinu planiranja rada" (Ristić, M., Kovačević, B., 1978., str. 8). U udžbeniku daju smjernice za vođenje Dnevnika Odjeljske zajednice koji predstavlja cjelokupan rad učenika i razrednika.

Također skreću pažnju na program rada, odbor koji se bira na prvom času, te njihova zaduženja, komisije koje "pripremaju izvještaje o obavljenim zadacima, daju prijedloge za dalji rad, objašnjenja i sl." (Ristić, M., Kovačević, B., 1978., str. 15). Autori daju konkretne upute razrednicima i učenicima kako treba voditi zapisnik, kako se piše dnevni red, raspored vremena, te aktivnosti koje bi Odjeljska zajednica mogla da realizuje. Dnevnik Odjeljske zajednice sa podsjetnikom za rad nudi konkretna pojašnjenja o radu Odjeljske zajednice te daje upute o realizaciji časova i nudi određene aktivnosti koje se mogu planirati u daljem radu. Veoma je praktičan udžbenik, koji je kao vodič adekvatan razrednicima te razumljiv i samim učenicima. Aktivnosti koje su tada predlagane mogu se primjenjivati i danas uz prilagođavanje sadržaja današnjici.

Malić J. (1973) je u knjizi "Razrednik u osnovnoj školi" pisao o ulozi razrednika te odgojnoj zadaći osnovne škole. Ističe da "o kvaliteti razrednikova rada zavisi stupanj pedagogizacija školske organizacije". Detaljno je opisao poslove koje obavlja razrednik kao što su: administrativni, organizacijski i pedagoški. Navodi koji su to administrativni poslovi počevši od upoznavanja sa svakim pojedinim učenicom te upisom u odjeljsku i matičnu knjigu, prikuplja potrebne dokumente za tačan upis učenika, ispunjava svjedočanstva, đачke knjižice, i dr., te objašnjava organizacijske poslove razrednika kao što su formiranje ili sudjelovanje u formiranju odjeljenja, sudjeluje u osnivanju Odjeljske zajednice, saraduje sa upravom škole, saziva odjeljska vijeća, i sl. do pedagoških poslova koji se odnose na to da "prati i istražuje proces formiranja učeničkog kolektiva, rješava u prvoj instanci sve odgojne probleme odjeljenja, predlaže pohvale, nagrade, i kazne razrednom i nastavničkom vijeću, izriče odgojno-disciplinske mjere iz svoje nadležnosti, prati i upoznaje obiteljske prilike učenika, itd." (Malić, J., 1973, str. 32) .

Šefer J. (1985) je kroz "Druženje u razredu" dala određene sugestije, savjete i prijedloge za rad odjeljskih zajednica. "Ova knjiga je pokušaj da se konkretnim sugestijama pomogne učiteljima i nastavnicima u ulozi razrednih starješina. Sugestije se odnose na

organizovanje susreta odjeljenskih zajednica u osnovnoj školi i nalaze se u drugom dijelu knjige u vidu operativnog plana i programa za rad odjeljenskih zajednica od I do VIII razreda" (Šefer, J., 1985, str. 3).

Bratanić M. (1993) je u "Mikropedagogiji" posebno poglavlje posvetila Razredniku kao odgajatelju ističući koliko je za uspješan rad Odjeljenske zajednice bitna ličnost razrednika pa kaže da je "za uspješno obavljanje uloge razrednika odlučujuća kvaliteta njegove ličnosti, ne samo njegovo znanje o tome što treba raditi, već uz to one osobine, svojstva i sposobnosti koje će zapravo omogućiti da to znanje dođe do izražaja". Također pojašnjava koja su to područja odgojnog djelovanja razrednika "saradnja s čitavim razredom, sat razredne zajednice, individualni rad sa učenikom, rad sa roditeljima, sa razrednim vijećem, sa direktorom i pedagogom/psihologom, sa nastavničkim vijećem, s mjesnom zajednicom, istraživački rad" (Bratanić, M., 1993, str. 135) te pojašnjava svako od navedenih područja odgojnog djelovanja. Ono što je posebno zanimljivo u Mikropedagogiji jeste to da spominje istraživanje u jednom srednjoškolskom centru o tome šta učenici najviše cijene kod razrednika. Riječ je o mišljenju i stavovima srednjoškolaca o tome kakav bi trebao biti razrednik do čega nije bilo moguće doći u drugim literaturama. Inače poglavlje o odjeljenskoj zajednici koje Bratanić Marija obrađuje ne odnosi se samo na učenike u osnovnoj školi već općenito na rad Odjeljenske zajednice koja se realizuje i u srednjim školama.

Malić M. (2001) je u udžbeniku "Razrednik i odjeljenska zajednica" istakao značaj poznavanja metodike odgojnog rada kako bi svaki razrednik mogao kvalitetno da izvrši svoju odgojnu zadaću. Da bi časovi Odjeljenske zajednice bili kvalitetni i zanimljivi učenicima neophodno je da se razrednik pridržava određenih metodičko-didaktičkih zahtjeva. Tako Rosić ističe pravilan odabir nastavnih metoda navodeći i objašnjavajući neke od njih: metoda diskusije, razgovora, tekst metoda, igranje uloga, i dr. Koju će metodu razrednik upotrijebiti za realizaciju časa zavisi od "više faktora, kao od konkretnih situacija, sadržaja rada, karaktera i zadatka

postavljenih toj djelatnosti, od cilja časa, odnosno sastanka, od uzrasta i mogućnosti samih učenika, od lokalnih uslova i prilika, od didaktičko-metodičke kulture nastavnika" (Rosić, M., 2001., str. 15). U priručniku daje primjer pisanih priprema za čas koje mogu nastavnicima poslužiti u radu. Iste mogu dopuniti, prilagoditi potrebama odjeljenja i sl. Na ovaj način je dao ideje mnogim razrednicima za časove odjeljenskih zajednica, ali isto tako i gotova rješenja koja razrednici trebaju samo da realizuju na času, sa učenicima. Navedeni su primjeri priprema za čas od I do VIII razreda, za neke od nastavnih jedinica kao što su: "Šta je pušenje" (1. razred); "Alkohol i zdravlje" (2. razred); "Moj jelovnik" (3. razred); "Pušenje i organizam" (4. razred); "Droge i mladi" (5. razred); "Prava djeteta" (6. razred); "Šta čini sreću" (7. razred); "Kontracepcija i abortus" (8. razred), i dr. Priručnik daje "vrijedan prilog u didaktiko-metodičkom postavljanju i organizaciji časova Odjeljske zajednice. Teme su realizovane i osmišljenje na stručan i metodičan način i vrijedan su prilog unapređivanju rada Odjeljske zajednice, jer nude različite varijante obrade" (Muminović, H., 2001). Ovakve teme se obrađuju i u srednjoj školi s tim da se proširuje izvor infomacija i produbljuje sadržaj, a sve je prilagođeno uzrastu učenika i aktuelnim zbivanjima.

U novije vrijeme, među referentne pedagoške radove koji se bave problematikom Odjeljske zajednice ubrajaju se radovi autora kao što su: Rosić, M ., 2001., Ivanek, A ., 2004 ., dok se i u drugim udžbenicima koji govore o mladima, ne može, a da ne spomene rad Odjeljske zajednice. Jedan od takvih udžbenika jeste udžbenik autora L. Pehar-Zvačko (2003): "Slobodno vrijeme mladih ili..." u kojem na stranici 304 govori o sadržaju rada odjeljskih zajednica. Ivanek A. i saradnici u priručniku "Razrednik (-ica), pedagoško-psihološki voditelj (-ica) razrednog odjela "navode šta znači biti razrednik te koliko je bitna njegova uloga za odjeljenje; objašnjava pojam razredništva te koji se poslovi svrstavaju u razredničke. U drugom dijelu priručnika daju primjere radionica te objašnjavaju koliki je značaj istih za uspješnu realizaciju kao i zdravo funkcionisanje Odjeljske zajednice. "Cilj pisanja ovog priručnika

je "aktivno uključivanje učenika zajedno sa razrednikom u ostvarivanje sadržaja sata razrednog odjela, te podijela odgovornosti napredovanja u uspjeh sukladno mjestu i ulozi u školi" (Ivanek, A., 2004, str. 5). Radionice imaju za cilj da pomognu "aktivnom uključivanju svih sudionika u analizu, raspravu i donošenje odluka za budući rad" (Ivanek, A., 2004, str. 35). Za razliku od prethodnih udžbenika koji su većinom kazivali o radu odjeljenskih zajednica u osnovnim školama, ovaj priručnik ima širu namjenu, a ogleda se u višestrukom izboru radionica koje se mogu primjeniti sa učenicima starijih razreda, tj., u srednjim školama. Radionice se odnose na oblasti kao što su: komunikacija, socijalne vještine, učenje, rješavanje konflikata, traženje zaposlenja, i sl.

Pehar-Zvačko (2003) govori o problemu slobodnog vremena mladih sa pedagoškog, psihološkog i sociološkog aspekta kao i o implikacijama problema slobodnog vremena. S obzirom da se škola treba baviti i ovim problemom mladih, odjeljenska zajednica je prilika da se govori o ovoj tematici. Tako L. Pehar-Zvačko govori o važnosti sadržaja rada odjeljenskih zajednica. Sadržaj rada odjeljenskih zajednica sastoji se od devet konkretnih oblasti, a "svaka od njih nudi razrednicima i pedagogima priliku da ih razrade, a konkretne teme u skladu s uzrastom, zanimanjima i potrebama učenika ili pak u zavisnosti od aktuelnog trenutka, vrste škole ili mjesta u kojem se škola nalazi." (Pehar-Zvačko, L., 2003, str. 304). Ističe da je za unapređenje sadržaja Odjeljenske zajednice nužno uzeti u obzir želje i interese učenika, a istraživanje koje je provela među mladima pokazuje da bi učenici "najviše voljeli razgovarati i više saznati o uzrasnim potrebama kao što su ljubav, moć, zabava, sloboda, potom zaštita zdravlja (AIDS, sredstva kontracepcije, droga, alkohol, cigarete) te životni ciljevi" (Pehar-Zvačko, L., 2003, str. 305). U cilju poboljšanja rada odjeljenskih zajednica navodi da je "nužno osigurati vanjske saradnike na satima Odjeljenske zajednice da bi se poboljšala kvaliteta realizacije" (Pehar-Zvačko, L. 2003, str. 305).

U posljednje vrijeme sve više su zastupljeni priručnici za realizaciju radionica. Radionice su idealne za realizaciju upravo na časovima odjeljenskih zajednica, a mogu se koristiti i na drugim časovima što zavisi od sadržaja radionice i cilja samog časa određenog nastavnog predmeta, te od vještine, kreativnosti i sposobnosti predavača, tj., nastavnika. Odjeljenska zajednica je učenikova svakodnevnica, jer slijedi aktualna dešavanja u društvu, sredini u kojoj čovjek živi, i u skladu sa razvojnim potrebama samog društva prilagođava određene sadržaje koji se obrađuju na časovima. U tom kontekstu Odjeljenska zajednica svoje sadržaje mora nadopunjavati i po potrebi mijenjati kako bi odgovorila zahtjevima savremenog života.

"Programiranje odgojnog rada treba da bude zasnovano na jedinstvenosti vaspitno-obrazovnog uticaja, saradnji odgajatelja i odgajnika, povezano sa životom i radom školskih zajednica i uslova života u mjestu" (Rakić, B., 1981, str. 20). Ubrzani način života i savremena tehnologija uticali su na promjene načina života mladih ljudi. Veoma je česta pojava da mladi ljudi provode slobodno vrijeme igrajući se na kompjuteru, sklapajući nova poznanstva na društvenim, internet mrežama, i sl. Roditelji sve manje imaju vremena da obrate pažnju na kako im dijete provodi svoje slobodno vrijeme i sl., jer nastoje odgovoriti zahtjevima društva." Promjene koje se događaju u obitelji, kao što su različitost obiteljskih struktura, demokratizacija odnosa, individualizacija, smanjenje broja članova obitelji, zapošljavanje žene izvan kuće, i sl. nameću potrebu veće i raznovrsnije društvene potpore obitelji. Roditelji su odgovorni za odgoj djeteta, ali jednako tako postoji i odgovornost države koja treba roditeljima pružiti podršku u obavljanju roditeljske uloge, odnosno stvoriti uslove za kvalitetno roditeljstvo (Maleš, D., 2011, str. 51). U tom kontekstu škola je obavezna dopunjavati svoje programe odgojnim ciljevima, a podršku školama daju i nevladine organizacije koje u saradnji sa pedagogima i psiholozima pripremaju i adekvatne priručnike sa radionicama koje se mogu primjenjivati na časovima odjeljenskih zajednica ili drugim časovima ovisno od rasporeda i organizacije same škole. Jedan od takvih priručnika jeste

"Priručnik za razrednike srednjih škola" koji je "nastao tokom realizacije projekta "Psihoedukacija adolescenata u odjeljenskim zajednicam" u jednom broju škola u Kantonu Sarajevo i Republici Srpskoj, a realizovan je u organizaciji Republičkog pedagoškog zavoda Republike Srpske i Prosvjetno-pedagoškog zavoda Kantona Sarajevo, uz materijalnu podršku njemačkog udruženja za nauku i razvoj-GTZ" (Katalinski, R., Bijelić, R., 2003., str. 4). Priručnik se sastoji od radionica za učenike prvih i drugih razreda srednjih škola što je dodatna podrška svakom razredniku u pripremanju časova odjeljenskih zajednica. Pored pomenutog priručnika tu su i drugi priručnici sa radionicama koje su uglavnom namjenjene uzrastu djece od 6 do 14 godina, mada iste mogu poslužiti kao dobar temelj i radionicama za srednjoškolce uz određenu dopunu i prilagođavanje sadržaja i aktivnosti psiho-fizičkim sposobnostima i interesovanjima učenika. Neki od priručnika su: Uzelac, M., Bognar, V., Begić, A. (2000): "Budimo prijatelji", Udruga "Mali korak", Zagreb; Uzelac, M. (1997): "Za Damire i Nemire", Udruga "Mali korak", Zagreb; Jović, N., Kuveljić, D. (2005): "Kako stvarati prijatnu atmosferu za učenje", Kreativni centar, Beograd; Grupa autora (2009): "Vodič za nastavnike", Udruženje Vijeća škola i roditelja TK; i dr.

Udruženje pedagoga Kantona Sarajevo je također primjere iz prakse objavilo u priručniku "Pedagoški praktikum" gdje su, od str. 49 do 72. objavljeni sadržaji pod nazivom "Rad sa razrednikom i odjeljenskom zajednicom". U okviru navedene oblasti nalaze se primjeri iz prakse pedagoga, pedagoga-psihologa koje su određene aktivnosti realizovali u školama čiji su zaposlenici i koji su kao takvi imali pozitivan feedback. Ovakvi i slični sadržaji mogu doprinjeti unapređenju odgojno-obrazovnog rada svakog prosvjetnog radnika koji će se naći i u ulozi razrednika. Sadržaji koji se odnose na odjeljensku zajednicu su: "Odgojni rad na času Odjeljenske zajednice u osnovnoj školi", "Istraživanje odnosa među učenicima i njihovog socijalnog statusa", Pismena priprema za čas: Zloupotreba droga", Pismena priprema za čas Odjeljenske zajednice od V do VIII razreda: Sličnosti i razlike između dječaka i djevojčica" te " Duga sličnosti i duga razlika".

U posljednje vrijeme se daje značajan doprinos odjeljskoj zajednici kroz stručne i naučne radove koji sadrže primjere iz prakse, npr. realizacija časova odjeljskih zajednica. Jedan od naših referentnih časopisa koji objavljuje naučne i stručne radove koji tretiraju i istražuju odgojno-obrazovne procese i odnose jesu "Didaktički putokazi", koji pomažu permanentnom obrazovanju prosvjetnih radnika. Uzeti su primjeri Didaktičkih putokaza br. 67 (decembar, 2013.godine), Didaktički putokazi br.68 (april, 2014.) i Didaktički putokazi br. 71 (aprilu, 2015), kako bi se analizom sadržaja ustanovilo koliko pomenuti časopis sadrži objavljenih radova koji se odnose na odjeljsku zajednicu. Tako se u broju 68. Didaktičkih putokaza (april, 2014) mogu pronaći stručni radovi koji mogu unaprijediti rad Odjeljske zajednice kroz nastavnu jedinicu: "Alkohol i nikotin" (Hećimović, A., 2014., str. 86) za učenike V i VII razreda, te "Razlozi pušenja kod mladih i moguća prevencija" (Žunić, F. , 2014., str. 90) za učenike II razreda srednje škole. U broju 71. Didaktičkih putokaza (Zenica, april 2015) objavljena je nastavna priprema iz Odjeljske zajednice pod nazivom: "Poštivanje normi ponašanja u školi, porodici, ustanovi", koja je realizovana učenicima V razreda osnovne škole "Meša Selimović" u Zenici (Gračić, A., 2015, str. 97). U Didaktičkim putokazima br. 67 (decembar, 2013) ne postoji naslov koji se odnosi konkretno na odjeljsku zajednicu, ali je objavljen rad pod naslovom "Izloženost učenika elektronskom nasilju savremene nastavne metode" (Šehović, E., 2013, str. 54), koji može poslužiti razrednicima prilikom pripremanja časa Odjeljske zajednice. U drugim časopisima iz šireg regiona koji također objavljuju radove oz oblasti pedagogije, mogu se naći članci koji govore o realizaciji časova Odjeljske zajednice. Spomenut ćemo upravo članak autora Žunić, F. (2019) pod nazivom "Prevencija internet nasilja kroz čas Odjeljske zajednice" koji je objavljen u časopisu "Pedagoška stvarnost godina 65, broj 1 (Novi Sad). Članak "ima za cilj identifikaciju oblika internet nasilja kroz interaktivni čas Odjeljske zajednice. Neki od ciljeva jesu podučiti, diskutovati i preventirati internet nasilje među

učenicima. Članak donosi praktični vodič za nastavnike kako pripremiti učenike da prepoznaju i izbjegnu bilo koji oblik internet nasilja. Rad donosi teoretski koncept i aplikativna rješenja kako čas Odjeljske zajednice učiniti kreativnim i zanimljivim učenicima" (Žunić, F. 2019, str.45)

Pored pedagoških časopisa, postoje primjeri iz prakse koji se objavljuju i na službenim stranicama, kao npr. na Zvaničnom WEB portalu osnovnih i srednjih škola Kantona Sarajevo mogu se naći pripreme za čas kao što su: "Vrijednosti kojima težim u životu" (Šehović, E., 2008), "Emocije i kako se osjećamo" (Hrkić, A., 2008), "Alkohol i nikotin" (Kulić, A., 2008).

Na osnovu navedenog može se zaključiti da su pedagozi posvećivali pažnju časovima odjeljskih zajednica s ciljem da se kroz različite publikacije ukaže na njen značaj u razvoju budućih generacija. Autori koji su dali poseban doprinos radu odjeljskih zajednica jesu: M. Ristić i B. Kovačević (1978), J. Malić (1973), J. Šefer (1985), a uticali su na razvijanje svijesti kod čitaoca o tome koliko je značajna Odjeljska zajednica za pojedinca, školu i društvo. Posebno su dali doprinos u načinu planiranja, organizovanja aktivnosti i sata odjeljskih zajednica te bogaćenje nastavnih planova i programa raznim sadržajima koji imaju za cilj odgojno-obrazovni razvoj učenika. M. Bratanić (1993), piše općenito o odjeljskoj zajednici navodeći da njena realizacija itekako ovisi od ličnosti samog razrednika. Poglavlje koje je posvetila odjeljskoj zajednici i razredniku usmjereno je na unapređenje odgojno-obrazovnog rada ne samo u osnovnoj, već i u srednjoj školi. U novije vrijeme o odjeljskoj zajednici pisali su M. Rosić (2001), A. Ivanek (2004). Rosić, M. je pripremio priručnik koji je dobra vodilja svakom razredniku pri pripremanju i realizaciji časova od I – VIII razreda osnovne škole, dok je Ivanek, A. sa saradnicima dala primjere radionica koje se mogu inkorporirati u rad odjeljskih zajednica. Pehar-Zvačko je u knjizi "Slobodno vrijeme mladih ili..." istakla važnost bogaćenja sadržaja rada odjeljskih zajednica prema potrebama i interesovanjima učenika.

U časopisima, kao što su Didaktički putokazi, u novije vrijeme mogu se naći dobri primjeri iz praksi: realizovani časovi te pismene pripreme o koje se mogu okoristiti razrednici, pedagozi i psiholozi. Objavljene pripreme za čas OZ u Didaktičkim putokazima br: 68 mogu se pronaći pisane pripreme za čas namjenjene učenicima osnovnih i srednji škola, dok u br. 71 pomenutog časopisa uglavnom su pripreme za odjeljensku zajednicu prilagođene učenicima osnovne škole. Časopis iz šireg regiona - Novi Sad također objavljuje članke iz oblasti pedagogije te se rad autora Žunić, F. (2019) može pronaći u istom, a odnosi se na primjer pisane pripreme za čas OZ u srednjoj školi čiji je autor bio i realizator iste sa učenicima završnih razreda. Na zvaničnom WEB portalu za osnovne i srednje škole KS se također može naći određeni broj objavljenih priprema za čas odjeljenskih zajednica koje su realizovane u osnovnim školama Kantona Sarajevo.

I Poglavlje

ODREĐENJE ODJELJENSKE ZAJEDNICE

Definiranje Odjeljske zajednice

Razred čine učenici koji zbirno predstavljaju kolektiv. "Kolektivni oblik nastavnog rada nastao je i razvio se u buržoaskom društvu. J. Šturm i J.A. Komenski u teoriji i praksi dali su ovom obliku osnovne konture i omogućili znatno veću efikasnost i ekonomičnost nastave" (Filipović, N., 1988, str. 59). To znači da se veći broj učenika obrazuje u određenom momentu što predstavlja olakšavajuću okolnost za učitelja, a velika je i ušteda vremena. Pored toga sam proces učenja sa većim brojem učenika odvijao se znatno brže te se u kraćem vremenskom roku veliki broj učenika opismenjivao i osposobljavao za rad. "Istovremeni rad sa većim brojem učenika sličnog životnog iskustva i radnih mogućnosti značio je veliki prilog opismenjavanju i osposobljavanju za razne poslove u društvu" (Filipović, N., 1988, str., 59).

Dva pojma vezuju se za kolektiv učenika. To su razred i odjeljenje. Razred predstavlja "odabran kolektiv učenika, homogenog uzrasta i ujednačenog nivoa obrazovanja, koji u zajedničkom nastavnim radu realizuje u cjelini ili djelimično nastavni plan i program određene škole" (Prodanović, T., Ničković, R., 1974, str.224). Za razliku od razreda, odjeljenje predstavlja "dio razreda s velikim brojem učenika koji ne mogu zajedno da rade u istom nastavnim objektu. Razred s više odjeljenja se javlja u školama s velikim brojem učenika homogenog uzrasta i ujednačenog nivoa obrazovanja" (Prodanović, T., Ničković, R., 1974, str. 224). Od samog pojma razred i odjeljenje nastala je prvo razredna, a potom i odjeljska zajednica. Zajednica se odnosi „na one stvari koje su ljudima zajedničke, koje ih povezuju, i koje ima daju osjećaj uzajamnog pripadanja“ (Zeman, M.G., Zeman, Z. 2010, str. 24). Tako je učionica u kojoj borave učenici jednog odjeljenja prostor u koje mladi ljudi osjećaju pripadnost. To je siguran prostor u kojem se nalaze učenici i njihovi nastavnici koji pružaju dodatnu brigu učenicima. Nastavnici ih podučavaju odgovornosti, poštivanju i da samouvjereno pristupaju problemu. Prvi način za izgradnju bolje zajednice je upoznavanje učenika sa razrednom klimom, pravilima, propisima i dnevnim

rutinama. Odjeljska zajednica otvara mogućnost za slušanje tuđih mišljenja, predanost djelima, odgovaranje, vježbanje i organizovanje. To je veoma važno za svakog pojedinca i uči se na Odjeljskoj zajednici. Sposobnost samouvjerenog rješavanja problema je cjeloživotno učenje za učenike i isto se prakticira ili bi se trebalo prakticirati upravo na časovima odjeljskih zajednica.

Koncept Odjeljske zajednice

Kada govorimo o konceptu pri tome se misli na timsku i sadržajnu strukturu Odjeljske zajednice. Mohrmann, Cohen i Mohrmann Jr. opisuju "timsku organizacijsku strukturu kao dinamički, lateralno orijentirani sistem kojoj su timovi glavne organizacijske jedinice. U njoj timovi i druge organizacijske jedinice u promjenjivom rasporedu implementiraju poslovnu strategiju koja je ključ ka uspjehu u zahtjevnoj okolini" (Schatten, M. 2005). Odjeljska zajednica ima svoje timove kako unutar zajednice, tako i mimo nje. Kada govorimo o unutrašnjoj organizaciji zajednice, pri tome se misli na timove koje sami članovi Odjeljske zajednice zajedno sa razrednikom prave. To je npr. rukovodstvo Odjeljske zajednice koje čini predsjednik razreda, njegov zamjenik, blagajnik i sl., dok se ostali članovi mogu također formirati u timove koji imaju različita zaduženja, kao npr. tim koji prati aktualna zbivanja u školi, tim koji se bavi humanitarnim akcijama, tim koji prati aktualne probleme u odjeljenju, tim koji prati realizaciju sadržaja plana i programa rada Odjeljske zajednice te se u saradnji sa ostalim članovima i razrednikom priprema za realizaciju, i sl. te na sastancima izlažu probleme, zajedno pronalaze rješenja i usvajaju nove informacije koje im pomažu da budu u korak s vremenom i koje ih osamostaljuju za život.

Tim izvan Odjeljske zajednice čini školski pedagog koji u saradnji sa razrednikom prati rad iste i pomaže im u realizaciji i unapređenju rada. Tim čini i sam menadžer škole koji je odgovoran kako za svakog pojedinog učenika tako i za školsku zajednicu uopće. Tim Odjeljske zajednice mogu da čine i školski psiholog te školski socijalni radnik koji imaju zadaću da pomažu pojedincu i grupi unutra iste. Roditelji kao školski partneri također mogu da daju svoj doprinosu u radu Odjeljske zajednice kao gosti predavači, učesnici u odgojno-obrazovnom procesu, i sl. Članovi nastavnog vijeća koje se sastoji od profesora različitog stručnog profila mogu također u ulozi gostiju-predavača biti učesnici rada Odjeljske zajednice. Tim čini "skupina ljudi koja surađuju pri obavljanju posla kako bi

ostvarili zajedničke ciljeve, preuzimajući pritom zasebne uloge i primjenjujući visoku razinu komunikacije kako bi se osiguralo uspješno usklađivanje napora" (Čović, A., 2015).

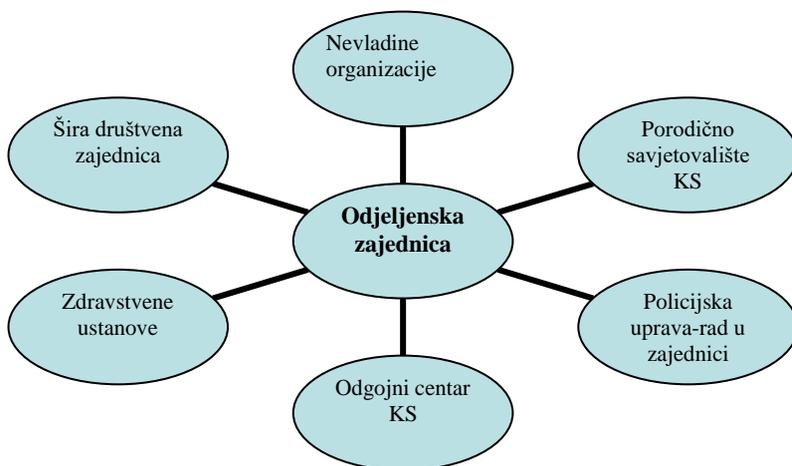
U školskom timu svaki član ima specifične zadatke te o radu jednog člana zavisi i rad cjelokupne škole. S obzirom da je rad Odjeljske zajednice specifičan i da se u njoj sadržajnoj strukturi nalaze oblasti koje predstavljaju jednu opću kulturu, samim tim predstavljaju i interdisciplinarni pristup. To znači da vanjski tim čine i druge institucije koje su ili mogu biti u neposrednoj vezi sa školom. Npr. ako se na času Odjeljske zajednice govori o Danu voda sa naglaskom na geografsku distribuciju potrošnje vode u svijetu, pri tome se u goste-predavače mogu pozvati vanjski saradnici, kao npr. profesori sa Prirodno-matematičkog fakulteta koji mogu sa geografsko-ekološkog aspekta govoriti o datoj temi, i sl. Također se veliki broj nevladinih organizacija bavi odgojem i obrazovanjem mladih, pa nije neuobičajeno da se isti uključuju u rad Odjeljske zajednice s ciljem realizacije plana i programa rada iste. Prema tome timsku strukturu Odjeljske zajednice, pored njene unutrašnje strukture (učenici i razrednik), čini tim unutar škole kao što su školski pedagog, psiholog, socijalni radnik, nastavnici, roditelji učenika, menadžer) dok vanjsku timsku strukturu mogu da čine djelatnici koji su u neposrednoj vezi sa odgojno-obrazovnim ustanovama kao što je škola, npr. fakulteti, nevladine organizacije, policijske uprave -odjeli za rad u zajednici, zdravstvene ustanove, i sl. U rad Odjeljske zajednice se uvijek može uključiti i šira zajednica.

Šema 1: Timska unutrašnja struktura Odjeljske zajednice

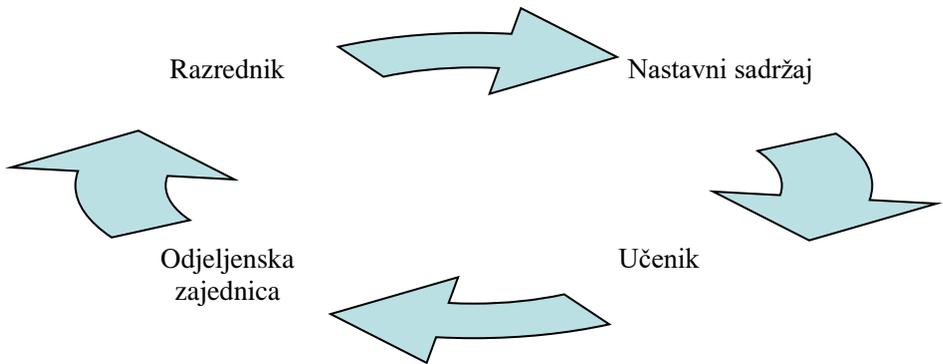
Šema 2: Timska školska unutrašnja struktura Odjeljske zajednice

Šema 3: Timska vanjska struktura Odjeljske zajednice

Sadržajna struktura Odjeljske zajednice predstavlja osnov na kojoj se zasniva učenje te ujedno i odgajanje mladih. Obradujući sadržaje Odjeljske zajednice učenik stiče nove mogućnosti ponašanja, što je više od samog sadržaja. Od sadržajne strukture Odjeljske zajednice se u velikoj mjeri određuje karakter nastavnog procesa, a time ujedno i ishod ostvarenih odgojno-obrazovnih ciljeva i

zadataka. Način realizacije Odjeljske zajednice na kojoj se uči i podučava, zavisi i od toga šta se uči, tj. od obrazovne građe, a ne samo od onoga ko uči i od onoga ko podučava. To znači da je izbor sadržajne strukture veoma bitan i uloga njene nastavne građe nije uopće pasivna.

Šema 4: Sadržajna struktura OZ - nastavni sadržaji

Sadržajna struktura Odjeljske zajednice, dakle, uključuje više elemenata koji se nalaze u cikličnom odnosu.

Uloga i značaj Odjeljske zajednice

Svaka škola bi trebala imati Plan i program rada Odjeljske zajednice. "Odgojni rad u odjeljskoj zajednici utvrđen je Programom rada Odjeljske zajednice u okviru Nastavnog plana i programa za srednju školu" (Katalinski, R., Bijelić, R., 2003., str. 4). S obzirom da jedan razred čini više učenika, sam proces odgojno-obrazovnog rada može biti otežan ako učenici ne poštuju određena školska pravila. Pored pravila, od svakog učenika se očekuje da se moralno ponaša, tj. da se kod svakog od njih formiraju moralna shvatanja, uvjerenja i navike, tj. da "misli, osjeća i postupa u skladu sa ljudskim dužnostima" (Vukasović, A., 1994, str. 128). Redovna nastava određenih nastavnih predmeta nije bila dovoljna, jer je ista imala po planu i programu da učenike obrazuje o sadržajima određenih oblasti iz pojedinih naučnih disciplina, dok je djelimično ostvarivala i odgojne ciljeve. U tom kontekstu, časovi sa razrednikom su omogućavali razgovor učenika o određenim problemima koji su ih tištali tih dana, i sl. U tom smislu, Odjeljska zajednica predstavlja poseban nastavni čas kojega realizuje razrednik po predloženom planu i programu, a uz mogućnost modifikacije i prilagođavanja zavisno od karakteristika odjeljena i interesa učenika.

Časovi sa razrednikom su omogućavali razgovor učenika o određenim problemima koji su ih tištali tih dana, i sl. Odjeljska zajednica se održavala, a i danas se u školama održava jednom sedmično, kako bi učenici dobili priliku da zadovolje svoje potrebe za dodatnim razgovorom, novim spoznajama, rješenjima, i sl. "U cilju razvijanja samostalnosti, inicijative, svjesne discipline i odgovornosti učenika za rad i uspjeh u razredu, tj. odjeljenju, kao i aktivne pomoći nastavnicima u vaspitno-obrazovnom radu, učenici VII i VIII razreda, osnovne škole, kao i učenici stručnih škola i gimnazija, obrazuju svoje razredne, odnosno Odjeljske zajednice" (Grupa autora, 1967, str. 265). Svaki učenik u razredu je imao zadaću da izvršava školske obaveze. Zadatak svakog učenika bio je da pored učenja i zadaće, poštuje pravila škole, pomogne drugu u

učenju, izvršavanju zadataka, da brine kako o ličnoj tako i o higijeni prostora i sl. Svaki učenik je imao zadatak da radi na poboljšanju školskog uspjeha, podstakne drugog učenika na rad, red i disciplinu, a sve to u kontekstu zajedničke saradnje i brige za pojedinca, pa tako i za sami razred. "U svrhu razvijanja samoinicijative, samostalnosti, svjesne discipline, samoupravljanja, odgovornosti učenika za rad i uspjeh u školi, međusobne saradnje učenika i nastavnika u ostvarivanju ciljeva obrazovanja i vaspitanja, učenici od petog do osmog razreda obrazuju zajednicu učenika odjeljenja i zajednicu učenika škole" (Filipović, N., 1988, str., 85). Odjeljska zajednica je djelovala i u nižim razredima, o čemu svjedoči Dnevnik Odjeljske zajednice sa podsjetnikom za rad, autora M. Ristića i B. Kovačevića (1978). U pomenutom Dnevniku, na str. 15, naveli su prijedloge programa Odjeljske zajednice u razrednoj nastavi, a neki od njih su: uređivanje školske sredine, održavanje dvorišta, humanitarne akcije, dan proljeća, u susret praznicima, i dr. Svaki razred ili odjeljenje je imao predsjednika razreda, zamjenika, blagajnika, bibliotekara, higijeničara. To je rukovodstvo koje pomaže razredniku i učenicima u adekvatnom funkcionisanju samog odjeljenja. Rukovodstvo se može proširiti, što zavisi od škole, specifičnosti odjeljenja, dobi učenika i sl. Tako se npr. u osnovnoj školi i nižim razredima najčešće biraju predsjednik, zamjenik, bibliotekar, higijeničari, dok se u srednjim školama i višim razredima umjesto higijeničara biraju blagajnici koji pomažu razredniku u prukupljanju novca po pitanju raznih školskih akcija (izleti, ekskurzije, humanitarne akcije), te sekretari koji pomažu u administrativnim poslovima (prijave za upis, potvrde za putne učeničke isprave i sl.). Rukovodstvo Odjeljske zajednice koordinira i pomaže razredu da se određeni zadaci izvrše na vrijeme. Mogu se organizovati i druge komisije što zavisi od razrednika, učenika i njihovih potreba i želja."Razredna zajednica bira odbor zajednice koji se sastoji od tri do pet članova, od kojih se jedan bira za predsjednika zajednice. Odbor razredne zajednice bira se za jednu školsku godinu. Razredna zajednica se brine da učenici savjesno obavljaju sve poslove koje su im povjerali razredne starješine i ostali

nastavnici, razredno vijeće i drugi školski organi. Ona se stara da se u odjeljenju razvija kolektivizam i pozitivno javno mijenje, da se postigne bolji uspjeh u nastavi, da svi učenici budu društveno aktivni, da se razvijaju drugarski odnosi među učenicima i pravilni odnosi među nastavnicima i učenicima" (Grupa autora, 1967, str. 265).

Prema Filipoviću, Zakonom o srednjem obrazovanju Sarajevo, koji je bio na snazi 1988. godine, odjeljenska zajednica je bila definisana određenim pravima i dužnostima učenika koji su imali obavezu da budu aktivni sudionici u vaspitno-nastavnom procesu i "ravnopravni učesnici u odlučivanju o pitanjima života i rada vaspitno-obrazovne ustanove, ostvaruju zajedno sa nastavnicima i drugim radnicima ciljeve i zadatke vaspitanja i obrazovanja i odgovorni su za postignute rezultate" (Filipović, N., 1988, str. 85). Času Odjeljenske zajednice treba dati takvu formu da časovi budu bogati i raznovrsni sadržajima koji su od životnog značaja i interesa sa učenike. Svaki razrednik je dužan da prepozna motive, potrebe i interese učenika ukoliko želi da učenici budu maksimalno uključeni u rad Odjeljenske zajednice. Zadovoljavanjem dječijih potreba ostvarit će se i odgojni cilj časa. "Porodica i škola trebaju mjesto gdje djeca na određeni način zadovoljavaju i razvijaju svoje ljudske potrebe. Ukoliko zatvorimo puteve zadovoljavanja i razvijanja dječijih potreba, škola nikada neće moći postati odgojnom institucijom" (Slatina, M., 2005., str. 37). Najpoznatija teorija potreba jeste Abrahama Maslowa, tzv. Maslovljeva hijerarhija potreba koja bi mogla omogućiti uspješnije pedagoško djelovanje i pedagoško uplitanje u rast i razvoj ličnosti. Maslovljeva hijerarhija potreba prikazana je u piramidi čije postolje sadrži fiziološke potrebe, jer su one primarne potrebe svakog čovjeka.

Šema 5: Piramida potreba pojedinca prema Maslowu
(*Karabegović, M., 2013*)

Zadovoljavanjem osnovnih potreba (glad, žeđ, i sl.), razvijaju se i potrebe "višeg reda" kao što su: potrebe za sigurnošću, pripadanjem i dr. Tako razne "pedagoške situacije i okolnosti koje omogućuju potrebnu adaptaciju i anticipaciju, koje daju predvidljivost događaja pružaju djetetu neophodnu sigurnost" (Slatina, M., 2005., str. 42). Časovi Odjeljenske zajednice omogućuju djetetu da kroz razne sadržaje dobije odgovore na razne događaje i situacije, koje će kroz očigledne primjere i dijalog razumjeti, i sl. te će se osjećati sigurnijim. Pored toga, razvijanje solidarnosti i tolerancije na časovima, kroz razne pedagoške akte od strane razrednika, uticat će na zadovoljavanje potreba odgajnika za pripadnoću i ljubavi prema toj zajednici, odjeljenju pa i školi. Uključivanjem učenika u planiranje rada odjeljenskih zajednica te odabirom tema o kojima bi voljeli razgovarati, razvijaju potrebu za poštovanjem i samopoštovanjem. Izbor tema na časovima odjeljenskih zajednica, a koje će zadovoljavati potrebe učenika, uticat će i na zadovoljavanje potreba za aktualizacijom ličnosti koje se nalaze na vrhu Maslovljeve hijerarhije potreba. Ako se učenik osjeća sigurnim u razredu i školu, ima razvijen osjećaj pripadnosti toj zajednici, te je i angažovan od strane razrednika i odjeljenja tako što djeluje, učestvuje u radu i rukovodstvu Odjeljenske zajednice što vodi ka samoaktualizaciji. To će ga podstaći da u kasnijem razvoju, a u

skladu sa svojim godinama razvija i zadovoljava nove potrebe. Različiti ciljevi i želje upućuju ljude da na različite načine dosežu aktualizaciju svoje ličnosti. Samoaktualizirana ličnost je "ona ličnost koja sebe realizira po mjeri vlastite prirode. Ukoliko je pojedinac postao ono što je mogao postati, ukoliko je iskoristio sve kapacitete, sav svoj talenat i svoje potencijalnosti, utoliko se može reći da je njegova ličnost samoaktualizirana" (Slatina, M. 2005., str.47). Da bi učenik zadovoljio navedene potrebe, pored porodice, je itekako bitna sredina škole, odnos razrednika prema učeniku i odjeljenju, rad i aktivnosti na časovima odjeljenskih zajednica.

Prema tome, značaj Odjeljenske zajednice ogleda se ne samo u organizovanju života i rada odjeljenja, te škole, već i u ostvarivanju životnih ciljeva i potreba svakog djeteta. Odjeljenska obuhvata opće znanje i kulturu iz svakodnevnog života. Ona sadrži određene zadatke kao što su "angažovanje učenika pri rješavanju osnovnih pitanja života i rada, učenja, igre i zabave odjeljenskih kolektiva podsticanjem samostalnog rada u odjeljenskoj zajednici" (Šefer, J.,1985, str. 8). Šefer objašnjava da se u vezi sa pomenutim zadatkom razvijaju kod učenika vještine i sposobnosti kao što su planiranje i programiranje ličnih aktivnosti, lična odgovornost, i sposobnost za procjenu svojih i tuđih postupaka, drugarstvo, humani odnosi među polovima, smisao za zajednički život, radoznalost, solidarnost, patriotizam, kultura, konstruktivan odnos prema sredini te pravilno korištenje slobodnog vremena.

II Poglavlje

TIMSKA STRUKTURA ODJELJENSKE ZAJEDNICE

S obzirom da je školski pedagog osoba koja u saradnji sa razrednikom najčešće planira i organizuje uključivanje vanjskih saradnika u rad Odjeljenske zajednice kroz predavanje, radionice i sl., u ovom poglavlju je dat osvrt na profil razrednika kao i ulogu i profil školskog pedagoga. Također dat je osvrt na adolescensku grupu i to učenika prvih razreda srednje škole, jer kada se planira kvalitetan rad odjeljenskih zajednica, onda se to uvijek planira sa početnicima, tj., najmlađom grupom učenika, te se rad odjeljenskih zajednica iz godine u godinu razvija, nadopunjuje i usavršava.

Profil razrednika

Razrednik je nastavnik koji vodi jedno odjeljenje ili razred. On je rukovodilac odjeljenja. Određuje ga Nastavničko vijeće na prijedlog direktora škole. U Pedagoškim normativima i standardima KS određeno je da nastavnik na razredništvo dobiva 4 časa u okviru kojih vodi čas Odjeljenske zajednice, obavlja administrativne poslove odjeljenja, saraduje sa učenicima i njihovim roditeljima. Svaki nastavnik će imati priliku jednog dana biti i razrednik. Zato razrednika nije dovoljno osposobiti samo za nastavnika, jer je on kao nastavnik ujedno u položaju odgajatelja kojemu stečeno znanje struke tek omogućuje da bude pedagoški voditelj odjeljenja. Zbog toga škola treba osigurati kadrovske i druge predušlove da uspješnije osposobljava nastavnika za odgojnu zadaću razrednika i tako omogućiti bolje obavljanje odgojne zadaće. Razrednik je nastavnik koji u kontinuitetu treba da radi na razvijanju učeničke samostalnosti tako što će im omogućiti adekvatne odgojne situacije. Razrednik treba biti "inicijator i koordinator analiziranja i rješavanja odgojnih situacija" (Rosić, M., 2001, str. 13).

Svaki budući prosvjetni radnik trebao bi se dobro upoznati sa značajem i ulogom Odjeljenske zajednice. Trebao bi se pripremiti za voditelja Odjeljenske zajednice te dobro poznavati principe i metode rada na časovima odgojnog rada sa odjeljenskom zajednicom. Ličnost razrednika se posmatra u ulozi odgajatelja.

Nastavnik dobiva funkciju razrednika kako bi se brinuo o jednom odjeljenju i kako bi odgojno uticao na njega. Pri tome se podrazumjeva da razrednik ima adekvatno pedagoško-psihološko i didaktičko-metodičko obrazovanje i da dobro razumije uzrasne karakteristike određene dobne skupine. Prema Pravilniku o polaganju stručnog ispita u Kantonu Sarajevo čl. 6., kandidati za polaganje ispita trebaju ispuniti sljedeće uslove ("Službene novine Kantona Sarajevo" broj 9/2000):

- da ima stručnu spremu i profil utvrđen Nastavnim planom i programom za određeno radno mjesto za koje polaže stručni ispit
- da ima položenu pedagoško-psihološku i didaktičko- -metodičku grupu predmeta na visokoškolskoj ustanovi za obrazovanje nastavnika,
- da ima odluku Nastavničkog vijeća, odnosno vijeća odgajatelja da je kandidat završio program stručnog usavršavanja i program pripreme za polaganje stručnog ispita,
- da ima najmanje jednu godinu neposrednog odgojno-obrazovnog rada, odnosno odgovarajućeg drugog stručnog rada u predškolskoj ustanovi, osnovnoj ili srednjoj školi.

Prema tome, stav 2 i stav 4 navedenog Pravilnika, potvrđuju potrebu i obavezu pedagoške osposobljenosti svakog nastavnika. Nastavnici koji nisu završili nastavničke fakultete, npr. diplomirani ekonomisti i dr., Zakonski su obavezni da polažu pedagoško-psihološku grupu predmeta kako bi mogli raditi u nastavi. Prema čl. 123. Zakona o srednjem obrazovanju lica koja nisu imala položenu pedagoško-psihološku i didaktičko-metodičku grupu predmeta nisu mogla pristupiti polaganju stručnog ispita, a samim tim ne bi mogli raditi u nastavi. Lica iz stava (3) ovog člana odmah nakon što polože pedagoško-psihološku i didaktičko-metodičku grupu predmeta uz uslov da su obavili pripravnički staž u propisanom trajanju, stiču pravo polaganja stručnog ispita za samostalan odgojno-obrazovni rad" (Službene novine Kantona Sarajevo, 2010). Za stručni ispit

svaki nastavnik ili budući prosvjetni radnik treba da pred komisijom održi čas, pokaže teoretsko znanje iz metodike kroz analizu održanog časa i da polaže administrativni dio. Prema čl. 8 Pravilnika o polaganju stručnog ispita odgajatelja, nastavnika i stručnih saradnika Kantona Sarajevo, stručni ispit se sastoji od dva dijela: praktičnog dijela ispita sa metodikom i administrativnog dijela. Praktični dio ispita se odnosi na realizaciju časa te analizu istog što je pojašnjeno u čl. 9 koji glasi: "Nastavnik, u okviru praktičnog dijela ispita sa metodikom, drži čas sa planiranom nastavnom jedinicom, a nakon toga pristupa ispitu iz metodike nastavnog predmeta koji podrazumijeva osvrt na održani čas, kao i opću provjeru iz metodike na osnovu pitanja koja kandidat dobije izvlačenjem ceduljica sa pitanjima" (Službene novine Kantona Sarajevo, br.12/00, 10/01, i 22/04). Nastavnik realizuje čas iz metodike onog predmeta za koji je stručan, npr. diplomirani inženjer elektotehnike će odabrati iz svoje struke nastavni predmet koji predaje učenicima, kao npr. Metodika informatike, dok će nastavnik muzičke kulture realizovati nastavni čas iz nastavnog predmeta kao što je Muzička kultura. Ono što treba istaći ovdje jeste to da se u Pravilniku o polaganju stručnog ispita ne spominje Odjeljska zajednica, a i jedan i drugi nastavnik mogu biti i razrednici. Bilo bi poželjno da nastavnici-budući razrednici kroz polaganje stručnog ispita realizuju i čas Odjeljske zajednice te polažu metodiku koja se odnosi upravo na odjeljsku zajednicu. Na taj način bi se istakao značaj stručnosti za realizuju časova Odjeljske zajednice te uloga razrednika. Razrednik treba poznavati metodiku odgojnog rada. Metodika odgojnog rada odnosi se na "uspješno rješavanje odgojnih problema i ostvarivanja odgojnih zadataka na svim područjima. Podjednako se odnosi na odgojni rad u obitelji, školi, ustanovama za predškolski odgoj, domovima, svim odgojnim institucijama i u slobodnom vremenu." (Vukasović, A., 1993., str. 317). Pored poznavanja metodike odgojnog rada, značajnu ulogu ima i ličnost razrednika. Prema mišljenju učenika, dobar razrednik je "prirodan, veseo, ljubazan, 'fer', pravedan, postojan, nepristrasan, savremen, stručnjak svoje discipline, široke opšte kulture, komunikativan,

optimista, taktičan, spontan, prirodno odjeven, dobar govornik, pristupačan, stabilan, siguran u svoje stavove, uvijek spreman da svim učenicima pruži svaku pomoć" (Rosić, M., 2001. Str. 10). Mnogi stručni i naučni radovi posvećeni su upravo liku razrednika. Tako se Bratanić osvrće na ličnost razrednika pa kaže da je za "uspješno obavljanje uloge razrednika odlučujuća kvaliteta njegove ličnosti, ne samo njegovo znanje o tome šta treba raditi, već uz to one osobine, svojstva i sposobnosti koje će zapravo omogućiti da to znanje dođe do izražaja" (Bratanić, M., 1993, str. 132). Ličnost razrednika, prema Bratanić (1993), treba da se ogleda u zainteresovanosti razrednika za razred i pojedince, sposobnosti socijalnog percipiranja, sposobnosti procjenjivanja, odgojnoj ulozi koja mora biti primarna, empatičnosti i razumjevanju učenika, komunikativnosti, fleksibilnosti, objektivnosti, pravednosti, dosljednosti, te uopće pedagoško-psihološkoj osposobljenosti. Također ističe da je "dobar plan i program rada za školsku godinu preduslov za uspješnu realizaciju. Ostvarivanje plana ne zavisi samo o sadržaju, oblicima i metodama, već u prvom redu zavisi o kvaliteti uspostavljanja interakcije između učenika i razrednika, kao i među samim učenicima" (Bratanić, M., 1993, str. 136). U "Mikropedagogiji" Bratanić je predstavila rezultate ispitivanja mišljenja nastavnika i učenika u jednom srednjoškolskom centru. Cilj je bio da se anketiranjem dobiju odgovori učenika i nastavnika o tome koje osobine razrednika najviše cijene. Rezultati su prikazani u tabeli 1:

Tabela 1: Osobine razrednika prema Bratanić - odgovori učenika i nastavnika

Osobine	Nastavnici	Učenici
Prijatan i topao odnos	19%	19%
Razumjevanje problema učenika	25%	38%
Zanimljivo i pregledno izlaganje	9%	10%
Vedro raspoloženje	14%	11%

Pravedno i objektivno ocjenjivanje	33%	13%
Vanjski izgled, način odjevanja	0%	3%
Ostalo	0%	6%

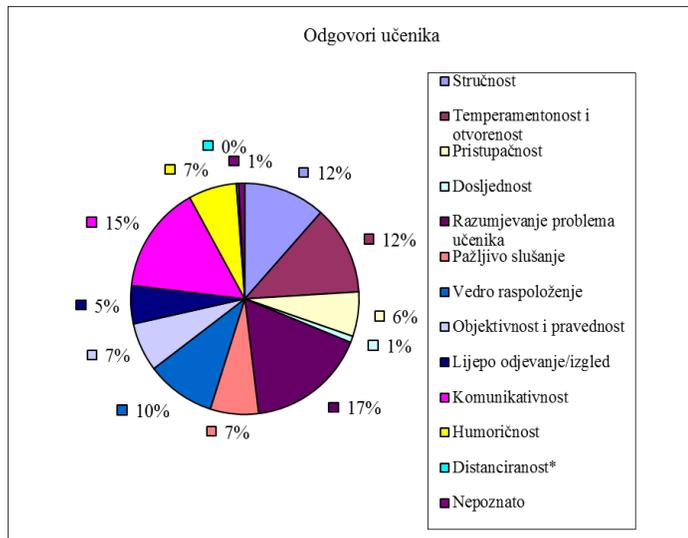
(Bratanić, M., 1993., str.133)

Ono što je zanimljivo navesti ovdje jeste to da se mišljenja učenika ne podudaraju sa mišljenjem nastavnika. Bratanić navodi da su razlike prisutne zbog "različite polazne tačke u procjenjivanju osobina. Nastavnici su procjenjivali s aspekta njihove uloge nastavnika, jer oni kao nastavnici ocjenjuju učenike u svom predmetu, dok su učenici procjene vršili gledajući nastavnika u ulozu razrednika" (Bratanić, M., 1993., str. 133).

Prema Bilić (2005) čas razrednika je predviđeno vrijeme za obradu tema koje zanimaju učenike, na kojima se učenici mogu dotaknuti problema, a tiču se znanja koja su bitna priprema za život, a ne samo za školski uspjeh. Razrednici se moraju spremno odazvati i strahove mogu i moraju umanjiti optimističnim porukama. Prema Jurčiću (2012) nužno je optimistična očekivanja i poruke usmjeravati prema svakom učeniku kako bi se poticali stilovi, strategije i kapaciteti učenja. Stoga je važno da razrednici iskoriste časove Odjeljske zajednice u svrhu poticanja međusobne komunikacije jer će na taj način motivirati i usmjeravati učenike na rad.

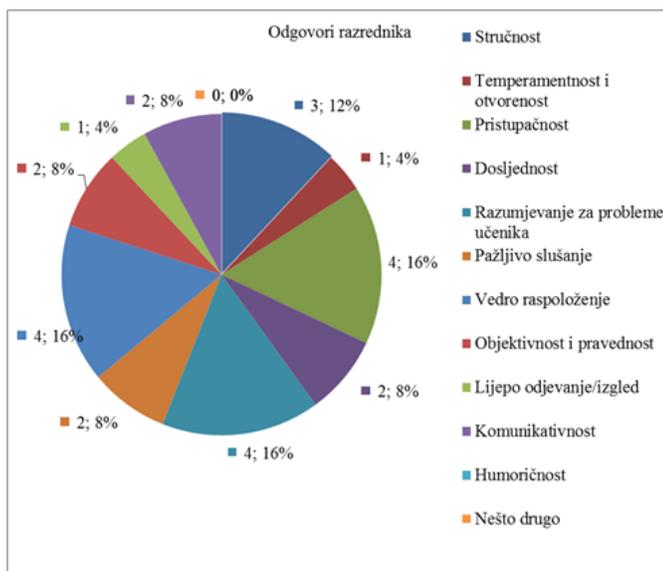
Žunić (2016) je došla do saznanja da učenici najviše primjećuju kod razrednika razumjevanje za njihove probleme (17%), komunikativnost razrednika (15%), temperamentnost i otvorenost (12%), stručnost (12%), vedro raspoloženje (10%), te humoričnost, objektivnost i pravednost (23%). Prema tome, učenici primjećuju više različitih osobina kod svojih razrednika, a najviše dominira razumjevanje razrednika za njihove probleme što kazuje da razrednici imaju razvijen osjećaj empatije koja je jedna od bitnih karakteristika uspješnog razrednika i nastavnika. Pored empatičnosti, razrednici su komunikativni što je neizostavna komponenta jednog prosvjetnog radnika. Komunikativnost razredniku pomaže da vješto postavlja pitanja učenicima, saznaje

probleme učenika i pomaže im u rješavanju istih. Pored komunikativnosti, razrednici svojim temperamentom, otvorenošću, vedrim raspoloženjem i humorom utiču na stvaranje pozitivne socioemocionalne klime u razredu. Da bi svaki učenik osjetio i doživio nastavnika u pravom svijetlu, neophodno je da nastavnik pruži mogućnost učeniku da isti može "slobodno koristiti svoje mišljenje, da nastavnik to mišljenje poštuje i da ga čak koristi u nastavnom radu. Da bi nastavnik naveo učenika da to osjeća, on mora poticati učenika na izražavanje vlastitog mišljenja, pohvaljivati inicijativu učenika, koristiti i razvijati misao i ideje učenika. Naročito u konfliktnim situacijama nastavnik treba omogućiti učeniku da izrazi svoje mišljenje i svojim ponašanjem ne stvarati kod učenika dojam da on kao nastavnik mora uvijek biti u pravu" (Bratanić, M., 1993, str. 117).

Grafikon 1: Osobine koje krase razrednika prema mišljenju učenika
(Žunić, F., 2016)

Pored mišljenja učenika, u grafikonu 2 prikazane su osobine koje treba da krase jednog razrednika prema mišljenju samih razrednika.

Grafikon 2: Osobine koje krase razrednika prema mišljenju razrednika

(Žunić, F., 2016)

Žunić (2016) navodi su svi razrednici I razreda istakli kao najznačajniju osobinu: pristupačnost (16%), razumjevanje za probleme učenika (16%), vedro raspoloženje (16%), dok ostali odgovori razrednika variraju, tj. od ukupno 4 razrednika, tri su istakla da je značajna stručnost razrednika (12%), dok su ostale značajne osobine koje razrednik treba da posjeduje sljedeće: dosljednost (8%), pažljivo slušanje (8%), objektivnost i pravednost (8%), komunikativnost (8%), te temperamentnost i otvorenost (4%), lijepo odjevanje/izgled (4%). Ono što je interesantno jeste da razrednici ne smatraju bitnom osobinom razrednika humoričnost (0%). Za razliku od razrednika, učenici smatraju da je humoričnost bitna osobina koja krase razrednika.

Profilom razrednika bavio se i Josip Malić koji je knjigu objavljenu 1973. godine posvetio razredniku, tj. značaju i ulozi razrednika u osnovnoj školi gdje objašnjava ulogu razrednika kao organizaciono-administrativnog rukovodioca razreda, razrednika kao pedagoškog

rukovodioca razreda, i dr. Postoji više tipologizacija razrednika, a u narednoj tabeli izdvojena je tipologija prema Maliću (1973):

Tabela 2: Tipologija razrednika prema Maliću

Tip razrednika	Prednosti	Nedostaci
ADMINISTRATOR	Ima razrađen plan sa precizno određenim sadržajima, prvi sredi zapisnike sjednica, podnosi izvještaje uredno, u evidenciji vidi rješenje.	"Papirnat" odnos prema učeniku: pismena dokumentacija je sredstvo u službi njegove odgojiteljske funkcije, a ne svrha odgojnog djelovanja.
STRUČNJAK	Stručnjak određene nastavne discipline koju predaje učenicima.	Dobar učenik je samo onaj koji dobro poznaje njegovo područje, te se takvom učeniku može štošta oprostiti, jer sve ostalo nije bitno. Pristrani su jer su upućeni na učenike koji vole njihov predmet i ne mogu uspotsviti bliže odnose s učeničkom grupom. Vrlo brzo dolazi do podvojenosti među učenicima i nastaje sukob s razrednikovim ljubimcima.
DETEKTIV	Sposoban da saznaje namjere učenika i raspoloženje učenikovog kolektiva.	Putevi dolaženja do informacija od strane učenika su neadekvatni, tj. dolazi do informacija od "pouzdanih" učenika i "špijuniranjem". Posljedica je udaljenost učenika i razrednika i nemogućnost razrednika da odgojno djeluje na odjeljenje. Posljedica – ozbiljni poremećaji u odnosima između razrednika i učenika.
PROPOVJEDNIK	Moralno predavanje	Dosadno podučavanje – "prodika"; ljudski interes za učenika i njegove probleme pretvara se u "govorenje zbog govorenja".

DOBRI RAZREDNIK	Briga za učenike: obilazi ih, savjetuje, intervenira kod ostalih nastavnika, o svakom slučaju raspravlja nadugačko, suosjećajan, poklanja puno ljubavi, razumjevanja i povjerenja.	Smanjena mogućnost kritičnijeg odnosa prema učenicima te neobjektivnost koja može dovesti do podjele učeničkog kolektiva.
VOĐA	Postiže dobre rezultate u radu i prihvatljiv je u školskoj praksi. Pokretač je svih razrednih akcija jer je uvjeren da nijedna neće uspjeti ako on ne podmetne leđa.	Sputava aktivnosti učenika, demobilizira ih i u krajnjoj liniji ne pridonosi njihovu osamostaljivanju.
"KOMPROMIS"	Svjestan je da u odgojnim postupcima postoje brojne mogućnosti, da nijedan od postupaka nije "jedino" moguć i da ti različiti postupci nemaju jednaku odgojnu vrijednost i učinak.	Nesiguran je i sporo reaguje. Često mijenja odluke uvažavajući različita mišljenja i nije dosljedan.

(Malić, J., 1973., str. 173/174)

Prema tabeli 2 vidljivo je da je tip nastavnika određen prema njegovim osobinama, sposobnostima, vještinama koje su sastavni dio njegove ličnosti. Malić je za svakog tipa nastavnika dao i određene sugestije i savjete s ciljem da nastavnik poradi na tim elementima koji su put do "uspješnog razrednika". Sugestije i savjeti Malića su izdvojeni u posebnoj tabeli, a u skladu sa tipologijom razrednika.

Tabela 3: Sugestije i savjeti Malića za svaki tip razrednika

<i>Tip razrednika</i>	<i>Savjeti/sugestije</i>
ADMINISTRATOR	Prednost dati živoj riječi s učenicom, dok je administracija prateća pojava.
STRUČNJAK	Nije pedagoški voditelj odjeljenja
DETEKTIV	Razrednik mora imati povjerenja u učenike i ne smije biti niti pokazati sumnjičavost
PROPOVJEDNIK	Organizovati život i odnose u odjeljenju tako da ono što se govori o moralno prihvatljivom ponašanju postane stvaran obrazac ponašanja.
DOBROTA	Pretjerana briga za učenike čini odjeljenje nesamostalno koje u svemu traži oslonac razrednika
VOĐA	Treba razumno "dozirati" inicijativu, intervenciju i staviti je u službu konačnog cilja: pune samostalnosti učenika u organizaciji vlastitog života. Vođenje treba biti sredstvo samoodgoja.
KOMPROMIS	Razrednik mora donijeti konačnu odluku i biti dosljedan istoj kako bi se učenici mogli oslanjati na razrednika.

(Malić, J., 1973., str. 173/174)

Na osnovu date tabele 3 može se zaključiti da je uloga razrednika veoma složena i da treba pronaći najadekvatnije načine kako bi nastavnik bio i dobar voditelj odjeljenja. Ono što je zajedničko svim razrednicima jeste to da su stručnjaci u disciplini koju predaju učenicima i podučavaju ih. Isto tako je svaki nastavnik administrator, ali neki razrednici administraciji daju veću prednost od drugih. Istina je da svaki nastavnik mora znati razloge nekog problema u odjeljenju kako bi iste riješio, ali postupak tog rješavanja može učiniti razrednika detektivom koji zbog svoje sumnjičavosti narušava harmoniju u odjeljenju. Vođa je također poželjan sve do onog momenta kada se izgubi njegova uloga koordinatora i isti postaje jedini inicijator i realizator što dovodi do nesamostalnosti

učenika. Kompromis je poželjan sve do onog momenta kada se brzo nađe adekvatno rješenje. U protivnom se javlja nedosljednost nastavnika i nedisciplinovanost na času, jer nastavnik pokazuje svoju nesamostalnost i nesigurnost. Kada bi uzeli u obzir samo prednosti navedene tipologije razrednika, uvažavajući savjete i sugestije autora Malića, onda bi zaista dobili idealnog razrednika koji bi bio ne samo dobar stručnjak, već i dobar vođa, koji je u stanju da pronade kompromis, pokazujući ljubav prema učenicima i dobru saradnju sa nastavnicima, koji bi bio u stanju pronaći uzrok problema, te svojom upornošću i moralnim vrijednostima iste riješio na praktičan način i obostrano zadovoljstvo. Tako bi učenike naveo da razumiju koji su to prihvatljivi oblici ponašanja, iste bi primjenjivali u praksi, a uz to bi bili samoinicijativni, vođeni savjetima i preporukama razrednika te bi postizali najbolje za odjeljenje i pojedinca. Nastavnikova ličnost znatno utiče na stvaranje pozitivne klime u razredu, a time i na kvalitet časova odjeljenskih zajednica. Emocionalna klima podrazumjeva "efektivan ton u odnosima između nastavnika i učenika, kao i u odnosima među samim učenicima i među samim nastavnicima, a koji je posljedica uspostavljenih interakcija" (Bratanić, M., 1993., str. 111).

Stručnost nastavnika i poznavanje nastavnog predmeta nisu dovoljni da bi nastavnik bio dobar odgajatelj, iako bez tih uslova ne može biti dobar nastavnik (Bratanić, M. 1993, str. 114). I razrednik je primarno osoba sa svim dobrim i lošim stranama, vrlinama i nedostacima. To ukazuje na činjenicu da, pored stručnosti, na razrednika kao uspješnog odgajatelja, znatno utiče i njegova ličnost. Ličnost predstavlja skup pozitivnih i negativnih osobina, koje su kod svakog pojedinca strukturirane i objedinjene na specifičan način i koje mu daju pečat psihološke individualnosti. Najosnovnije karakteristike ličnosti čine sposobnosti, temperament i karakter. Sposobnosti su preduslov za uspješno obavljanje poslova. Temperament predstavlja "dispozicije za način emocionalnog reagovanja", a karakter jednog čovjeka jeste ono "što ga karakteriše, svojstvena priroda njegovog duha, oblika njegove društvene djelatnosti" (Rot, N. , 1967, str.109). Crte karaktera prema Rotu

mogu se podijeliti u tri grupe i to: odnos prema sebi, odnos prema drugim ljudima i odnos prema radu.

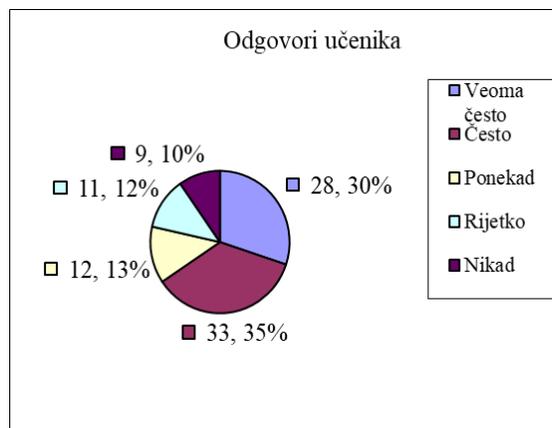
Kakav odnos prema sebi te prema drugim ljudima i radu ima nastavnik zavisi i od njegovog karaktera.

Tabela 4: Osnovne karakteristike ličnosti nastavnika

<i>Sposobnost</i>	Preduslov za uspješno obavljanje poslova	Snalaženje u nepredvidljivim situacijama
<i>Temperament</i>	Dispozicije za način emocionalnog reagovanja	Emocionalno reagovanje prema različitim situacijama u razredu
<i>Karakter</i>	Svojtvena priroda njegovog duha, oblik njegove društvene djelatnosti	Odnos prema sebi, odnos prema ljudima (učenicima), odnos prema radu

Karakteristike ličnosti su veoma značajne za nastavnički poziv, kao i ulogu razrednika. Naime, svaki razrednik će se naći u nepredvidljivoj situaciji koja zahtjeva pedagoško djelovanje razrednika. Od razrednikove sposobnosti zavisi kako će se snaći u jednoj takvoj situaciji i kako će riješiti problem. Prilikom suočavanja sa problemom, razrednik pokazuje određenu emocionalnu reakciju koja može u datom trenutku popraviti situaciju ili je pogoršati. Tako npr. ako razrednik pokaže "detektivski stav" kojim nastoji pronaći "krivca" i optužiti ga za ometanje discipline na času, umjesto da riješi problem, pogoršat će situaciju, jer takav stav ima za posljedicu narušavanje odnosa između razrednika i učenika. Kakav odnos prema sebi ima razrednik, tj. da li je savjestan i odgovoran radnik koji se maksimalno predaje poslu, također kazuje o njegovom karakteru. Ako razrednik želi da pomogne svakom pojedinom učeniku jer mu je stalo da ih izvede na pravi put, i ako razrednik ima odgovoran odnos prema radu, te isti obavlja s ljubavlju i velikom predanošću, onda će se prepoznati i kvalitet njegovog rada kroz

časove Odjeljske zajednice. Žunić, F. (2016) navodi da je više od polovine učenika prvih razreda tj. 65% njih uočilo trud razrednika na času. Manji broj učenika, tj. 10% njih izjasnilo se da nisu nikad uočili trud razrednika. Razrednik bi u tom slučaju mogao razgovarati sa učenicima o tome kako im je bilo na času Odjeljske zajednice, kako su se osjećali, da li bi voljeli nešto promjeniti i sl. Da bi učenici bili iskreni razrednik može dati pred kraj časa evaluacioni listić učenicima na kojem bi učenici mogli odgovoriti na pomenuta ili slična pitanja. To bi bio dobar pokazatelj razredniku šta može uraditi bolje na narednom času Odjeljske zajednice. Za kvalitetniji rad "treba razgovarati sa učenicima, čuti njihove prijedloge i mišljenje" (Grupa autora, 2004., str.10)

Grafikon 3: Trud razrednika da časove Odjeljske zajednice učini zanimljivim prema učeničkim odgovorima
(Žunić, F. 2016)

S obzirom na osobine i ličnost razrednika uopće vezuje se i različiti stil rada razrednika. Stil nastavnika kojim vodi učenike i upravlja odjeljenjem je veoma bitan za uspješnu interakciju i komunikaciju te osamostaljivanje učenika. Danas se u stručnoj i naučnoj literaturi najčešće spominju tri stila vođenja, a to su: demokratski, autoritativni i permisivni stil vođenja nastavnika. Podjela pomenutih stilova nastavnika potiče od Andersona koji je u početku razlikovao

dva oblika nastavnikovog ponašanja prema učenicima, koja su "posve suprotna i koja se rijetko javljaju u čistom obliku: dominantno i integrativno" (Bratanić, M., 1993, str. 111). Integrativno ponašanje opisuje kao dominantno koje guši i frustrira individualne razlike učenika zbog svoje krutosti. Nastavnik "ne brine o željama i potrebama učenika i prisiljava ih da se prilagode nastavnikovom standardu." (Bratanić, M., 1993., str. 111). Ovakav pristup odgovara autoritativnom stilu vođenja. Integrativno ponašanje, koje navodi Anderson, jeste "izraz demokratskih procesa u grupi. Takvo ponašanje stvara povoljne mogućnosti za rast i razvoj svakog učenika bez obzira na njegove individualne osobine" (Bratanić, M., 1993., str. 111). Za razliku od Andersona, K. Lewin i R. Lippitt, navode i treći, ravnodušni stil vođenja ili tkzv. "laissez faire", gdje "nastavnik nije zainteresovan za učenike, što stvara ravnodušnu klimu koja je nepovoljna za učenje. Da bi pobliže odredili karakteristike tri stila vođenja nastavnika, u tabeli ispod prikazat će se situacije kao pokazatelji pomenutih stilova nastavnika te njihove karakteristike:

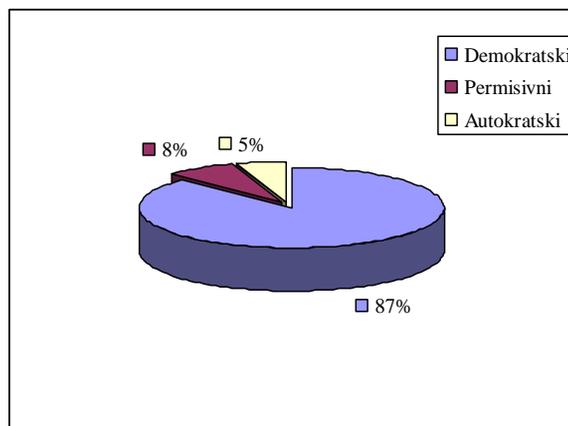
Tabela 5: Stilovi nastavnika u vođenju odgojnog procesa

STIL VOĐENJA	SITUACIJA	KARAKTERSITIKE
Autoritarni	Nastavnik ima glavnu riječ. Na okretanje učenika nastavnik reaguje kaznom. Učenik pokušava objasniti što je htio, ali mu to ne biva dopušteno. Nakon ispredavane lekcije nema pitanja. Nastavnik smatra kako je dovoljno da ga učenici pažljivo slušaju. Nastavnik ne komunicira s učenicima. Sve odluke donosi sam nastavnik.	Učenici nisu motivisani za rad. Nemaju priliku razvijati komunikacijske vještine, te nemaju hrabrosti pitati nastavnika ako im nešto nije jasno. Učenici ne vole ovakve nastavnike jer su im prestrogi i neobjektivni.
Demokratski	Po dolasku nastavnika učenici ustaju i pozdravljaju ga s osmijehom. Nastavnik ih pita kako se osjećaju, učenici odgovaraju. Sat započinje neformalnim uvodom. Nastavnik zajedno s učenicima dogovara pravila rada i ponašanja. Nastavnik ima kontrolu, ali s učenicima često razgovara i objašnjava im razloge nekih odluka. Često ih pita za mišljenje. Sat je u obliku interakcije nastavnika i učenika koje se potiče na samostalnost i razmišljanje.	Učenici vole ovakve nastavnike. Oni im nude jasnoću i sigurnost. Takvi nastavnici ne nameću vlastito mišljenje nego znaju slušati učenike. Učenici vjeruju u pravednost njihovih postupaka jer im oni često objašnjavaju razloge koji stoje iza nekih odluka. Učenici osjećaju kako ih takvi nastavnici razumiju i prihvaćaju. Imaju povjerenja u njih i često im se povjeravaju. Ovaj stil je najprikladniji i najučinkovitiji u viziji savremene škole.
Permisivni	Za vrijeme sata vlada potpuni nered. Neki učenici jedu, neki pričaju, a samo pojedinci slušaju nastavnika. Nastavnik ne reaguje na neprihvatljivo ponašanje, ignoriše ga i dalje radi svoj posao.	Ovakav pristup učenicima ne omogućava razvoj socijalnih vještina i samokontrole. Naučeni da im je sve dopušteno, ne znaju za granice u ponašanju ni što je društveno prihvatljivo. Ako se pred njih postavi kakav zahtjev, slabo su motivisani i teško postižu uspjeh. Naviknuti su bez napora postizati cilj

(Grupa autora, 2012., str. 4,5)

Prema tabeli 5 može se zaključiti da je demokratski stil najpoželjniji stil vođenja, jer nastavnik ima poseban pristup prema učenicima koji zadovoljavaju pedagoško-psihološke i didaktičko-metodičke kriterije, a to je da razrednik bude dobar stručnjak i čovjek; da

poznaje metodiku odgojnog rada; da prilagođava sadržaje i pronalazi odgovarajući pristup kako bi bile zadovoljene potrebe svakog učenika u razredu; da zajedničkim radom rješavaju odgojne probleme i da utiče na učenike da samostalno donose ispravne odluke; uči ih moralnim vrijednostima i osamostaljuje za život. "Demokratski stil daje dobre rezultate. Učenici su motivisani za rad, jer sve odluke donose nakon njihovog svestranog razmatranja" (Ajanović, Dž., Stevanović, M., 1998., str. 175). U grafikonu 4 prikazani su odgovori učenika prvih razreda srednje stručne škole o tome koji je uobičajeni stil razrednika na časovima Odjeljske zajednice :

Grafikon 4: Uobičajeni stil rada razrednika na časovima Odjeljske zajednice prema procjeni učenika (Žunić, F., 2016)

Na osnovu učeničkih odgovora prikazanih u grafikonu 4, može se zaključiti da je najdominantniji demokratski stil nastavnika (81,87%), dok je na drugom mjestu permisivni stil (8%), a na trećem mjestu je autokratski stil nastavnika sa 5% učeničkih odgovora. Ono što je veoma pozitivno ovdje jeste upravo to da je nadominantniji stil nastavnika koji je ujedno i napoželjniji, a to je demokratski stil.

Prednost demokratskog odgojnog stila jeste što nastavnik postavlja velike zahtjeve prema učenicima, drži granice koje objašnjava i pravi nadzor, ali pruža toplinu, prihvatanje i podršku. Nastavnici imaju ulogu savjetnika. "Učenici vole ovakve nastavnike. Oni im nude jasnoću i sigurnost. Takvi nastavnici ne nameću vlastito mišljenje nego znaju slušati učenike. Učenici vjeruju u pravednost njihovih postupaka jer im oni često objašnjavaju razloge koji stoje iza nekih odluka. Učenici osjećaju kako ih takvi nastavnici razumiju i prihvaćaju. Imaju povjerenja u njih i često im se povjeravaju. Ovaj stil je najprikladniji i najučinkovitiji u viziji savremene škole" (Grupa autora, 2012, str. 7).

Za razliku od demokratskog stila, permisivni je takav stil odgoja koji kazuje učenicima da im nastavnik želi biti prijatelj. Nastavnik zato ne reaguje na neprihvatljive oblike ponašanja, uvijek prihvata isprike, ne želi ih povrijediti. Naime, to je popustljiv stil, gdje nastavnik vrlo lako može da izgubi kontrolu na času koja bi se ogledala kroz nedisciplinu i nerad, te time bi se itekako smanjio kvalitet nastavnog procesa. "Ovakav pristup učenicima ne omogućava razvoj socijalnih vještina i samokontrole. Njihove su potrebe na prvome mjestu i ne znaju odgoditi njihovo zadovoljavanje. Naučeni da im je sve dopušteno, ne znaju za granice u ponašanju ni što je društveno prihvatljivo. Ako se pred njih postavi kakav zahtjev, slabo su motivirani i teško postižu uspjeh. Naviknuti su bez napora postizati cilj. Najmanje dominira autokrastki stil nastavnika 5% , što je dobro jer je poznato da ovakav stil " nije motivirajući ni za rad i učenje ni za međusobne odnose u razredu. Učenici nemaju priliku razvijati komunikacijske vještine. Ako im gradivo nije jasno, neće se usuditi zatražiti pojašnjenje. Učenici takve nastavnike uglavnom ne vole jer kažu da su prestrogi i često neobjektivni te da rade samo iz vlastite koristi, a ne iz ljubavi prema poslu ili učenicima" (Grupa autora, 2012, str.5).

O stilu vođenja pitani su i sami razrednici s ciljem da sami definiraju svoj stil vođenja i upravljanja. Činom samoprocjene, nastavnika podstičemo na samokritički osvrt i mogućnost da uradi određene promjene na samom sebi. Ukupna vlastita procjena nastavnika jeste

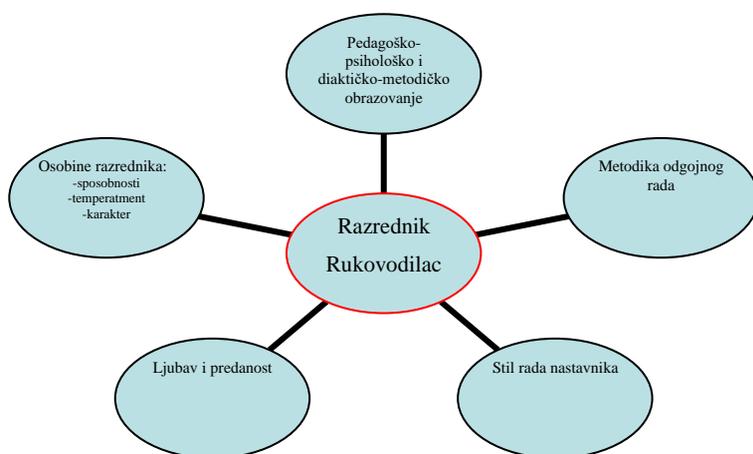
da vide sebe kao osobu koja zajednički surađuje sa učenicima, zajednički donose odluke i sl., tj. vode demokratski stil upravljanja odjeljenjem. Za razliku od razrednika čiji su odgovori 100% da imaju demokratski stil vođenja, ipak 13% učenika ne misli tako, s tim da je 8% učenika istaklo da su kod nastavnika primjetili "popustljivi stil" koji može da ima negativan odjek na odjeljenje. Ovaj podatak kazuje koliko su učenici veći kritičari od samih nastavnika. Dovoljno je da nastavnik u jednom momentu učini nešto što je bilo koji učenik u razredu prepoznao kao popuštanje na času: od nedosljednosti, ne isplanirane svake minute na času, do ne primjećivanja učenika koji šapuću u zadnjoj klupi, i sl., pa da učenik evidentira svog razrednika kao nekog ko ne primjećuje, ne reaguje u datom momentu, popušta i sl. te ga karakteriše kao "laissez faire" stil nastavnika. Ovo kazuje kolika je odgovornost nastavnika da uprati svakog učenika u određenom momentu te neophodnoj vještini koju svaki nastavnik mora da ima kako bi svaki učenik dobio jednaku i punu pažnju te jednak kriterij i pravednost. O svojstvima i uspješnosti jednog nastavnika govorio je i Magoon, analizirajući mnogobrojna istraživanja s tog područja:

Tabela 6: Svojstva uspješnih nastavnika prema R.A. Magoon

Opis	Karakersitike
Češće izražavaju spremnost da budu prilagodljivi s određenom situacijom	Fleksibilnost
Pokazuju sposobnost da doživljavaju učenika s njegove tačke gledišta	Empatija
Stil podučavanja prilagođavaju vlastitoj ličnosti	Personaliziran stil
Voljni su unositi inovacije u rad i pronalaziti rješenja	Kreativnost
Vješti su postavljati pitanja	Komunikativnost
Dobro poznaju svoju struku	Stručnost
Pripremaju se za ispite	Savjesnot
Učenicima pomažu u učenju	Odgovornost
Razmišljaju o stavovima koji se cijene	Osjetljivost
U podučavanju koriste razgovor protkav veselošću i humorom	Ležernost

(Bratanić, M., 1993., str. 114)

Prema tome, uloga dobrog nastavnika i razrednika ogleda se prije svega u njegovom profilu, njegovoj stručnosti i osposobljenosti za pedagoški rad, karakteristikama ličnosti i emocijama koje posjeduje, jer one utiču na uspješnu socijalnu prilagodbu te rad sa ljudima, posebno djecom i mladima. Karakteristike ličnosti i emocija su ključne za uspješno stvaranje emocionalne klime u razredu. "Stil ponašanja nastavnika i njegovi oblici uticaja na učenike primaran su faktor za stvaranje socioemocionalne klime nastavnog procesa, dok je sastav grupe, sekundarne važnosti" (Bratanić, M., 1993., str. 113). Stil rada nastavnika te njegova ličnost koja se izražava kroz tip razrednika čine profil razrednika. U nastavku je dat šematski prikaz profila razrednika.

Šema 6: Profil razrednika

Na osnovu prethodno navedenog, profil razrednika uključuje više elemenata, kao što su: stil rada, ljubav i predanost, osobine, PPDM grupa predmeta i znanje iz metodike odgojnog rada.

Profil i uloga pedagoga

Pedagog je "lice koje u saradnji sa direktorom, nastavnicima, i drugim nosiocima odgojno-obrazovnog rada doprinosi da škola potpunije i efikasnije ostvaruje svoje ciljeve i zadatke. On se naziva stručnim saradnikom" (Potkonjak, N., Šimleša, P., 1989., str. 425) . Danas su poslovi pedagoga u osnovnoj i srednjoj školi navedeni u Pedagoškim standardima i normativima za osnovno i srednje obrazovanje Kantona Sarajevo gdje se navodi struktura radne sedmice pedagoga. U tabeli 10 prikazana je struktura radne sedmice pedagoga u srednjoj školi.

Tabela 7: Struktura radne sedmice stručnog saradnika- pedagoga

Br.	Radno zadaci	Broj sati sedmično
1.	Koncepcijsko-programski zadaci u dogovoru sa direktorom	3,5
2.	programiranje, ostvarivanje i analiza odgojnog rada	2,0
3.	pedagoška dokumentacija	3,0
4.	rad sa nastavnicima i stručnim organima škole	2,5
5.	rad sa učenicima i učeničkim organizacijama	5,0
6.	unapređenje nastave	2,0
7.	saradnja sa institucijama	1,0
8.	saradnja sa roditeljima	2,5
9.	provođenje upisa u školama	3,0
10.	profesionalna orijentacija	4,0
11.	istraživanja u praksi školskog pedagoga-psihologa	2,0

12.	pedagoško-psihološka praksa studenata nastavnih fakulteta	1,0
13.	personalni dosje učenika, pedagoški karton	1,5
14.	priprema za rad i stručno usavršavanje	7,0

Pedagog-psiholog obavlja i druge stručne poslove prema potrebi, ponalogu direktora i organa upravljanja škole, pa se prethodna satnica može izmijeniti. (Žunić, F.2018., str.49)

U tabeli 7 se uočava specifičnost i raznolikost poslova koju obavlja školski pedagog. Poslovi i radni zadaci školskog pedagoga su različiti te zahtjevaju, pored stručnosti, i kreativnost pedagoga. Zato pedagog mora biti svestrana ličnost, sposobna da obavlja tako raznoliku funkciju u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Mnogi autori su se bavili kvalitetom ličnosti pedagoga, a među njima je Balasi.

Tabela 8: Balasijevi zahtjevi za školskog pedagoga

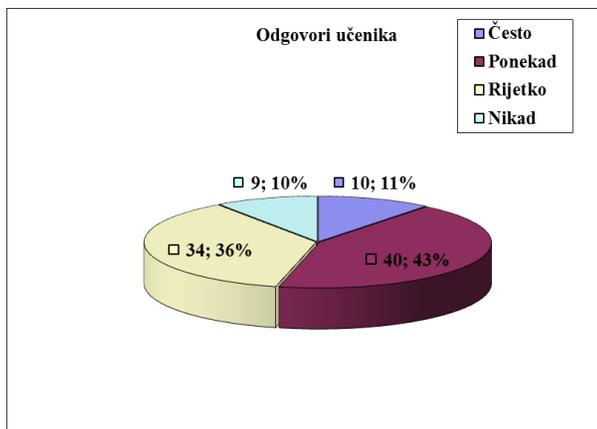
Br.	Osobine/sposobnosti/vještine kvalitetnog školskog pedagoga
1.	Zdrava filozofija života
2.	Ljudski kvalitete koji mu omogućuju da rukovodi
3.	Socijalna i emocionalna zrelost i stabilnost
4.	Visoka inteligencija
5.	Široko opšte i stručno obrazovanje
6.	Razumjevanje mladih ljudi i želja da im se, po potrebi, pruži pomoć
7.	Sposobnost suđenja i razboritost
8.	Ljubav prema pozivu i odanost poslovima koje obavlja i izgrađena profesionalna etika
9.	Čvrst karakter
10.	Sposobnost da dosljedno primjenjuje naučna dostignuća u svom pedagoškom radu

(Žunić, F., 2018, str.50)

Svakom razredniku je potrebna podrška i pomoć školskog pedagoga jer s obzirom na svoju stručnost i profil specijalističke pripreme, ne može kvalificirano obaviti čitav posao razrednika, jer mu je razrednička funkcija tek pridodana nastavničkoj. Pedagog u "radu Odjeljske zajednice ima veliku ulogu. Oglada se u pružanju pomoći razrednicima u planiranju i pripremanju godišnjeg plana i programa rada Odjeljske zajednice, pružanja konkretnih prijedloga za realizaciju časova te sugerisanje i pomoć u nabavci stručne literature koja pomaže da se pripreme kvalitetni časovi odjeljske zajednice s ciljem ostvarivanja odgojnih, obrazovnih i funkcionalnih zadataka nastave. Također pomaže u uspostavljanju češće saradnje razrednika sa roditeljima učenika te daje prijedloge za uspješno rješavanje problema koji su aktuelni unutar odjeljenja. Školski pedagog je osoba na koju se razrednik može osloniti kada mu je potrebna pomoć u odgojno-obrazovnom radu" (Žunić, F., 2018., str. 51). Razrednik prestaje biti jedina osoba koja odgovara za sve probleme nastale u odgojno-obrazovnom radu, koje otkriva u nastavničkoj i razredničkoj praksi i koje mora u prvoj instanci rješavati sam. Razrednik ima sada pri ruci i školskog pedagoga ili pedagoško-psihološku službu, koja će mu u tom problemu pomoći, a složenije probleme preuzeti na obradu i postupak.

Uloga školskog pedagoga posebno je značajna u radu Odjeljske zajednice. Veoma je važno napraviti takav plan i program koji će obuhvatiti teme koje su u skladu sa učenikovim potrebama i željama. Pored plana i programa rada Odjeljske zajednice, veoma je važno da pedagog škole posjećuje časove Odjeljske zajednice iz više razloga. Neki od njih su da se prati realizacija samog plana; da se pruži podrška razredniku; da se opservira čas s ciljem davanja sugestija i prijedloga za poboljšanje njegove realizacije; da se pruži podrška učenicima i razrednicima radi zajedničke saradnje koja treba da se odvija u kontinuitetu i koja će se graditi na povjerenju, toleranciji, međusobnoj solidarnosti, dosljednosti, i sl. Rezultati istraživanja (2016) među učenicima prvih razreda sarajevske srednje škole pokazali su da je većina učenika (90%) potvrdila da pedagog pojećuje sate Odjeljske zajednice, što je veoma bitan podatak koji

kazuje da se tim časovima posvećuje puna pažnja, kao i samim učenicima bez kojih Odjeljska zajednica ne bi ni postojala.

Grafikon 5: Učestalost pedagoških posjeta časovima Odjeljske zajednice prema mišljenju učenika
(Žunić, F. 2016)

Profil pedagoga je veoma bogat i svestran jer je to osoba koja treba "da posjeduje određene kvalitete, prije svega kreativnost, empatiju i logiku, kako bi mogao efektivno djelovati" (Žunić, F. 2018., str.53). Njegova uloga u odgojno-obrazovnoj ustanovi ogleda se "u svakodnevnoj komunikaciji nastavnika, učenika i roditelja, radi obezbjeđenja zdrave, prijatne i radne sredine u školi. Predstavlja podršku i pomoć svakom nastavniku, a posebno onim nastavnicima koji vode odjeljenje i obavljaju poslove razrednika" (Žunić, F. 2018., str. 53). Primarni zadatak pedagoga je "da omogući učenicima, nastavnicima i roditeljima prijatnu atmosferu, da pomaže nastavnicima u radu te da im u teškim situacijama predstavlja podršku i pomoć. Pedagog škole prati savremene tokove odgoja i obrazovanja, primjenjuje inovacije u saradnji sa uposlenicima i na taj način iz godine u godinu pomaže školi da bude kvalitetna škola" (Žunić, F., 2018., str.53)

Specifičnosti adolescentskog perioda

Zakonom o srednjem obrazovanju je "za sve učenike do navršene njihove 18. godine života srednje obrazovanje u trajanju od dvije godine obavezno" (Službene novine KS, 2010). S obzirom da učenici po završetku osnovne škole odmah upisuju srednje škole, njihova starosna dob jeste uglavnom 15 godina života, dok je znatno manji broj onih učenika koji dolaze sa 14 ili eventualno 16 godina starosne dobi. To je period srednje adolescencije, a za neke učenike period rane adolescencije što zavisi od razvojnih, tj. fizičko-psihičkih promjena kod djeteta. Pubertet počinje za vrijeme djetetovog školovanja u osnovnoj školi. To je period kada generativni organi postaju sposobni za funkcionisanje, kada se javljaju sekundarne polne karakteristike kod oba spola.

Pubertet se završava kod djevojčica sa 14, a kod dječaka sa 13 godina, mada te granice nisu tako stroge. Individualna odstupanja su znatna. Naročito su značajne emocionalne promjene u pubertetu. Prema tome, svi učenici, petanestogodišnjaci jesu adolescenti u srednjoj fazi adolescencije, a taj početak adolescencije značajno utiče na njihovo ponašanje, razmišljanje, način života. "Adolescencija (lat. adolescere znači "postati zreo, sazret"), počinje sa postizanjem polne zrelosti u razdoblju puberteta, dok se za gornju granicu uzima vrijeme postizanja emocionalne i socijalne zrelosti koji podrazumevaju iskustvo, spremnost i sposobnost da se preuzme uloga odraslog" (Bogdanović, V., Ugrinić-Sklopić, B., 2005). Uočeno je da se učenici prvih razreda srednje škole bore za slobodu u donošenju odluka, načina života, tako što ne podnose zabrane, kritike, i sl. Teže da dokažu porodici i okolini da su odrasli, da mogu samostalno donositi odluke pa čak i one koje nisu adekvatan izbor. Adolescencija je doba sazrijevanja, koje dovodi osobu do novog biološkog ustroja. Adolescencija predstavlja prelaz iz doba djetinjstva u zrelo životno doba. Međutim, sam proces prelaska u zrelo životno doba nije tako jednostavan.

Mlade osobe su u tom periodu dosta okupirane sklapanjem veza sa suprotnim spolom, izlascima, i sl. "Emocionalni život adolescenta je

obogaćen emocijama vezanim za spolnost i uz ljubav. Jako je izražena potreba privlačenja pažnje vršnjaka suprotnog spola. Mladići to čine svojim »junaštvima« grubim načinom izražavanja, svojom tobožnjom nezainteresovanošću za sve oko sebe dok djevojke to postižu svojim modnim odjevanjem, upotrebom kozmetičkih sredstava, isticanjem svoje ženstvenosti" (Furlan, I., 1988, str. 144). Upravo taj emocionalni razvoj jeste jedan od uzroka ometanja discipline na časovima: djevojke se krišom ogledaju, i sl. jer su okupirane izgledom, dok se dječaci ponašaju "junački", što nastavnik često definiše kao drskost, nepoštivanje autoriteta nastavnika i sl. Broj učenika koji su "u vezi" najviše je zastupljen u prvim razredima srednje škole. Brzo sklapaju veze, ali brzo i prekidaju iste te ulaze u nove veze.

Upravo iz tih razloga su često prisutni ljubavni problemi koji se odražavaju na školski uspjeh. Pored fizičkih promjena, tu su i psihičke te socijalne promjene. S obzirom na put kojim se odvijaju te promjene, adolescencija se dijeli najčešće na tri podfaze: "ranu, srednju i kasnu adolescenciju", a učenici prvih razreda srednje škole pripadaju 2. tipu adolescenata - druga faza (srednja adolescencija). "Srednja adolescencija je doba orijentacije na vršnjake, karakterisana je jakom usmjerenošću na uspostavljanje spolnog identiteta i uobičajene načine bavljenja s društvom u širem smislu, a obuhvaća dob između 15 do 17 godina." (Sujoldžić, A., Rudan, V., De Lucia, A., 2006, str. 2).

Adolescenti su u tom periodu usmjereni ka sebi i vršnjacima te im često nije bitno mišljenje odraslih, kako roditelja pa tako i nastavnika. Uvijek traže više društvene slobode, ignorišu školske obaveze, češće koriste laži kako bi postigli određeni cilj, namjeru ili izbjegli kaznu. Da bi udovoljili pristisku vršnjaka mladi često posežu i za psihoaktivnim supstancama, i to najčešće: pušenje cigareta, a ponekad i drugim psihoaktivnim supstancama kao što su alkohol i droge. "Adolescenti uzimaju alkohol ili droge iz puno različitih razloga: iz radoznalosti, zato što se tada osjećaju dobro, kako bi smanjili stres, kako bi se osjećali odraslima ili kako bi se bolje uklopili u društvo. Međutim, teško je predvidjeti koji

adolescenti će nakon faze eksperimentiranja prestati s konzumacijom, a koji će nastaviti i s vremenom zapasti u ozbiljne probleme i ovisnosti" (Sujoldžić, A., Rudan, V., De Lucia, A., 2006, str.17). Svaka životna situacija se na adolescenta posebno odražava. Emocije su sastavni dio čovjeka. Obzirom da se iste mogu ispoljavati na pozitivan i negativan način, veoma je bitna okolina u kojoj mladi ljudi odrastaju, jer često okolina može biti uzrok raznim adolescenskim problemima. Poznate se tzv. adolescenske krize koje mogu da se manifestuju kroz krizu autoriteta, koje se sastoje od teškoća razrješavanja dosadašnjeg autoriteta u odnosu na roditelje; krize identiteta, koje obuhvaćaju potekoće samopotvrđivanja u društvu i seksualne krize i seksualne neuroze, koje označavaju problem integracije genitalne seksualnosti.

Svaki prosvjetni radnik je bar jednom u toku svog rada u školi osjetio krizu učenikovog autoriteta koja se manifestuje kroz pružanje otpora spram roditelja i spram nastavnika. "To je agresivna mržnja ili pasivni otpor, odnosno rezignirana šutnja omladine prema ocu, obitelji, školi, nastavniku, službenim institucijama ili, općenito, prema nadređenima i institucijama, koja se očituje u dva oblika: protest prema ocu i bijeg od kuće" (Pehar-Zvačko, L., 2003, str.55). Pored ove krize može se javiti i kriza identiteta koja se manifestuje kroz depresiju, neraspoloženje, povučenost, izoliranost od vršnjaka, pasivnost. Adolescent mora odabrati određeni poziv, mora se uključiti u socijalni život, mora se ponovo vezati uz obitelj, pravilno se postaviti prema suprotnom spolu". Škola je ta koja se, pored roditelja, treba pobrinuti za mentalno zdravlje svakog adolescenta. Prema postojećim podacima, "poteškoće se javljaju kod svakog petog adolescenta u vidu tjeskobe, niskog samopoštovanja, depresije ili raznih poremećaja u ponašanju. Ukoliko se pravodobno ne liječe, ovi problemi mogu dovesti do neuspjeha u školi, sukoba u obitelji, zloupotrebe droga, nasilja i ponekad samoubistava. Stoga je vrlo važno da roditelji znaju prepoznati ove probleme što ranije i uz vlastitu, adolescentu osiguraju i stručnu pomoć" (Sujoldžić, A., Rudan, V., De Lucia, A., 2006, str. 7). Zato svaki prosvjetni radnik mora poznavati razvojni put mlade osobe, te je dužan poznavati

pedagoški pristup kako bi pronašao adekvatan način da mladu osobu posavjetuje, usmjeri i podstakne na pravilan i zdrav put odrastanja. Karakteristično za adolescente jeste i to da prolaze i kroz fazu adaptacije na novu sredinu. Proces osamostaljivanja počinje kada se mlada osoba počinje udaljavati od uže ka široj okolini. Prelazak iz osnovne u srednju školu zna za učenika biti veoma stresan period, naročito ako se nedovoljno psihički pripremi za isto. Ako je mlada osoba u tom periodu nedovoljno psihički spremna da prihvati promjenu i novi izazov, može biti pod velikim stresom.

Stres je "prirodna pojava koja se događa pri pokušaju organizma da se prilagodi nekoj životnoj nevolji, životnom izazovu, događaju ili situaciji" (Damjanović, D., 2015). Za polaznika - srednjoškolca, upis u prvi razred je veliki doživljaj i izazov u isto vrijeme. Zato je veoma važno da se omogući svakom učeniku da na zdrav način prihvati novi izazov i situaciju i da uspješno vlada istom. Tu veliku ulogu imaju roditelji, ali i škola, tj. razrednici. Tako su rezultati anketnog istraživanja koje je autor Žunić sproveda među razrednicima prvih razreda (2016) pokazali da je 100% razrednika potvrdilo da je najteže biti voditelj odjeljenja prvih razreda, a razlog je novi početak školovanja, nova sredina, društvo, tj. adaptacija na nove i drugačije uslove. Razrednika 50% smatra da su među petnaestogodišnjacima i najveći odgojni problemi. Razrednik je prva osoba koja uočava određene promjene kod njihove djece i koji je obavezan da pravovremeno reaguje.

III Poglavlje

SADRŽAJNA STRUKTURA ODJELJENSKE ZAJEDNICE

Program rada Odjeljske zajednice je veoma bogat raznim sadržajima, i isti je predviđen da se pravi sa učenicima kako bi se zadovoljile njihove potrebe i interesovanja. Pod interesima se podrazumjeva "težnja pojedinca da redovno obraća pažnju na određene objekte i sadržaje i da se njima bilo mentalno bilo aktivno bavi" (Rot. N., 1967., str.115). Postoji više klasifikacija interesa. Po Eduardu Sprangeru to su:

- teoretski interes - interes za saznavanje istine,
- ekonomski interes - interes za sticanje materijalnih dobara,
- estetski ineteres - interes za ono što je skladno i lijepo,
- socijalni interes - za ljude i za pomaganje ljudima,
- politički interes - za postizanje moći i vlasti,
- religiozni interes - i težnja da pojedinac sebe doživi kao dio sveopšteg jedinstva.

Sadržaji Odjeljske zajednice čine sastavni dio cjelokupne odgojne situacije. Cilj plana i programa Odjeljske zajednice jeste da se usklade odgojne potrebe učenika ovisno od njihove dobi, interesovanja i sposobnosti sa potrebama društva. Kada se govori o sadržajnoj strukturi Odjeljske zajednice, misli se na nastavni plan i program. Postavlja se pitanje da li se i Odjeljska zajednica vodi kao (obavezan) nastavni predmet?

Odjeljska zajednica - obavezni predmet

Danas su, prema Pedagoškim standardima i normativima za srednje obrazovanje Kantona Sarajevo koji je na snazi od 2004. godine, nastavniku koji vodi razredništvo data 4 časa čime ispunjava normu poslova. Poslovi nastavnika u okviru radne sedmice su: redovna nastava i ostali poslovi, pod kojima se vode (Službene novine Sarajevo, 2004, str. 11):

- **Normirani poslovi**

1. razredništvo (čas Odjeljske zajednice)
 2. roditeljski sastanak/informacije dodatna administracija) 4 sata
 3. konsultacije sa učenicima uz dogovor sa direktorom.....1 sat
 4. rad u stručnim organima 1 sat
 5. vođenje sekcije ili drugog oblika van nastavne aktivnosti1,5 sat
- **Nenormirani poslovi** – nastavnik se angažuje prema potrebi
 - dodatna, dopunska, fakultativna nastava, proizvodni rad, izrada projekata i drugo1,5 sat
 - dežurstvo i ostali poslovi po nalogu direktora na osnovu Pravilnika donesenog na Nastavničkom vijeću.

Normirani poslovi – razredništvo – raspoređeno je na 4 sata koja uključuju i obavezu razrednika da drži jednom sedmično čas Odjeljske zajednice.

U Zakonu o srednjem obrazovanju Kantona Sarajevo koji je na snazi od 2010. godine, nije naveden pojam Odjeljska zajednica, dok se u Pedagoškom stadardima i normativima za Srednje obrazovanje KS, spominje pojam Odjeljska zjednica u vidu normiranih poslova koje obavlja nastavnik gdje je, između ostalog, uvršten i jedan čas sedmično realizacije časa Odjeljske zajednice. Pedagoški standardi i normativi srednjeg obrazovanja Kantona Sarajevo predstavljaju "osiguranje jednakih pedagoških i materijalnih uslova u svim srednjim školama Kantona Sarajevo, a u skladu sa članom 17. Zakona o srednjem obrazovanju (Službene novine Kantona Sarajevo br. 10/2004) u školama Kantona Sarajevo kao zajednička osnova u osiguranju uslova za odgojno-obrazovni rad i uspješno ostvarivanje ciljeva i zadataka iz nastavnih planova i programa u srednjim školama i domovima učenika" (Službene novine Sarajevo, 2004, str.1). Iako se u Zakonu o srednjem obrazovanju Kantona Sarajevo ne spominje konkretno pojam Odjeljska zajednica,

neophodno je dati osvrt na član 35. koji kaže da se "obrazovno-odgojni rad u srednjim školama ostvaruje na osnovu nastavnih planova i programa za gimnazije, srednje škole za stručno obrazovanje i obuku, srednje vjerske škole i srednje škole za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama" (Službene novine Kantona Sarajevo, 2010). Tako se u Nastavnom planu i programu za opću gimnaziju, učiteljsku školu i srednje umjetničke škole izdatom od strane Pedagoškog zavoda i Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport KS, 1994/'95. godine, na stranici 809. nalazi plan i program "Odgojnog rada sa odjeljenskom zajednicom". Cilj rada jeste "odgojno uticati na stvaranje vrijednosnih sistema. Razvijanje stabilnog, dinamičkog sklopa ličnosti učenika, uspješnog u procesima sazrijevanja i učenja. Uspostavljanje ravnoteže između ličnog i socijalnog identiteta" (Jaganjac, A., 1994/1995, str. 809).

U Nastavnom planu i programu za stručne škole dat je Plan i program rada odgojnog rada sa odjeljenskom zajednicom na str. 1101. (Jaganjac, A., 1994/1995, str. 809). Međutim, danas pomenuti Nastavni planovi i programi nisu na snazi, jer je došlo do bitnih izmjena. Naime, mnoge srednje stručne i tehničke škole uvele su nove NPP i to EU VET programe, dok Gimnazije rade po drugačijem nastavnom planu i programu. Isti bi trebali sadržavati Plan i program rada s odjeljenskom zajednicom, kako bi imao Zakonsku potporu. Prema tome, Zakonom o srednjem obrazovanju Kantona Sarajevo čl. 35. propisano je da se nastava realizuje prema nastavnim planovima i programima, a isti trebaju uključivati plan Odgojnog rada sa odjeljenskom zajednicom, jer je Odjeljenska zajednica obavezan nastavni predmet koji vodi razredni starješina. S obzirom da je došlo do izmjena u nastavnim planovima i programima, neophodno je izvršiti uvid u pomenute NPP kako bi se ustanovilo da li je plan i program Odjeljenske zajednice pronašao svoje mjesto u planiranim sadržajima. Dokumentacija koja svjedoči o tome da je do danas Odjeljenska zajednica obavezan predmet prikazana je u narednoj tabeli.

Tabela 9: Identifikacija dokumentacije prema kojoj je Odjeljska zajednica obavezni nastavni predmet

Dokumentacione jedinice	Izdavač	Čl./str.
Zakon o srednjem obrazovanju Kantona Sarajevo	Službene novine Kanton Sarajevo, 2010.	Čl. 35
Pedagoški standardi i normativi za srednje obrazovanje Kantona Sarajevo	Službene novine Kantona Sarajevo, 2004.	Str.11
Nastavni planovi i programi za opću gimnaziju, učiteljsku školu i srednje umjetničke škole	Pedagoški zavod, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Sarajevo 1994/95	str.809
Nastavni planovi i programi za srednje stručne škole	Pedagoški zavod, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Sarajevo,1994/95	str. 1101

U tabeli 9 naveden je čl. 35. Zakona o srednjem obrazovanju koji se odnosi na nastavne planove i programe. Obzirom da su nekadašnji planovi i programi sadržavali Plan i program rada s odjeljskom zajednicom, to bi značilo da i nastavni planovi i programi koji su danas na snazi trebaju sadržavati isto. Nastavni planovi i programi koji potvrđuju da je Odjeljska zajednica obavezan predmet su oni iz 1994/95. godine, koji danas nisu u upotrebi. Ono što još uvijek potvrđuje da je odjeljska zajednica obavezna predmet jesu Pedagoški normativi i standardi kojima se određuju poslovi razrednika što se vezuje za sam pojam Odjeljske zajednice i djelovanje razrednika u istoj. Rezultati istraživanja autora Žunić (2016) pokazali su da razrednici Odjeljsku zajednicu vide kao obavezan nastavni predmet. Kao razloge nisu naveli zakonske ni

pravne regulative, već potrebu da se djeci pomogne u učenju i vladanju te rješavanju svakodnevnih problema s kojima se djeca susreću što ukazuje na moralnu odgovornost koju ima svaki prosvjetni radnik, a naročito razrednik. Kada je riječ o zakonskim propisima i aktima, može se konstatovati da je u Pedagoškim normativima i standardima definisana Odjeljska zajednica kroz zaduženje nastavnika koji dobiva ulogu i obaveze razrednika (4 časa), U zakonu o srednjem obrazovanju KS nije konkretno definisana Odjeljska zajednica, što otvara mogućnost da se ubuduće razmotri i ta opcija koja bi bila dobar temelj za isticanje uloge i značaja rada s Odjeljskom zajednicom. Školska praksa i teorija kazuju da je Odjeljska zajednica obavezan nastavni predmet, ali bi je trebalo konkretnije definisati i u Zakonskim aktima.

Odjeljska zajednica u srednjim školama

Kurikulum "čine odgojni i obrazovni ciljevi i zadaci, nastavni plan, nastavni programi pojedinih predmeta ili područja, metodička i medijska oprema kurikuluma, organizacijski aspekt i evaluacija" (Bognar. L., 2007, str.1). Nastavni plan je trajniji dokument kojim se određuju nastavni predmeti, redoslijed njihove obrade po razredima, godištima ili drugim vremenskim cjelinama, broj sedmičnih časova za svaki nastavni predmet, kao i ukupno vremensko opterećenje polaznika u sedmici. U nekim nastavnim planovima iskazan je godišnji, semestralni ili ukupni broj nastavnih sati za pojedine predmete, kao i za sve predmete zajedno. Nastavni program je dokument trajnije vrijednosti kojim se određuje, konkretizuje sadržinski okvir nastavnih predmeta zastupljenih u nastavnom planu i daju osnovna didaktičko-metodička uputstva za njihovu obradu. Odgojni rad sa odjeljskom zajednicom je sastavni dio Nastavnog plana i programa za srednje stručne škole kao i nastavnog plana i programa za opće gimnazije, učiteljsku školu i srednje umjetničke škole. Još godine 1994/1995. izdati su pomenuti Nastavni planovi i programi od strane Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta te Pedagoškog zavoda Republike Bosne i Hercegovine. Sadržaj NPP za srednje stručne škole sadrži: koncepciju srednjih stručnih škola, nastavni program zajedničkih općeobrazovnih predmeta, nastavni program općeobrazovnih predmeta u funkciji struke te odgojni rad sa odjeljskom zajednicom i spisak udžbenika (Jaganjac, A., 1994/1995).

Tako se npr. Nastavni program Trgovinske škole nalazi se na str. 551. dok se odgojni rad sa odjeljskom zajednicom u nastavnom planu i programu za Opće gimnazije, Učiteljsku školu i Srednje umjetničke škole nalazi na str. 1101. Odjeljska zajednica je specifična jer njena realizacija zahtjeva potpunu angažovanost učenika, aktivne metode rada i učenja, te s obzirom na njenu specifičnost može se komparirati sa EU VET programom koji ima za cilj da učenicima pruži aplikativna znanja. "Odjeljska zajednica, kao socijalna sredina, cilj i odgojne zadatke mora uključiti

u aktivnosti i sadržaje kojim se srednjoškolci bave" (Jaganjac, A., 1994/1995, str.1104). Odjeljska zajednica ima za cilj da prati sve savremene tokove u društvu, da prati razvoj budućih generacija, njihova interesovanja, sposobnosti te da iste usklađuje s potrebama društvene sredine. Program Odjeljske zajednice se stalno inovira, te je s obzirom na njegovu namjenu isti dopunjen s novim programskim sadržajima kao što su npr. "*NUS (neeksplozirana ubojna sredstva)*", "*Saobraćajna kultura*" i "*Sigurnost djece u digitalnom okruženju*". Odjeljska zajednica zahtjeva da se "kontinuirano prate: društveno-političke, naučno-tehničke, kulturno-umjetničke i drugi sadržaji savremenog života za koje omladina pokazuje interesovanje" (Jaganjac, A., 1994/1995, str.1103).

Na primjer, omladinu su uvijek interesovali izleti u prirodi, ali zbog društveno-političke situacije u zemlji, učenici moraju biti upoznati sa historijom svoje domovine, te posljedicama koje su i dan-danas vidljive kroz zabranjenu zonu kretanja u prirodi radi zaštite od mina, i sl. Bosna i Hercegovina je zemlja u tranziciji koja se još uvijek oporavlja od agresije koja se zbila u periodu od 1992-1995. godine. Posljedice rata se još uvijek osjećaju. Neke od tih posljedica jesu nedovoljna sloboda kretanja u prirodi:brda, planine, nizije čija područja su još uvijek označena kao kontaminirana. "Trenutna veličina minski sumnjive površine u BiH iznosi 956.36 km² ili 1,96% u odnosu na ukupnu površinu BiH". (Centar za uklanjanje mina u BiH, 2016) S obzirom na aktuelni problem u društvu, veoma je važno da sa istim budu upoznati učenici i da se radi na prevenciji kako bi se zaštitili mladi životi.

Zato je u plan i program Odjeljske zajednice uvršten i programski sadržaj NUS. Pored NUS-a, u plan Odjeljske zajednice je u skorije vrijeme uvedena i koncepcija Saobraćajne kulture te Sigurnost djece u digitalnom okruženju. Zahtjev za uvrštavanje oblasti Saobraćajne kulture i Sigurnosti djece u digitalnom okruženju u program rada odjeljskih zajednica srednje škole došao je od strane Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo. Razlog jeste potreba o dodatnoj edukaciji učenika, kako bi saobraćajna kultura bila na visokoj razini te kako bi se spriječile

saobraćajne nesreće kao i prevencija internet nasilja. U školskoj 2021. godini dopisom Ministarstva za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo, zbog pojave pandemije (COVID19), u program rada Odjeljske zajednice uvrštene su i teme "*Socijalno distanciranje i druženje u online okruženju*" kao i "*Komunikacija na relaciji učenik –nastavnik u online okruženju*", s obzirom da se u vrijeme pandemije odgojno-obrazovni proces odvijao putem interneta, tj. u online okruženju.

Prema tome, cilj Odjeljske zajednice jeste usklađivanje programskih sadržaja s potrebama učenika ovisno od njihovog uzrasta, interesovanja i sposobnosti, kao i s potrebama društvene sredine uz kontinuirano ažuriranje i inoviranje programa.

Pregled nastavnog plana i programa Odjeljske zajednice koji je dat u Nastavnim planovima i programima za opću gimnaziju, učiteljsku školu i srednje umjetničke škole, jednak je Nastavnom planu i programu za srednje stručne škole. Narednom tabelom su utvrđeni ciljevi i zadaci, te pregled tema odgojnog rada sa odjeljskom zajednicom za I, II, III, IV razred srednjih škola (prikazani na osnovu dokumenta iz školske 1994/95. godine).

Tabela 10: Odgojni rad sa odjeljenskom zajednicom - pregled tema

Cilj	Odgojno uticati na stvaranje vrijedonosnih sistema. Razvijanje stabilnog dinamičkog sklopa ličnosti učenika, uspješnog u procesima sazrijevanja i učenja. Uspostavljanje ravnoteže između ličnog i socijalnog identiteta.
Zadaci	Njegovati osjećanje pripadnosti svome narodu i RBiH, te pružati pomoć onima koji traže svoj identitet
	Uticati na emocionalni razvoj do stepena kontrole emocionalnih procesa, stanja i reakcija
	Razvijati autonomnost i ravnopravnost tako što će socijalne standarde, norme i vrijednosti učenici prihvatiti kao svoje
	Razriješavati vrijedonosne antonimije, pomaganjem u izboru životnih ciljeva, nivoa aspiracija i načina njihovog ostvarivanja
	Razvijati moralno suđenje pomaganjem da se shvati logika moralnih pravila ili normi, razloga njihovog postojanja i krajnji smisao njihove primjene.
	Usmjeravati izbor sopstvenog identiteta. U svome doživljaju pojedinih uzora i u reagovanju okoline na njegove nove stavove i nova ponašanja adolescent traži informaciju o tome šta jeste i šta bi mogao da bude.
TEME	KULTURNO I PRIRODNO NASLJEĐE
	MORALNI ODGOJ
	PEDAGOŠKO-PSIHOLOŠKO SAZNAJNA KOMPONENTA
	ETIKA, ESTETIKA I ELEGANCIJA
	AKTUELNA ZBIVANJA
	RAD
	ŽIVOTNA SREDINA
	HUMANI ODNOSI

(Jaganjac, A., 1994/'95: Nastavni planovi i programi, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Pedagoški zavod, Sarajevo)

Prema tabeli 10, evidentno je da se na OZ obrađuju teme iz različitih naučnih oblasti, zbog čega razrednici različitog strukovnog profila mogu dati svoj doprinos u njihovoj realizaciji na 2 nivoa:

- a) *Opći nivo* - očekuje se da je razrednik svestrana ličnost i da se usavršava na raznim poljima, umjesto samo na polju svoje struke i domene; program OZ podstiče razrednike da se dodatno obrazuju iz raznih oblasti, a na tom putu im dodatno potpomaže pedagog, koji kroz svoj program rada, također prezentuje radove u vezi sa aktuelnom tematikom OZ ili pak u skladu sa razvojnom situacijom i specifičnim problemima u školi; dobar školski pedagog koji se i sam usavršava, prati situaciju u školi, bavi se pisanjem naučnih i stručnih radova i sl., drži ogledne časove i radionice, prezentacije za Vijeće, itd., te dijeli stručne savjete i korisne materijale razrednicima, kojima je na taj način znatno olakšana realizacija časova iz OZ, tako je npr. pedagog Žunić (autorica knjige) u IV gimnaziji pripremala ogledne teme za Nastavničko vijeće u šk.2021/22. godini u vezi sa aktuelnim dešavanjima: (npr: "*Socijalno distanciranje i druženje za vrijeme pandemije*", "*Komunikacija na relaciji učenik-nastavnik u online okruženju*", i dr.), a svoje prezentacije je dostavila razrednicima na korištenje kao nastavni materijal za realizaciju časova OZ. Kako se teme još realiziraju u interakciji sa đacima i u zavisnosti od specifičnih problema i situacija u svakom razredu ponaosob, tako i način obrade istih poprima neka svoja specifična obilježja;
- a) *Specifični nivo* - svaki razrednik je specifičan po svom karakteru, načinu rada, struci; zavisno od struke, razrednici „prirodnjaci“ bolje će se pronaći u temama OZ koje su vezane za prirodno nasljeđe i životnu sredinu, dok će se razrednici „društvenjaci“ prije pronaći u temama vezanim za etiku i humane odnose, itd. Dakle, očekivano je da će se razrednici lakše pripremiti za teme koje su srodne s njihovom strukom. Geografi su u prednosti jer su istovremeno i

"prirodnjaci" i "društvenjaci", pa će se lako pronaći u različitim temama predviđenim programom Odjeljske zajednice. Bilo da je riječ o kulturnom ili prirodnom nasljeđu, životnoj sredini ili humanim odnosima, geografi mogu dati značajan doprinos u kvalitetnoj realizaciji takvih tema, jer je geografija specifična nauka koja predstavlja sintezu prirodno-geografskih i društveno-geografskih disciplina.

Geografija je, prije svega, horološka (grč. „horos“: prostor) ili prostorna nauka, a geografski prostor je ono gdje jesmo i sve što nas okružuje; to je životna sredina sa svojim prirodnim i društvenim geografskim objektima i pojavama, koje u svojim uzajamnim odnosima djeluju i utiču na složene procese u prirodi i društvu. Geografi razumiju svijet, njegove pejzaže, stanovništvo, političku uređenost i oblike upravljanja, kulturu i običaje, demokratiju, turizam, način funkcionisanja i aktuelne probleme, što im olakšava pripremu časova OZ, koji se uvijek daju "geografski" obojiti i učiniti zanimljivim. Npr. obrađujući temu životne sredine, geografi će objasniti učenicima kako čovjek doprinosi zagađivanju njenih pojedinih komponenti: zrak, voda, tlo, biljni i životinjski svijet, odnosno koji su glavni izvori zagađenja i njihove posljedice na ljudsko zdravlje, građevine, živi svijet, ali i komparativno kako te stvari izgledaju kod nas i u drugim dijelovima svijeta, kao i na koji način se regulišu takvi problemi i kako svaki od nas kao pojedinac može dati lični doprinos da se minimiziraju štetni učinci na životnu sredinu.

Osim specifičnog razrednikovog doprinosa zavisno od njegove struke, svaki razred je (kako je ranije pomenuto) specifikum za sebe, što će dodatno odrediti karakter tema i način realizacije časova OZ, jer nije isto ako u jednom razredu imamo mali broj izostanaka i veliki broj odličnih učenika, dok u drugom razredu imamo probleme sa izostancima, učenjem, vladanjem općenito, itd. Zavisno od

toga, neke teme iz programa OZ biće fokus djelovanja, pa će u drugom slučaju, očito trebati staviti akcenat na etiku, humane odnose i moralni odgoj, i sl.

Također je neophodno naglasiti da se Nastavni planovi i programi za opću gimnaziju, učiteljsku školu i srednje umjetničke škole i Nastavni planovi i programi za stručne škole koji su izdati od strane Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Sarajevo 1994/95, a prikazani su u tabeli 13, više ne koriste, tj. nisu na snazi, ali su prikazani zbog ilustracije jednog vremena i važnosti nastavnog predmeta. Danas većina srednjih škola radi po novim EU VET nastavnim planovima i programima, dok Gimnazije primjenjuju Nastavni plan i program sa integriranom zajedničkom jezgrom koji je odobren od strane Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade KS i na snazi je od augusta, 2003. godine.

EU VET programi nisu uključili plan i program rada Odjeljske zajednice. Time se postavlja pitanje po kojem nastavnom planu i programu se realizuju časovi Odjeljske zajednice? S obzirom da je Odjeljska zajednica obavezna, kao takva, mora imati zvanični nastavni plan i program odobren od nadležnog Ministarstva. Radi potrebe za dodatnim informacijama Žunić (2016) primjenjuje slobodni intervju koji je "sličan običnom razgovoru i obično se prakticira u slučajevima kada se želi ući dublje u problematiku koja se istražuje, pa se pusti ispitanik da slobodno govori, kako bi se oslobodio formalnih, sadržajnih i psiholoških ograničenja" (Zelenika, R., 2000, str. 378). Razgovor je bio usmjeren konkretno na zvaničnost nastavnog plana i programa rada s odjeljskom zajednicom u srednjim školama. Pitanje je bilo da li je nastavni plan i program rada Odjeljske zajednice zvaničan? Gdje je inkorporiran i od kada se primjenjuje? Da li svi pedagozi u srednjim školama uglavnom koriste isti plan i program rada Odjeljske zajednice? U razgovoru sa stručnim saradnicima iz Prosvjetno-pedagoškog zavoda i kolegama/kolegicama iz srednjih škola (gimnazija i srednja stručna škola) saznalo se sljedeće:

- plan i program Odjeljske zajednice je dostavljen pedagozima na jednom od Stručnih aktiva pedagoga od strane savjetnika za pedagogiju-psihologiju,
- plan i program Odjeljske zajednice jeste prilog Nastavnom planu i programu sa integriranom zajedničkom jezgrom (Gimnazije) koji se primjenjuje od 2003. godine, a izdat je od strane Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade KS,
- pomenuti nastavni plan i program (Gimnazije) nije označen sa brojem stranica niti ima sadržaj tako da je isti veoma nepregledan
- u prilogu nije pronađen Nastavni plan i program rada Odjeljske zajednice,
- zaključeno je da isti nisu upoznati o tome ko je izdavač i imali saglasnost nadležnog Ministarstva nastavni plan i program rada Odjeljske zajednice po kojem rade,
- potvrđeno je da bi plan i program trebao biti "prilog" Nastavnom planu i programu sa integriranom zajedničkom jezgrom (Gimnazije), ali da nisu upoznati da li je zaista isti zvanično usvojen kao takav,
- potvrđeno je da u Nastavnom planu i programu sa integriranom zajedničkom jezgrom (Gimanzije) nema u prilogu plan i program rada Odjeljske zajednice,
- istaknuto je da je savjetnik za pedagogiju i psihologiju na jednom od Stručnih aktiva pedagoga dostavio upravo taj nastavni plan i program Odjeljske zajednice koji bi se trebao realizovati u svim srednjim školama KS,
- utvrđeno je da je primjer nastavnog plana i programam rada Odjeljske zajednice prikazan u Pedagoškom praktikumu izdat od strane Udruženja pedagoga KS. U cilju pružanja dodatne pomoći u realizaciji časova Odjeljske zajednice, Udruženje pedagoga Kantona Sarajevo je u "Pedagoškom praktikumu", posebnu pažnju posvetilo i sadržajima koji se odnose na "Rad sa razrednicima i odjeljskom zajednicom", u okviru kojeg je dat Godišnji program rada Odjeljske

zajednice kao vodilja svim pedagozima u Kantonu Sarajevo i pomoć razrednicima. Oblasti koje se navode u Pedagoškom praktikumu jesu one oblasti po kojima rade pedagozi i razrednici u srednjim školama, s tim da teme biraju prema potrebama i interesovanjima samog odjeljenja.

Na osnovu ličnog uvida u pomenuti Nastavni plan i program zapaženo je da se isti nadopunjuje sa novim prijedlozima koji su odobreni od Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade KS i to uz prilog Dopune ili Izmjene ide popratni akt od strane nadležnog Ministarstva da ubuduće dolazi do izmjene naziva predmeta, i sl.

Tabela 11: Godišnji program rada Odjeljske zajednice

1 čas sedmično-35/30 časova godišnje

Programske cjeline:

1. Kulturno i prirodno nasljeđe	3
2. Moralni odgoj	4
3. Aktuelna zbivanja-ukorak s vremenom	4
4. Kultura življena-zdrav način života	3
5. Radne navike, odnos prema radu	4
6. Psihološko-pedagoško-saznajna komponenta (PPS komponenta)	5
7. Humani odnosi	5
8. Odgoj za zaštitu od neeksplozivnih ubojnih sredstava	4
9. <u>Profesionalna orijentacija</u>	<u>3</u>

UKUPNO ČASOVA: 35

Mjesec	Programske cjeline	Programski sadržaji
Septembar 4 časa	<ol style="list-style-type: none"> 1. Moralni odgoj 2. Radne navike-odnos prema radu 3. Kulturno i prirodno nasljeđe 4. PPS komponenta 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organizovanje odjeljenja kao grupe sa zajedničkim ciljevima (upoznavanje, izbor rukovodstva, upoznavanje s Pravilima rada škole...) 2. Zajedničko programiranje rada Odjeljenske zajednice 3. Dogovor o doprinosu učenika kulturno-umjetničkom životu škole 4. Ja sam adolescent
Okobar (5 časova)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Moralni odgoj 2. Aktuelna zbivanja-ukorak s vremenom 3. Radne navike 4. PPS komponenta 5. NUS 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Šta sve određuje ponašanje učenika 2. Muzika koju rado slušam 3. Kako učiti-donošenje odluke 4. Koliko poznajem sebe 5. Posljedice NUS-a u ratu i u miru
Novembar (4 časa)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Radne navike, odnos prema radu 2. Humani odnosi 3. Profesionalna orijentacija 4. Kultura življenja-zdrav način života 	<ol style="list-style-type: none"> 5. Analiza uspjeha odjeljenja na kraju 1. klasifikacije i mjere poboljšanja 6. Ljubav između muškarca i žene 7. Poslovi koje volim 8. Šta činim za zaštitu životne sredine
Decembar (4 časa)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kulturno i prirodno nasljeđe 2. Moralni odgoj 3. PPS komponenta 4. Humani odnosi 5. NUS 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Izlet na arheološki lokalitet (Ilidza) 2. Procjena i samoprocjena moralnosti 3. Kultura dijaloga i slušanja 4. "Muški i ženski poslovi"

Februar (4 časa)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aktuelna zbivanja-ukorak s vremenom 2. Kultura življenja-zdrav način života 3. Humani odnosi 4. NUS 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Način odjevanja kao izraz vlastite osobnosti 2. Venerične, nevenerične bolesti i AIDS 3. Čuvanje školske imovine 4. Zona visokog rizika
Mart (4 časa)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kulturno i prirodno nasljeđe 2. PPS komponenta 3. Humani odnosi 4. Profesionalna orijentacija 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sevdalinka kao duhovno i kulturno nasljeđe i vrijednost 2. Biti realan i objektivan 3. Mirno rješavanje sukoba 4. Posjeta studenata, bivših učenika škole, koji pohađaju fakultete za koje su učenici zainteresovani
April (4 časa)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aktuelna zbivanja-ukorak s vremenom 2. Radne navike, odnos prema radu 3. Humani odnosi 4. NUS 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Informisanje , odgovorno novinarstvo 2. Samostalno planiranje radnih aktivnosti 3. Zdravi porodični odnosi- zašto je važno da razumijem roditelje i oni mene 4. Kako pomoći povrijeđenom na licu mjesta
Maj (4 časa)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Moralni odgoj 2. Kultura življenja-zdrav način života 3. PPS komponenta 4. Profesionalna orijentacija 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nasilje među učenicima 2. Zaštita vida i sluha 3. Grupe kojim pripadamo 4. Predrasude o radu
Juni (1 čas)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aktuelna zbivanja-ukorak s vremenom 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Analiza aktuelnog događaja po izboru učenika generacije

(Elezović, M., 2007, str. 51)

Na osnovu uvida u Nastavne i planove i programe za srednje stručne škole i gimnazije, te informacija do kojih se došlo razgovorom sa stručnim profilom pedagoga, pedagoga-psihologa u srednjim

školama te PPZ-u KS, dolazi se do saznanja da je Plan i program rada Odjeljske zajednice nedefinisan u Nastavnim planovima i programima za gimnazije, dok ga u drugim Nastavnim planovima i programima (EU VET) nema. Jedina transparentnost Nastavnog plana i programa Odjeljske zajednice prepoznata je u sadržaju stručnog rada u Pedagoškom praktikumu od Udruženja pedagoga KS (Elezović, 2007), što je potvrda da svi pedagozi koriste zaista taj plan i program koji je dostavljen na jednom od Stručnih aktiva pedagoga. Isti bi trebao biti sastavni, nerazdvojni dio Nastavnog plana i programa za srednje škole, bilo gimnazije ili srednje stručne/tehničke škole sa jasno datom saglasnošću od strane Ministarstva za odgoj i obrazovanje KS.

Trebalo bi u budućnosti da se Ministarstvo bavi ovim pitanjem, da isti bude jasno definisan i zvaničan, poznat svim relevantnim subjektima, s obzirom na važnost OZ. Odjeljska zajednica je važna i neophodna, jer prati savremene tokove i izazove s kojim se susreću nove generacije, a kurikulum Odjeljske zajednice čini jednu opću kulturu i znanje koje treba prenijeti mladim ljudima kako bi se ostvarili odgojni i obrazovni ciljevi u svrhu osamostaljivanja mladih i osposobljavanja za samostalno rješavanje problema. Zanimljiv je podatak da većina razrednika (75%) nije upoznata sa zvaničnim nastavnim planom i programom. S obzirom da je u srednjim školama došlo do izmjene nastavnih planova i programa, nije iznenađujuće da se "trag" o zvaničnom nastavnim planu i programu gubi, s obzirom da u novim nastavnim planovima i programima isti nije pronašao svoje mjesto.

Praksa i odgovori razrednika (100%) potvrđuju da je Odjeljska zajednica obavezna jer škola mora da odgojno djeluje. Radi veće uloge i značaja rada Odjeljske zajednice, preporučuje se da se u NPP propisane od strane sadašnjeg Ministarstva za odgoj i obrazovanje KS obavezno uvrsti zvanično i NPP Odjeljske zajednice. Iako je odavno zaživjela kao obavezni predmet u praksi, OZ u današnjici nije dovoljno potkrepljena zakonskom regulativom.

Nastavne teme OZ proizilaze iz programskih oblasti, kao što su:

- Kulturno i prirodno nasljeđe
- Moralni odgoj
- Aktuelan zbivanja-u korak s vremenom
- Kultura življenja-zdrav način života
- Radne navike-odnos prema radu
- Pedagoško-psihološko sazajna komponenta
- Humani odnosi
- Odgoj za zaštiti od neeksplodiranih ubojnih sredstava
- Profesionalna orijentacija učenika

Nastavnik ima obavezu predmetni kurikulum prilagoditi učenicima na način da učenici dožive učenje kao lični napor, ali s potvrdom uspjeha. Njihova motivacija i volja za učenjem razvit će se kada sami nauče postavljati dugoročnije ciljeve glede uspjeha u školi. Odjeljska zajednica može učenicima pružiti odgovore na pomenuta pitanja ukoliko razrednik zajedno sa učenicima napravi kvalitetan program rada Odjeljske zajednice koji će sadržavati bogat "meni" različitih tema koje su aktuelne za mlade. Žunić (2016) navodi da prema nastavničkim odgovorima, 50% razrednika pravi plan u saradnji sa školskim pedagogom, dok 50% razrednika plan Odjeljske zajednice kreira samostalno. Ono što je zanimljivo ovdje jeste podatak da nijedan razrednik ne izrađuje plan Odjeljske zajednice u dogovoru sa učenicima.

Međutim, uzimajući u obzir svrhu i cilj same Odjeljske zajednice, koja prije svega ima za cilj da se bazira na ostvarivanju odgojnih zadataka, neophodno je da razrednik u izradu Plana uključi samu odjeljsku zajednicu, tj. učenike koju čine zajednicu tog razreda. Prilikom planiranja nastavnici integriraju zahtjeve postojećeg kurikuluma (NPP-a) sa karakteristikama djece i odjeljenja, njihovim prethodnim znanjem, mogućnostima i interesovanjima, stvarajući što više prilika za kreativnost i istraživanje, osamostaljivanje djece i razvoj generičkih (univerzalnih) kompetencija (Grupa autora, 2016., str.8).

IV Poglavlje

KVALITET ČASOVA ODJELJENSKE ZAJEDNICE

Osnove evaluacije

Kvalitet (*lat. qualitas: osobina, svojstvo, vrijednost, vrlina*) označava stepen izvanrednosti za nešto (Oxford Dictionaries, 2015). Pojam kvalitete obrazovanja predstavlja stepen izvrsnosti u vidu procjene vrijednosti ili procjene položaja u odnosu na primjenjenu skalu od dobrog ka lošem. Kvalitet označava neku vrijednost i javlja se u kontekstu vrednovanja neke vrste, počev od subjektivnih i intuitivnih procjena, pa do sistematskih evaluativnih istraživanja (Grupa autora, 2011, str. 207). Kako bi se utvrdio kvalitet obrazovnog procesa, potrebno je odrediti i evaluirati relevantne parametre (indikatore), koji predstavljaju „empirijski podatke kvalitativne i kvantitativne prirode“ (Grupa autora, 2015, str. 2). Evaluacija (*verifikacija, valorizacija, vrednovanje*) je kvalitativno-kvantitativno vrednovanje parametra kojim se determiniše značaj neke pojave prema nekom utvrđenom modelu ili skali intenziteta. Evaluacija ne podrazumjeva samo uspjeh iz pojedinih nastavnih predmeta, već i razvoj interesovanja, sklonosti, ideala, raznih načina mišljenja, radnih navika, kao i lične adaptacije.

Evaluacija sadrži integraciju i interpretaciju raznovrsnih promjena u jednom, cjelovitom, sveobuhvatnom portretu pojedinca ili nastavne situacije. Svaki nastavni čas završava određenim ishodom, rezultatom, pa tako i čas Odjeljske zajednice. Odjeljska zajednica ima svoje ciljeve, zadatke koje treba realizovati. Rezultat tih ciljeva i zadataka može se odraziti kroz "eho" jednog razreda, tj. kroz njegov uspjeh u učenju i vladanju. Da bi se poboljšali rezultati odjeljenja neophodno je raditi na unapređenju kvaliteta časova odjeljskih zajednica. Da bi dobili odgovor na pitanje kakvi su časovi Odjeljske zajednice u jednoj školi, neophodno je pristupiti njihovoj evaluaciji. Filipović (1980) navodi stavke u vezi sa značajem evaluacije časova:

- vrši se uvid u tokove i probleme ostvarivanja odgojno-obrazovnih ciljeva i zadataka.
- razvija se učenikova radoznalost, upornost i odgovornost za dalje napore i veće rezultate

- izgrađuje se unutrašnja potreba za procjenjivanjem valjanosti ukupnog ispoljavanja i postignuća, stalno budi i obogaćuje samosvijest, objektivnost u sagledavanju vrlina i mana.
- postaje potreba društva kao cjeline i udruženog rada koji ima trajni interes za produktivnom nastavom i njenim postignućima
- nastavni kolektiv i svaki nastavnik pojedinačno vrednovanjem nastave , istovremeno vrednuju i sopstvenu organizovanost , osposobljenost za stvaralačku odgojno-obrazovnu djelatnost.

Postoje razne vrste evaluacije, "s obzirom na razloge ove aktivnosti (npr. cjeloviti ili parcijalni uvid u ciljeve, zadatke, koncepcije i opće uslove nastavnog rada), s obzirom na ono šta se vrednuje (npr. sadržaji nastavnog rada viđeni na osnovu nastavnih planova i programa), s obzirom na učesnike u toj aktivnosti (npr. nastavnici i učenici), s obzirom na trajanje (npr. kratkoročno vrednovanje), s obzirom na mjesto gdje se evaluacija obavlja (npr. vrednovanje u učionici) i sl." (Filipović, N., 1980, str. 177).

Da bi časovi Odjeljske zajednice odgovorili potrebama učenika i potrebama samog društva, neophodno je da nastavnici primjenjuju savremene metode i oblike rada, te da se adekvatno pripreme zajedno sa učenicima za njihovu realizaciju kako bi isti bili što kvalitetniji. Žunić (2016) navodi nekoliko faktora i parametara preko kojih se određuje i vrednuje kvalitet časova Odjeljske zajednice:

- zakonska propisanost Odjeljske zajednice kao obaveznog predmeta,
- struktura nastavnog plana i programa za odjeljsku zajednicu,
- nastavne teme i interesi učenika,
- kvalitet realizacije časova Odjeljske zajednice,
- efekti časova i praktična primjena,
- profil razrednika u ulozi voditelja i realizatora časova Odjeljske zajednice, te

- uloga pedagoga u radu Odjeljske zajednice.

Model istraživanja (Žunić, 2016) za procjenu kvaliteta časova Odjeljske zajednice u jednoj od sarajevskih srednjih škola obuhvatio je parametre:

- a) Nastavne teme i interesi učenika
- b) Klima na časovima Odjeljske zajednice
- c) Tehničko-stručna izvedba časova Odjeljske zajednice
- d) Opservacije časova OZ
- e) Efekti Odjeljske zajednice

S obzirom na navedeno, u daljnjem tekstu su dalje opisani navedeni parametri.

Nastavne teme i interesi učenika

Interesovanje je "osjećaj vođen željom da se nauči o nečemu ili nekome" (Oxford Dictionaries, 2015). Da bi časovi Odjeljske zajednice bili zanimljivi i korisni učenicima, neophodno je da budu obogaćeni temama koje su interesantne i potrebne današnjim adolescentima. Kada se uzme u obzir Plan Odjeljske zajednice koji je prikazan u tabeli 15 vidljivo je da se od razrednika zahtjeva poznavanje opće kulture i općeg znanja koje mora inkorporirati u pripreme i realizaciju časova odjeljskih zajednica. Žunić (2016) prikazuje odgovore razrednika u tabeli 16 o tome koje teme načešće realizuju na časovima Odjeljskih zajednica:

Tabela 12: Struktura nastavnih tema koje se realizuju na časovima odjeljskih zajednica prema mišljenju razrednika

Koje teme najčešće realizujete na času Odjeljske zajednice?	f	%
Pravila	2	9
Bonton	1	5
Učenje	4	19
Vladanje	4	19
Droge, alkohol	1	5
Pušenje cigareta	1	5
Mediji	1	5
Internet	1	5
Zdravlje	3	14
Zrelost, seksualnikontakti	0	0
NUS	2	9
Spolne bolesti	0	0
Državni praznici	1	5
Nešto drugo	0	0

(Žunić, F., 2016)

Na osnovu odgovora prikazanih u tabeli 12, dolazi se do saznanja da najveću participaciju u ukupnoj strukturi tema, prema mišljenju nastavnika, zauzima učenje (19%) i vladanje (19%), a na trećem mjestu je zdravlje (14%). Poslije zdravlja, najčešće se realizuju pravila ponašanja (9%). U manjoj mjeri su zastupljene teme poput: NUS (5%), bonton (5%), mediji (5%), internet (5%), državni praznici (5%), konzumiranje cigareta (5%), droge, alkohol (5%). Teme koje nisu zastupljene na časovima su: spolne bolesti (0%), zrelost i seksualni kontakti (0%). Prema datim odgovorima razrednika evidentno je da se na časovima realizuju uglavnom teme poput učenja, vladanja, zdravlja te školskih pravila. U znatno manjoj mjeri su zastupljene druge teme.

Ovo ukazuje na podatak da je razrednicima stalo do toga da učenici postignu dobre rezultate u učenju kao i u vladanju. S obzirom da vladanje učenika ima povezanost i sa zdravstvenim stanjem učenika, nije bilo iznenađujuće zašto se na trećem mjestu nalazi upravo tema "zdravlje". Prema čl. 99 Zakonu o srednjem obrazovanju KS, vladanje učenika se ocjenjuje na osnovu redovnosti pohađanja nastave i poštivanja učeničkih dužnosti propisanih pravilima škole. Ocjene iz vladanja su: primjerno, vrlo dobro, dobro, zadovoljava i loše" (Službene novine KS, 2004., str. 14).

Međutim, pravilima škola je određeno da učenik zbog bolesti može izostati s nastave, ali da mora dostaviti kao dokaz o opravdanost odsustva s nastave – lječarsko uvjerenje. Razrednici vode računa o zakonskim propisima i pravnim regulativama te stalno prate prisustvo učenika kao i razloge njihovog odsustva. Kako bi učenici ostvarili što bolji uspjeh u učenju i vladanju, razrednici često na časovima odjeljskih zajednica govore i o brizi za zdravlje te kako uskladiti brigu o sebi i svom zdravlju spram obaveza u školi. Ostalim temama se ne posvećuje dovoljna pažnja, a upravo takve teme bi mogle da dopru do učenika i njihove svijesti, što bi ujedno uticalo i na učenje, vladanje te pravila. O izboru tema na časovima odjeljskih zajednica pitani su i sami učenici. Njihovi odgovori dati su u tabeli:

Tabela 13: Struktura nastavnih tema koje se realizuju na časovima Odjeljske zajednice prema mišljenju učenika

Koje teme najčešće realizujete na času Odjeljske zajednice?	f	%
a) Pravila	47	18
b) Bonton	18	7
c) Učenje	54	20
d) Vladanje	77	29
e) Droge, alkohol	19	7
f) Pušenje	26	10
g) Mediji	2	1
h) Internet	4	2
i) Zdravlje	4	2
j) Zrelost, seksualni kontakti	1	0
k) Nus	2	1
l) Spolne bolesti	2	1
m) Državni praznici	1	0
n) Pravdanje izostanaka i snižavanje vladanja*	7	3
o) Rađena je samo jedna tema*	1	0
p) Uvijek radim zadaću*	1	0

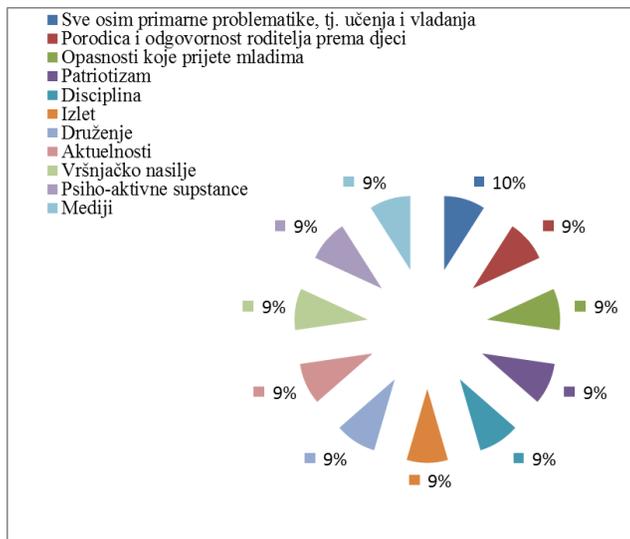
(Žunić, F., 2016)

Teme koje se realizuju prema učeničkim odgovorima su: pravila, bonton, učenje, vladanje, droge i alkohol, pušenje, mediji, internet, zdravlje, zrelost i seksualni konflikti, nus, spolne bolesti, državni praznici, izostanci. Najveću participaciju u ukupnoj strukturi tema, prema mišljenju trećine učenika, zauzima vladanje 29%, zatim učenje 20%, te pravila 18%. Najslabiju participaciju u ukupnoj strukturi tema imaju: NUS (1%), spolne bolesti (1%). Potrebno je naglasiti da neki učenici nisu aktivno angažirani na časovima Odjeljske zajednice (npr: rade zadaću). Ovakve situacije su nedopustive, jer se Odjeljska zajednica organizuje radi zajedničkog dobra odjeljenja. Jedan od primarnih ciljeva jeste da svi učenici budu aktivno uključeni u rad Odjeljske zajednice i da

zajednički donose odluke o aktualnoj problematici koja je na dnevnom redu tog nastavnog sata. Uključenost učenika zavisi i od toga koliko će razrednik biti sposoban prepoznati njihove motive i interese. Motiv je "potreba ili želja udružena sa namjerom da se postigne odgovarajući cilj" (Kreč, D., Kračfeld, R., 1973., str. 280). Odgovori razrednika i učenika uglavnom slažu oko dominantnih tema kao što su učenje i vladanje, s tim da kod razrednika prvo mjesto dijele podjednako učenje (19%) i vladanje (19%), dok je kod učenika na prvom mjestu vladanje (29%), a potom učenje (20%). Pravila su kod razrednika na četvrtom mjestu (9%), dok učenici temu o pravilima mnogo češće "doživljavaju" (18%). Razlozi zbog kojih razrednici najveću pažnju posvećuju učenju i vladanju je činjenica da svaki razrednik teži da ima "idealno" odjeljenje. Međutim, potrebno je uvijek tražiti uzrok problema, pa tako npr. jedan od uzroka slabijih rezultata u učenju može biti prekomjerna upotreba interneta radi društvenih mreža, i sl. O internetu, tj. korištenju društvenih mreža, se malo kazuje na časovima odjeljenskih zajednica što je vidljivo prema odgovorima razrednika i učenika.

Razotkrivanje uzroka problema vodit će, po pravilu, do saniranja neželjenih posljedica. Zato je neophodno da se razgovara o ovakvim i sličnim temama koje su svakako dio plana Odjeljenske zajednice, ali se ne posvećuje dovoljna pažnja istima. Stalno pričanje o tome kako treba učiti, ne predstavlja ništa do prisilu i verbaliziranje bez otkrivanja uzročno-posljedičnih veza i odnosa. Učenje mora biti učenje sa svrhom, a zadovoljavanje učenikovih potreba uticat će i na razvoj motivacije kod učenika koja je neizostavna ako se želi ostvariti pozitivan uspjeh. Interesi učenika se ne smiju zanemariti ako se želi odgojno djelovati. Žunić (2016) navodi u grafikonu 6 o kojim temama bi voljeli učenici razgovarati na časovima odjeljenskih zajednica:

kulturno-umjetničkim institucijama te da im isto nedostaje. Na drugom mjestu učenička interesovanja usmjerena su ka spolnim bolestima. Takav podatak upućuje na dodatno pripremanje nastavnika u realizaciji sadržaja koji se odnose na informisanje učenika o spolnim bolestima. Učenicima trebaju dodatne informacije iz oblasti humanizacije odnosa među spolovima. Razrednici mogu da odstupe od planirane teme ukoliko djecu u tom periodu zaokuplja nešto aktuelnije. Tako Jasmina Šefer navodi da je odstupanje moguće, ali "pri tome treba voditi računa da odstupanje bude izraz učeničkih potreba, a ne uobičajenih vaspitnih predrasuda koje smo dugo ispoljavali kroz dosadašnju praksu vođenja odjeljenskih zajednica" (Šefer, J., 1985, str.30). Pored učeničkih odgovora, u grafikonu 7 prikazani su i odgovori razrednika:

Grafikon 7: Teme koje učenici preferiraju prema odgovorima razrednika
(Žunić, F., 2016)

Većina razrednika (10%) je odgovorila da učenici žele govoriti o svemu što nije vezano za učenje i vladanje što nam kazuje da je

razrednicima prioritet da učenici uče i imaju primjerno vladanje. Međutim, ako se drugi sadržaji zanemaruju, teme o učenju i vladanju mogu da prerastu u verbaliziranje na koje učenici s vremenom "oglušaju" (postanu indiferentni), jer doživljavaju isto kao pridiku. Drugo mjesto sa 9% razrednikovih odgovora zauzimaju sljedeće teme koje učenici preferiraju: porodica i odgovornost roditelja prema djeci, opasnosti koje prijete mladima, patriotizam, izlet, druženje, mediji, psihoaktivne supstance, i sl. Evidentno je da razrednici poznaju potrebe učenika i njihove želje i interese, ali da ipak prioritet daju učenju i vladanju. Razrednici nastoje zadovoljiti lične prioritete, s obzirom da imaju samo jedan čas Odjeljske zajednice u toku radne sedmice i da su opterećeni sa ostalim obavezama koje nameće program rada škole. Međutim, potrebno je zadovoljiti interese učenika, jer kroz zadovoljavanje njihovih potreba postiže se i bolja radna atmosfera u samom odjeljenju. Teme koje učenici preferiraju svakako prožimaju i dodatne informacije o njihovim radnim navikama, zdravom načinu života, odnosu prema radu, školskim obavezama i dr., tako da realizacijom ovih i sličnih tema, može se doći do željenih rezultata kojem teži svaki razrednik, a to je pozitivan uspjeh i primjerno vladanje. Da bi poboljšali kvalitet rada Odjeljske zajednice, dati su prijedlozi učenika.

Klima na časovima Odjeljenske zajednice

Klimu na časovima stvara voditelj odjeljenja–nastavnik zajedno sa učenicima. Nastavna/razredna klima "najviše zavisi od samog nastavnika. Ona će biti povoljnija ukoliko učenici osjete da ih nastavnik podstiče, uvažava njihove inicijative i kreaciju, brine za njih, ima smisla za kooperativnost i organizaciju, posjeduje dobar pedagoški takt, ima povjerenja u potencijale svojih učenika i posjeduje visoke moralne osobine" (Ajanović, Dž. , Stevanović, M., 1998., str. 178). Klima na času je veoma značajna za uspješan rad nastavnika, za bolju međusobnu saradnju učenika te saradnju učenika i nastavnika kao i za postizanje pozitivnih rezultata pojedinca i odjeljenja u školi uopće. "Povoljna klima doprinosi boljim edukativnim rezultatima" (Ajanović, Dž. , Stevanović, M., 1998., str. 178).

Na značaj socioemocionalne klime u razredu ukazivali su mnogi pedagozi poput Marije Bratanić, Vladimira Jurića, i dr. Prema Bratanić (1993) emocionalna klima se odnosi na afektivan ton u odnosima između nastavnika i učenika, kao i u odnosima među samim učenicima i među samim nastavnicima, a koji je posljedica uspostavljenih interakcija. Emocionalna klima "posebno utiče na svakog pojedinca, na njegov doživljaj grupe, na duh grupe, na smisao grupnih i individualnih ciljeva i aktivnosti, na djelatnost kojom se problem rješava, te na vrstu i opseg interpersonalnih interakcija u grupi" (Bratanić, M., 1993, str. 111).

Prema Juriću, za nastavnu klimu u razredu utvrđene su mnoge varijable:"nastavnikova toplina, sudjelovanje učenika u nastavi, poticanje odgovornosti učenika, individualne i socijalne norme kod nastavnika koje je prihvatio kao svoj model, značenje koje pridaje naporu, količina samopouzdanja, poticanje drugarstva, natjecanje, teškoće u nastavi, bliskost iskustva, disciplina i zadovoljstvo učenika u nastavi" (Ajanović, Dž., Stevanović, M., 1998., str. 178). Zadovoljstvo učenika časovima Odjeljenske zajednice kazuje mnogo o klimi u razredu koja uključuje odnos učenik-nastavnik, zdravu interakciju i komunikaciju i radnu organizaciju. Prema

istraživanjima Žunić (2016) klima na časovima odjeljenskih zajednica je zadovoljavajuća. Naime, 73% učenika i 75% razrednika smatra da su učenici zadovoljni časovima Odjeljenske zajednice, dok je od 73% učenika njih 24% odgovorilo da su veoma zadovoljni. Ovaj podatak ukazuje na jedan segment koji vodi ka uspješnoj kvaliteti časa. Izvjestan procenat učenika (11%) je istakao nezadovoljstvo pomenutim časovima, kao i razrednika (25%) koji ne znaju da li su im učenici zadovoljni. U tom kontekstu, preporučuje se rad na zdravoj interakciji i komunikaciji učenika i razrednika koja se ogleda i u zadovoljavanju učničkih potreba. Da bi se poboljšala klima u razredu neophodno je raditi samoevaluaciju jer razrednik tako dobiva podatke o tome šta može uraditi i planirati za naredni čas kako bi se i drugim učenicima pružila prilika za zadovoljstvom. Samoevaluacija predstavlja proces analiziranja, korigovanja i planiranja lične nastavne prakse u odgojno-obrazovnom procesu te se preporučuje i na časovima odjeljenskih zajednica.

Školska samoevaluacija polazi od snimanja postojećeg stanja (uslova, procesa i ishoda) da bi se na osnovu dobijenih rezultata osmislile odgovarajuće akcije koje bi poboljšale postojeću praksu. Osnovni cilj evaluacije nije kontrola, već sagledavanje kvaliteta postojećeg stanja, uočavanje eventualnih problema i razvijanje strategija za njihovo prevazilaženje" (Grupa autora, 2005., str.68).

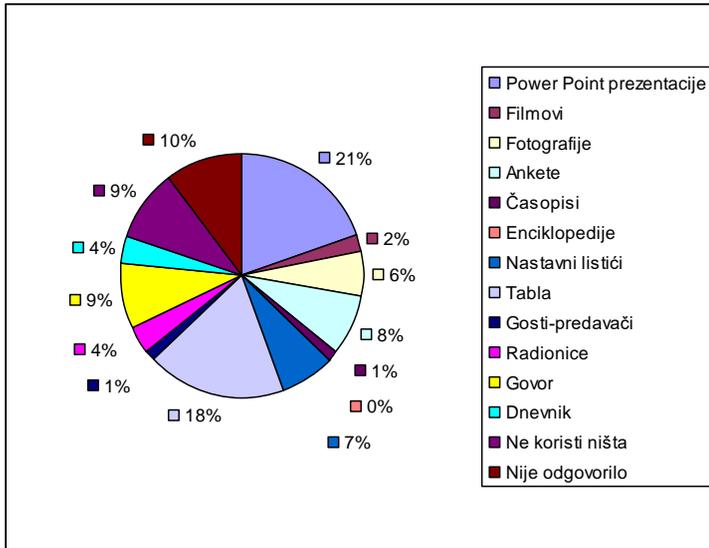
Tehničko-stručna izvedba časova Odjeljske zajednice

Tehničko-stručna izvedba časova Odjeljske zajednice zavisi od nastavnikove stručnosti i sposobnosti. Nastavnik mora znati na koji način podučavati, kako učenicima približiti određenu nastavnu jedinicu kroz primjenu adekvatnih nastavnih metoda, sredstava i pomagala. Pored toga, nastavnik mora poznavati pedagogiju, psihologiju, metodiku, didaktiku da bi znao ostvariti uspješan odgojno-obrazovni proces.

Nastavni sat je kreativniji ukoliko je nastavnikova izvedba maštovitija. Ako nastavnik primjeni raznovrsna nastavna sredstva i pomagala na adekvatan način te kombinuje više metoda, sigurno je da će čas dobiti na većoj kvaliteti. Ono što je bitno naglasiti za nastavne metode jeste činjenica da ne postoji univerzalna nastavna metoda. "Nastavna sredstva i pomagala olakšavaju usmjerenje nastave na učenike, na njihovu motivaciju, interese, vlastite mogućnosti i samostalnost" (M. Jurčić, M. Horvat, 2014., str.71). Nastavna sredstva predstavljaju dio materijalne osnove rada pomoću kojih se ostvaruju zadaci nastave. Nastavno pomagalo omogućava da se dio materijalne osnove rada prezentira učenicima. Postoji različita podjela nastavnih sredstava jer su polazišta klasifikacije bila različita.

Filipović (1988) navodi da postoji klasifikacija prema onima koji polaze od karaktera rada u nastavi pa sredstva dijele na demonstraciona (slike, crteže, šeme, grafikone, karte, modele, reljefe, filmove), nastavno-radna (udžbenici, priručnici, rječnici, leksikoni, enciklopedije, bilježnice, i sl), laboratorijsko-eksperimentalna (instrumenti i materijali za izvođenje eksperimenata i rad u laboratorijima), manipulativna (alati, mehanizmi, spave), operativna (aparati i sredstva za proizvodnju i rad uopće) i one didaktičare koji dijele sredstva na fabrički proizvedena sredstva napravljena u školi, napravljena od inicijative učenika, roditelja, nastavnika, organizacija i sl. Još 1974. godine Prodanović, T. i Ničković, R. ukazivali su na potrebu primjene nastavnih sredstava u školama.

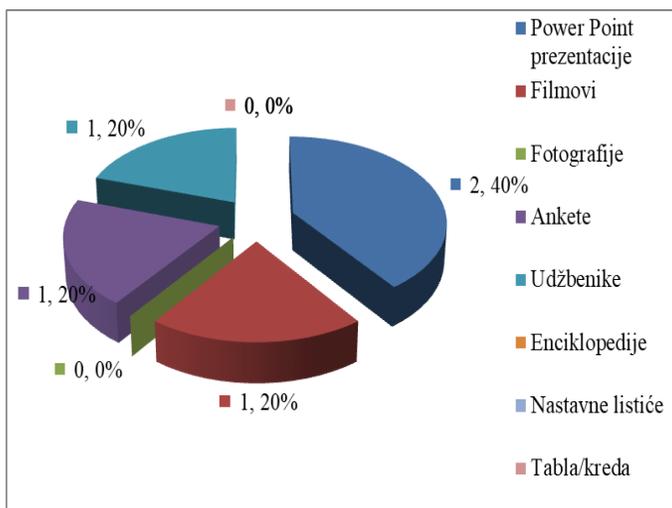
Najbolji efekat se postiže na času ako nastavnik kombinuje više nastavnih sredstava. Na taj način se nastavni ciljevi brže ostvaruju i sami čas postaje kvalitetniji, jer su učenici bili potpuno misaono angažovani: gledanjem, slušanjem, razmišljanjem, te fizičko-psihičkom aktivnošću uopće. Na časovima Odjeljske zajednice zastupljena su različita nastavna sredstva kao što su filmovi, prezentacije, fotografije, slike, ankete, i dr. (Žunić, F., 2016)

Grafikon 10: Nastavna sredstva koja razrednik najčešće koristi na časovima Odjeljske zajednice prema odgovorima učenika (Žunić, F., 2016)

Prema učeničkim odgovorima, zastupljena je najviše primjena power point prezentacija (21%), a potom nastavno pomagalo–tabla (20%). Na trećem mjestu je živa riječ nastavnika (9%) te korištenje anketa (9%). Nastavni listići (8%) su na četvrtom mjestu, a potom i fotografije (6%). Razrednici na časovima Odjeljske zajednice, prema učeničkim odgovorima, najmanje primjenjuju radionice (4%), časopise (2%), filmove (2%), goste-predavače (2%). Svega 4% učenika je odgovorilo da razrednik najčešće koristi dnevnik, tj. odjeljsku knjigu. Također se 10% učenika izjasnilo da razrednik

nikako ne koristi nastavna sredstva, dok 3% učenika nije odgovorilo na postavljeno pitanje. Za razliku od učenika, razrednici (40%) su naveli da najčešće koriste power point prezentacije, a potom udžbenike, ankete i nastavne listiće (60%). Prema datom grafikonu 10 vidljivo je da razrednici ne koriste enciklopedije i tablu (0%).

Grafikon 11: Nastavna sredstva koja razrednik najčešće koristi na časovima Odjeljene zajednice prema odgovorima razrednika (Žunić, F., 2016)

Razrednici su naveli da uglavnom koriste power point prezentacije (40%), a potom udžbenike, ankete i nastavne listiće (60%). Za filmove i fotografije također nema izdvojenih odgovora od strane razrednika, ali s obzirom da u okviru Power Point prezentacije najčešće koriste fotografije pa čak i filmove, ne može se konstatovati da njihova upotreba nije prisutna. Na osnovu dobivenih odgovora od strane učenika i razrednika može se zaključiti da su zastupljena različita nastavna sredstva, s tim da ako se posmatraju učenčki odgovori pojedinačno, najviše dominiraju power point prezentacije (21%). Odgovori učenika se poklapaju i sa odgovorima većine razrednika (40%) koja je također istakla da najčešće koriste Power Point prezentacije na časovima odjeljenjskih zajednica što

ukazuje i na adekvatnu opremljenost školskih kabineta. Drugo mjesto kod razrednika dijele nastavni listići, udžbenici i ankete (sveukupno 60%). Međutim, učenici su iznjeli drugačije mišljenje, tj. 20% učenika je odgovorilo da nastavnici koriste tablu, 9% učenika je istaklo živu riječ nastavnika, te se 10% učenika izjasnilo da razrednici nikako ne koriste nastavna sredstva.

Prema odgovorima učenika, može se konstatovati da razrednici više vode klasičan čas koji prati metoda razgovora ili metoda usmenog izlaganja uz primjenu nastavnog pomagala-table i žive riječi nastavnika. U manjoj mjeri su u primjeni nastavni listići, dok se enciklopedije nikako ne koriste (0%). Čas može biti veoma zanimljiv i kroz živu riječ nastavnika bez primjene drugih nastavnih sredstava. To opet zavisi od temperamenta i karaktera razrednika, njegove komunikativnosti, vještine u vođenju interaktivne nastave uopće. Međutim, da bi časovi Odjeljske zajednice bili što kvalitetniji, neophodno je uvoditi promjene kako bi se razvijala motivacija kod učenika. "Pretjerano izdvajanje i prekomjerno upotrebljavanje verbalnih sredstava uvijek je ugroženo pojavom verbalizma" (Prodanović, T, Ničković, R., 1974, str.277). Primjena verbalnih nastavnih sredstava uslovljena je "adekvatnom selekcijom, kompletnom elaboracijom i maksimalnom korelacijom s ostalim nastavnim sredstvima". (Prodanović, T, Ničković, R., 1974, str.277). Svaka nastavna jedinica je specifična i ne može se svaka kvalitetno realizovati samo verbalnom metodom nastavnika. Ponekad je potrebno nešto pokazati, prikazati crtežom, filmom, slikom, šemom i sličko.

Stručna i tehnička izvedba časa zavisi od stručnosti nastavnika, njegove osobnosti i ljubavi prema pozivu, kao i od opremljenosti kabineta, jer za primjenu power point prezentacija neophodno je obezbjediti projektor-platno i kompjutersku opremu. Kada je riječ o stručnosti nastavnika, potrebno je naglasiti da svaki prosvjetni radnik mora imati položenu pedagoško-psihološku i didaktičko-metodičku grupu predmeta kako bi radio u odgojno-obrazovnoj ustanovi.

Opservacija časova Odjeljske zajednice

Opservacija potiče od lat. riječi "opservatio" što u prevodu znači posmatarnje, motrenje ili opažanje. Posmatranje se vodi kao najčešća tehnika u evaluaciji časa. Kada je riječ o nastavnom procesu, vrednovanjem se obuhvataju oni "realiteti koji imaju poseban didaktički i društveni značaj, kao što su: ciljevi i zadaci nastave u osnovnoj školi, odnosno u srednjoj stručnoj školi ili nekoj drugoj stručno-profesionalno usmjerenoj nastavi; sadržaji nastavnog rada viđeni na osnovu nastavnih planova i programa, udžbenika i drugih materijala koji čine didaktičko-metodičku realizaciju općih uporišnih i konkretnih aplikativnih informacija i generalizacija; objekat i sredstva nastavnog rada; koncepcija i tehnologija nastavnog rada; nastavnik i njegov doprinos stvaralačkom utemeljenju i usmjeravanju nastavnog rada; učenici i njihova stvojenja, težnje i postignuća u individualnom, tandemskom, grupnom i kolektivnom radu; roditelji i njihov doprinos u stvaranju pedagoških i drugih uslova za nesmetan razvoj učenika i sl." (Filipović, N., 1980., str. 177).

Svaki nastavnik usavršava svoje stručne kompetencije tokom cijelog svog radnog vijeka kroz razna stručna usavršavanja (seminari, aktivni i sl.). Pravilnikom o stručnom usavršavanju odgajatelja, profesora /nastavnika i stručnih saradnika u predškolskim ustanovama, osnovnim, srednjim školama i domovima regulisano je stručno usavršavanje radi "praćenja razvoja određene naučne discipline, pedagoške teorije i prakse, produblivanja i sticanja novih znanja i njihove praktične primjene u radu (Službene novine KS, 2004., str.1). Tako je u čl. 4 pomenutog Pravilnika regulisano kolektivno stručno usavršavanje koje podrazumjeva da svaki nastavnik prisustvuje kolegi na ogleđnom času, da učestvuje u radu stručnih organa, itd. U tom kontekstu, Žunić (2016) opservirala je časove Odjeljske zajednice kod razrednika prvih razreda.

Ono što je bitno naglasiti jeste to da su razrednici i učenici bili upoznati sa posjetom pedagoga. Pedagog prilikom posjete posmatra ukupni odgojno-obrazovni proces, upravljanje odjeljenjem i savjetuje, jer je pedagog, prema Pedagoškim standardima i normativima, stručni

saradnik koji je odgovoran za "kvalitetnu podršku nastavnog procesa". (Službene novine KS, 2004., str. 12). Opservacija časa realizovana je posmatranjem samog toka časa, kao i uvidom u pripreme za čas. Razrednici su bili upoznati o posjeti času s ciljem opservacije. Prema tome, riječ je objektivnom posmatranju.

Postoje razni instrumenti za realizaciju časa. Jedan od tih elemenata je i skaler za evaluaciju časa. "Skaler sadrži pitanja koja se odnose na planiranje nastave, didaktičko-metodičku zasnovanost, položaj učenika u nastavi, i na stil rada nastavnika na času. Na osnovu utvrđenog stanja nakon održanog časa skalerom se utvrđuje (snima).Svi ovi elementi koji se primjenom skalera za evaluaciju utvrde služe za zajedničku analizu nastavnika i evaluatora nakon održanog časa" (Rokvić, S., Ribić, N., 2004., str.40).

Opservacija i vođenje protokola o zapažanjima na nastavnom času je prikladna za praćenje i vrednovanje nastavnika i njegovog rada, pojedinih učenika i njihove mobilnosti, zajedničkog angažovanja nastavnika i učenika u izvršavanju konkretnih zadataka. Nju koristi školski pedagog, savjetnik za određeno nastavno područje, nastavnik i drugi. Prema Filipoviću (1980) Protokol o opservaciji i aktivnosti na nastavnom satu sadrži sljedeće elemente: opći podaci, stanje objekta u kome se nastava izvodi, nastavnikova aktivnost u toku sata, učenička aktivnost u toku sata, zaključak o posmatranom nastavnom procesu. Posmatranje može biti "prigodno, slučajno ili nesistematsko, i planski organizovano (objektivno) posmatranje." (Grupa autora, 2009., str.43). Analiza časova odjeljenskih zajednica u prvim razredima izvršena je kroz objektivno posmatranje.

Objektivno posmatranje koje se naziva još i plansko posmatranje temelji se na "unaprijed definisanom cilju opservacije." (Grupa autora, 2009., str. 43). Za razliku od planskog posmatranja, nesistematsko posmatranje "nije pripremljeno, površno je i nepouzđano, pa ne može biti osnova za objektivno procjenjivanje didaktičke efikasnosti časa" (Grupa autora, 2009., str.43). Institut za istraživanje pismenosti odraslih (Institute for the Study of Adult Literacy. ISAL) u Pensilvaniji (Collage of Education at The Pennsylvania State) naveo je nekoliko vrsta protokola za opservaciju časa. Jedan od tih protokola

obuhvata sljedeće elemente: instruktivne metode, tj. kako je nastavnik prezentovao učenicima primjere, informacije; da li je bilo interakcije s ciljem da nastavnik dobije informaciju od učenika jesu li dobro razumjeli; koje materijale, nastavna sredstva koristi; šta je od tih elemenata dobro primjenio, a šta nije. Šta bi trebao promjeniti i savjeti, sugestije te generalna opservacija." (Coleege of Education, Penn State, 2016).

Opservacija časa je proces koji ima za cilj da utvrdi da li je jedan čas uspješno realizovan ili ne, tj. da li je nastavnik ostvario cilj časa. Opservacija se odnosi ne samo na vrijeme provedeno u učionici, već uključuje i vrijeme posvećeno razgovoru za pripremu opservacije, kao i vrijeme razgovora nakon završene opservacije časa." (Grupa autora, 2009., str.43). Opservacija ima tri dijela posmatranja, tj. prije časa, u toku časa i nakon završetka časa. Prije časa je psihička priprema nastavnika koja se sastoji u tome da se sastane s kolegom kako bi se isti upoznao s ciljem opservacije. "Aktivno uključivanje nastavnika tokom ove faze obezbijediće njegovu motivaciju i posvećenost. Za vrijeme trajanja časa bilježiti aktivnost nastavnika, aktivnost učenika, utiske i pitanja koja će se postaviti nakon časa te da li su planirani ciljevi postignuti". (Grupa autora, 2009., str.43). Protokol zapažanja zavisi od dubine i širine posmatranja, cilja samog posmatranja. Struktura protokola ovisi o cilju praćenja subjekata, tokova i rezultata nastavnog rada, mogućnostima koje opservacija pruža u spoznaju pojava, odnosa, vaspitno-obrazovnih tokova i rezultata u radu.

Opservacija časa Odjeljske zajednice realizovana je prema sljedećim elementima: uvid u pismenu pripremu časa, realizacija časa te osvrt na realizaciju s ciljem davanja prijedloga i sugestija za unapređenje odgojno-obrazovnog rada. Priprema za čas treba da sadrži elemente koji su prikazani u tabeli ispod:

Tabela 15: Elementi pripreme za čas

Naziv škole i mjesto
Nastavnik
Razred/odjeljenje/redni broj časa
Nastavni predmet
Nastavna tema
Nastavna jedinica
Korelacija
Cilj časa:
Zadaci:
<ul style="list-style-type: none">• vaspitni/odgojni• obrazovni• funkcionalni
Tip nastavnog časa
Oblik rada
Nastavna sredstva
Nastavne metode
Artikulacija nastavnog časa
<ul style="list-style-type: none">• Uvodni dio časa• Centralni dio časa• Završni dio časa
Plan table
Literatura
Zadaci za učenike

(Kuburić, Z., 2011)

Da bi razumjeli šta se pod tim elementima pripreme podrazumjeva-u tabeli 15 je dat i primjer pisane pripreme za čas Odjeljske zajednice kroz nastavnu jedinicu: "Cyberbullying-online/internet nasilje" koja je objavljena u pedagoškom časopisu "Naša škola", Novi Sad.

Tabela 21: Primjer pisane pripreme za čas Odeljenjske zajednice

Nastavni predmet	Odeljenjska /razredna zajednica
Nastavno područje	Aktuelna zbivanja- u korak s vremenom
Nastavna jedinica	Cyberbullying- online/ internet nasilje
Tip nastavnog časa	Obrada novog sadržaja
Oblici nastavnog rada	Frontalni, individualni, interaktivni
Nastavne metode	kombinovane (metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora, ilustrativno-demonstrativna, interaktivna komunikacija)
Nastavna sredstva i pomagala	projektor/kompjuter – edukativni film "Samo smo se šalili", Power Point prezentacija, tabla, živa reč nastavnika i učenika, plakat, slike
Cilj časa	izvršiti identifikaciju cyberbulling-a kroz definisanje spomenute aktivnosti i prepoznavanje raznih oblika internet nasilja. Dalji cilj je prepoznavanje simptoma i utvrđivanje preventivnih mera radi zaštite pojedinca od potencijalnog nasilnika.
Zadaci	VASPITNI: razvijanje razboritosti, empatičnosti, humanosti (ljubaznost, taktičnost, uljudnost); razvijanje solidarnosti među učenicima, te drugih moralnih vrednosti poput zdrave i uspešne komunikacije, pravilno ophođenje s drugima, obzir prema tuđem integritetu, tolerancija. OBRAZOVNI: da učenici shvate pojamno određenje cyberbulling-a, da nauče prepoznati oblike online nasilja kao i njegove simptome, te da savladaju veštine prevencije. FUNKCIONALNI: razvijanje pažnje i koncentracije kod učenika, bogaćenje

	<p>vokabulara, razvijanje kritičkog i logičkog mišljenja, vežbanje dijaloga zdrave komunikacije, psihičko oslobađanje (otvaranje pojedinca i podela/razmena iskustava), sticanje aplikativnih znanja (primena naučenog).</p>
	TOK ČASA
UVODNI DEO	<p>Prikazati: edukativni film "<i>Samo smo se šalili</i>" (preuzet sa https://www.youtube.com/watch?v=TyPOTWZRgaA/ objavljeno 18. dec 2014.). Video prikazuje problemsku situaciju seksualnog uznemiravanja u školi, a povod su slike objavljivane na društvenoj mreži Facebook. Nakon posmatranja filma, sledi razgovor sa učenicima o tome šta su videli, zašto je došlo do uznemiravanja, osvrt, zaključci. Kroz interakciju i komunikaciju učenici se motivišu za centralni deo časa te se najavljuje tema o kojoj će biti reč.</p>
CENTRALNI DEO	<p>Nakon osvrta na pojam nasilja, te vrste nasilja, počinje razgovor sa učenicima o elektronskom nasilju/online nasilju? Kakvo može biti? Gde se najčešće javlja? Koje društvene mreže učenici posećuju? Zašto ih posećuju? Šta očekuju? Kakva su iskustva? Npr. emisija "CATFISH" koja se prikazuje na MTV-u. Ista pokazuje koliko ljudi su žrtva online nasilja („chat“ ili razgovor devojke sa "momkom" koji je u stvarnosti također devojka/ preuzet tuđi identitet). U tom kontekstu se objašnjava oblik nasilja poput CATFISHING = varanje, prevarant, što je objašnjeno u tabeli 1. Drugi primer jeste komunikacija među učenicima putem online gdje se ponekad dijalog završi na neprimeren</p>

način što odgovara obliku nasilja: CYBERTALKING= tračevi, pretnje, neprimerene poruke koje dovode do sukoba i fizičkog obračunavanja sa osobom/ma.

Profesor putem vizeulnog sredstva, tj. fotografije prikazuje jedan od oblika online nasilja. Npr. s jedne strane devojčica od 12 godina dopisuje se sa druge strane sa "dečakom od 12 godina", koji se ustvari lažno predstavlja, a zapravo se radi o pedesetogodišnjaku. Primer odgovara trećem obliku: GROOMING= pedofilija. Kroz razgovor sa učenicima dolazi se i do objavljivanja fotografija, posebno onih gde osoba nije primereno odevena i sl. ili gde se ostavljaju poruke neprimerenog sadržaja koje podstiču na seksualne radnje što odgovara SEXTING nasilju.

Kroz interakciju i komunikaciju tokom centralnog dela časa profesor razgovara sa učenicima i kroz očigledne primere objašnjava sve oblike nasilja date u Tabeli 1.

Putem vizuelnih slika: fotografija (npr. fotografije koje prikazuju nasilnika i žrtvu) koje se putem pomagala kao što je projekciono platno prikazuju učenicima, isti analiziraju slike, komentarišu i odgovaraju na pitanja profesora, a to su:

1. Ko su ljudi koji čine online nasilje? (*emocionalno nezrele osobe, uključene u grupe koje siju mržnju, koji su i sami bili žrtve nasilja, koji nemaju jake veze s ljudima*)
2. Zašto to čine? (*ljutnja, ljubomora,*

pritisak vršnjaka, zabava).

3. Ko su žrtve? (*može biti bilo ko: osobe koje su u društvu popularne, lepe, pametne, odlični učenici i dr.*)
4. Kako se zaštititi od ove vrste nasilja? (*čuvati privatnost- zaštititi se maksimalno: ne otkrivati puno ime, adresu, telefon, čuvati šifru)- prozvati učenika da pročita na plakatu savete, ne odgovarati na ljutnju/ poruke, blokirati osobe koje vređaju, sačuvati dokaze na kompjuteru/ mob. ili isprintati, google yourself/ istražiti sebe na Google-u, kontaktirati internet servis, obavestiti školu, prijatelje, roditelje, policiju)*
5. Kako bi pomogli učeniku koji čini nasilje? (*kroz razgovor, savet, podršku, pomoć, uključivanje u igru, sekcije, aktivnosti/ nikad mu se ne smije uzvratiti nasilništvom*)
(Osborne, M. A., 2008)

ZAVRŠNI DEO

Osvrt na čas. Profesor pita: Koliko njih smatra da su bili žrtva online nasilja? Kako se zaštititi, tj. koje savete bi dali sad jedni- drugima?

Saveti se mogu zabeležiti na Pano koji bi trebao da stoji na vidljivo-dostupnom mestu kao podsetnik.

Saveti:

- Nikad ne daj lične informacije na internetu, bilo na chatu ili ličnim web stranicama.
- Nikad nikome, osim roditeljima, ne reci svoju

šifru, čak ni prijateljima.

- Ako ti neko pošalje zlonamernu ili preteću poruku, nemoj odgovoriti. Pokaži je odrasloj osobi kojoj veruješ.
- Nikad ne otvaraj e-mailove koje ti pošalje neko koga ne poznaješ ili neko za koga već znaš da je zlostavljač.
- Ne stavlaj na internet ništa što ne želiš da vide tvoji prijatelji iz razreda, čak ni u e-mailu.
- Ne šalji poruke kad si ljut. Pre nego što klikneš "Pošalji" zapitaj se kako bi se ti osećao da primiš tu poruku.
- Pomozi deci koju na taj način zlostavljaju tako da ne prikrivaš nasilje i da odmah obavestiš odrasle. I na internetu poštuj pravila ponašanja kao i u svakodnevnom životu (Službeni portal OŠ „Sutjeska“, Podgorica)

Preporuka/zadaća: Pogledati film: "The Net" ili "Mreža"- kratki osvrt na film i naglasiti da je prilagođen za njihov uzrast (srednjoškolski)

(Žunić, F., 2019)

Pored uvida u nastavnu pripremu za čas Odjeljene zajednice, opservira se i sam tok časa putem protokola zapažanja koji sadrži sljedeće elemente: pripremanje za čas, ciljevi i zadaci, primjena nastavnih metoda, oblika nastavnog rada, nastavna sredstva i

pomagala, struktura nastavnog sata, nastavna tabla, aktivnost nastavnika, aktivnost učenika, odnos prema učenicima, korelacija s drugim predmetima, tehnički dio sata, ocjenjuje/podstiče učenike, ocjena je javna, prisutni na času, pohvala, sugerisanje radi unapređivanje odgojno-obrazovnog rada, literatura, zabilješke toka časa. U narednoj tabeli dat je protokol zapažanja na času koji se primjenjuje za časove odjeljenskih zajednica od strane školskog pedagoga.

Tabela 16: Protokol zapažanja časova odjeljenskih zajednica

Profesor	
Nastavni predmet	
Razred/redni broj časa	
Datum/kabinet	
Nastavna jedinica	
Tip časa	
Priprema za čas	<ul style="list-style-type: none"> • Potpuna pismena priprema • Djelimična • Koristi staru pripremu • Nema pripremu
Ciljevi i zadaci	<ul style="list-style-type: none"> • Jasno istaknuti • Nepotpuni • Neodgovarajući
Primjena nastavnih metoda	<ul style="list-style-type: none"> • Usmeno izlaganje • Ilustrativno-demonstrativne • Dijaloška • Pisanih radova • Praktičnih radova • Grafičke • Metode rada na textu • Kombinovane

Primjena nastavnih sredstava i pomagala	<ul style="list-style-type: none"> • Slike • Crteži-šeme • Grafoskop-garfofolije • Power Point ppt/projektor/računar • Sportski rekviziti • Nastavni listići • Karte, globus • Tabla • Udžbenik • Ostalo:
Struktura nastavnog sata	<ul style="list-style-type: none"> • Sat ima nastavne etape logički jasne • Sat ima nastavne etape, ali predmetno neracionalne • Struktura sata neadekvatna
Aktivnost nastavnika	Govor: odmjeren, monoton, bučan, brz Jezičko izražavanje: pravilno, manje jezičkog govora, česte materijalne greške
Aktivnost učenika	Svi učenici aktivni, većina, manji broj,
Odnos nastavnika prema učenicima	Lako uspostavlja saradnju, popustljiv, krut
Korelacija s drugim predmetima	
Profesor upisuje čas u Dnevnik	Na početku časa U sredini Na kraju/ Nikako
Ocjenjuje /podstiče učenike (javno)	
Prisutni na času	
Pohvala	
Sugerisanje/preporuke za unapređenje odgojno-obrazovnog rada	

(Žunić, F., 2016)

Prema datom protokolu školski pedagog opservira čas koji pomaže pedagogu da se usmjeri na elemente koje prati te pomaže kod analize realizovanog časa. Prema datom protokolu u tabeli 22 izvršena je opservacija časa Odjeljske zajednice u I razredima Srednje škole, a nastavne jedinice kojima se prisustvovalo bile su sljedeće:

- ✚ Kultura ponašanja u prevoznim sredstvima
- ✚ Sprečavanje konfliktnih situacija
- ✚ Odnos prema laganju
- ✚ Saobraćaj

Pedagog je najavio posjetu času i objasnio cilj posjete. Razrednici su dozvolili da se atmosfera sa časova fotografiše, s obzirom da se iste koriste i za školski časopis te su fotografije javnog karaktera. Uvidom u opservaciju pomenutih časova došlo se do sljedećih zaključaka:

- ✚ Svi razrednici su primili pedagoga na čas te upoznali učenike s ciljem posjete pedagoga času, a koja se ogleda u tome da se sazna kako se učenici ponašaju na času, šta je to što uče, kako rješavaju aktuelne probleme u odjeljenju, i sl. Dio koji se učenicima ne kazuje jeste onaj koji se odnosi na rad nastavnika i njegovu evaluaciju s ciljem unapređenja odgojno-obrazovnog rada kako se ne bi umanjio autoritet nastavnika te dovele u pitanje njegove kompetencije.
- ✚ Nakon uvida u pisane pripreme nastavnika, utvrđeno je da dva razrednika imaju potpune pisane pripreme. Jedan nastavnik nije imao pripremu, a drugi je imao pripremu koja zahtjeva veću urednost i dopunu prema elementima datim u tabeli 22, a odnosi se na literaturu, tip časa, nastavne metode, oblike rada i zadatke koje treba da ostvari.
- ✚ U toku realizacije časova, svi razrednici imaju dobru artikulaciju časa koja se ogleda u primjeni uvodnog dijela sata koji ne traje duže od 7 min gdje uglavnom razrednici obavljaju tehnički dio: upisuju odsutne učenike, provjeravaju

ko je donio opravdanje, ko nije bio u školi i zašto. Potom prelaze na dijalog s učenicima postavljajući im pitanje ili vježbu (da nacrtaju određeni crtež, i sl.), koja je u vezi sa određenim naslovom teme o kojoj će se razgovarati na času. To je psihološka priprema učenika za glavni dio sata. Kod nekih razrednika je zaboravljena psihološka priprema te nastavnik odmah najavljuje čas i prelazi na glavni dio sata, što ostavlja prostora pedagogu da u analizi časa nakon realizacije, pojasni razredniku značaj psihološke pripreme za realizaciju časa, koja treba biti, prije svega, motivirajuća.

- ✚ 1/3 razrednika se potrudila da primjeni raspoloživa nastavna sredstva. Tako je na času "Kultura ponašanja u prevoznim sredstvima", razrednica dala zadatak učenicima da pripreme igrokaz: učenici su prikazali putnike u autobusu, konduktere, djecu, i sl. te na koji način treba da se primjeni saobraćajni bonton u prevozu. Nastavna sredstva su bila u vidu koreografije, stila odjevanja starih, bolesnih, trudnica i sl., klupe su bile stolice, vrata su bila ulaz od prevoznog sredstva i sl. Maštovitost i kreativnost na tom času je došla do izražaja, a učenici su se pored učenja, i zabavili. Razrednik je na ovom času bio koordinator, a učenici su bili aktivni sudionici što je veoma pozitivno. Za razliku od tog časa, na drugom času bila je prezentacija gdje su učenici imali priliku da vide saobraćajne gužve u vidu fotografija koje su komentarisali i na osnovu kojih su donosili zaključke. Na ostalim časovima odjeljenskih zajednica prisutne su bile metoda usmenog izlaganja, gdje je razrednik objašnjavao kako se mogu spriječiti konflikti te usmeno izlaganje s malim učešćem dijaloške metode gdje je razrednik objašnjavao šta je laž i kakav odnos treba imati prema laži. Ovdje se primjećuje da razrednici nisu uključili učenike u pripremu i realizaciju časa Odjeljenske zajednice, već da su nosioci aktivnosti uglavnom razrednici. Međutim, nastavni sat u kojem se usmeno tokom cijelog časa objašnjava šta je laž i šta su konflikti, nisu dovoljni za ostvarivanje ciljeva sata,

tako da je neophodna detaljnija analiza ovakvih časova u saradnji sa pedagogom škole. Pored toga, primjećeno je da se koristi štura literatura u vezi pomenutih tema, što je nedovoljno, jer učenici srednjoškolci zahtjevaju više informacija te je neophodno obogatiti sadržaje dodatnom literaturom o pomenutim temama. Poznato je da razrednici za časove odjeljenskih zajednica nemaju Udžbenik po kojem bi se mogli pripemati za čas. Zato je saradnja sa pedagogom veoma bitna, jer isti može pomoći u predlaganju literature u kojoj se mogu naći neke teme za časove odjeljenskih zajednica, a potrebna je i dodatna priprema samog razrednika putem interneta, medija, šire stručne i naučne literature.

- ✚ Što se tiče nastavnih metoda, na većini časova dominira metoda usmenog izlaganja.
- ✚ Oblici rada koji su primjenjeni na tim časovima su individualni i grupni.
- ✚ Dominirajuća nastavna sredstva su: živa riječ nastavnika, power point prezentacija sa slikama i fotografijama
- ✚ Razrednici ne daju nove zadatke učenicima niti ih upoznaju sa narednom temom.
- ✚ Nakon realizacije časa, uslijedila je i analiza s ciljem da se izvrši samoevaluacija od strane razrednika te evaluacija časa od strane pedagoga s ciljem usmjeravanja na aktivnosti koje se mogu adekvatnije realizovati kako bi časovi bili kvalitetniji. U toku analize časa razrednici ne pokazuju samokritički osvrt na čas, jer navode da su određenu nastavnu jednicu planirali na takav način s obzirom da su isti smatrali najadekvatnijim. Nakon savjeta pedagoga, složili su se da će ih primjeniti ubuduće.
- ✚ Neke od sugestija bile su sljedeće: priprema za čas mora imati tačno definisane zadatke koji se trebaju realizovati, literaturu po kojoj se nastavnik priprema za čas.
- ✚ Kako bi učenici misaono bili aktivni, neophodno je iste staviti u određenu situaciju da misle. Npr. kako riješiti konflikt. Učenici nakon usmenog obrazlaganja šta je konflikt

i sl., mogu dobiti jednu konfliktnu situaciju koju su trebali pokušati u paru ili grupno riješiti.

- ✚ Pored toga, neophodno je više koristiti dijalošku metodu, jer se kroz razgovor saznaje mnogo o samim učenicima, Npr. umjesto da razrednik cijeli čas priča o tome šta je laž i kolike su posljedice laži, može jedan dio časa posvetiti samim učenicima te ih pitati kada su zadnji put lagali i zašto su to činili. Na taj način razrednik dobiva informaciju o učenicima, o stilu porodice u kojoj dijete odrasta, i o načinu razmišljanja učenika, njegovom karakteru i sl. Učenici se uključuju, prepričavaju iskustva, traže rješenja, a samim tim čas biva dinamičniji, kvalitetniji. Istaknuta je i adekvatna primjena nastavnih sredstava i pomagala. Razrednik koji je od školskih klupa i stolica pretvorio trolejbus, pokazao je kako uz malo mašte i kreativnosti, napraviti adekvatno nastavno sredstvo koje je ekonomično i efikasno.

Na osnovu opservacije navedenih časova, može se zaključiti da ima nastavnika koji uz malo mašte i volje mogu napraviti kreativan i uspješan čas, ali i onih kojima to ne ide baš tako jednostavno, pa moraju uložiti malo više truda i napora da bi postigli cilj časa. Od nastavnika se očekuje "visoki nivo znanja, opća kultura, moralne odlike, kao takve i osobine ličnosti koje su značajne za funkciju odgajatelja. Pedagoška osposobljenost nastavnika može se posmatarati sa tri aspekta: osobine nastavnika kao ličnost, njegovog stručnog znanja i spretnosti, kao i organizaciono-komunikativne djelatnosti" (Ajanović, DŽ., Stevanović, M., 1998., str.190).

Efekti Odjeljske zajednice

Efekat časova Odjeljske zajednice predstavlja učinak rezultata časova Odjeljske zajednice, tj. njenu praktičnu primjenu. Prema tome, potrebno je sagledati koristi koje su rezultat časova Odjeljske zajednice, kao npr: zašto je značajna Odjeljska zajednica ili koliko ista pomaže u postizanju pozitivnih rezultata u toku školovanja kao i to koliko časovi Odjeljske zajednice utiču na odgajanje učenika, pozitivno usmjeravanje njegovog ponašanja, i sl. Odjeljska zajednica ima više zadataka, a jedan od prvih je "angažovanje učenika pri rješavanju osnovnih pitanja života i rada, učenja, igre i zabave odjeljskih kolektiva podsticanjem samostalnog rada u odjeljskoj zajednici" (Šefer, J., 1985, str. 8).

Žunić (2016) navodi da se korist časova Odjeljske zajednice ogleda prvenstveno u rješavanju problema učenika (35%), pravdanju izostanaka (21%), podučavanju i savjetovanju (13%). Jedan od primarnih problema koji rješava svaki razrednik jeste da učenici izvršavaju školske obaveze i da imaju pozitivan uspjeh, tj. što bolji uspjeh znači i bolje odjeljenje. Za uspjeh odjeljenja odgovara ne samo učenik kao pojedinac već i njegov voditelj, tj. razrednik.

Tabela 14: Značaj Odjeljske zajednice prema odgovorima učenika i razrednika

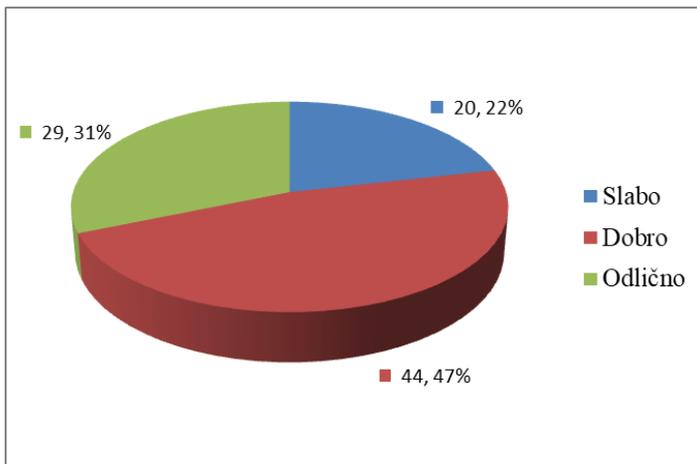
Odgovori	učenika		razrednika	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
a) Rješavanje problema učenika	74	35	4	33
b) Pravljanje izostanaka	44	21	2	17
c) Pohvale učenika	16	8	0	0
d) Izricanje odgojno-disciplinskih mjera	22	10	3	25
e) Podučavanje i savjetodavni rad	27	13	2	17
f) Odlična prilika za završavanje nedovršenih šk. i domaćih zad.	27	13	0	0
g) Nepotreban čas*	1	0	-	-
h) Druženje s prijateljima*	1	0	-	-
i) Ne znam*	1	0	-	-
g) Pripremanje tema sa učenicima*	-	-	1	8

(Žunić, F., 2016)

Zajedničko za učenike i razrednike prvih razreda jeste to da su na prvom mjesti istakli isti značaj, a to je rješavanje problema učenika, dok su na drugom mjestu razrednici istakli izricanje odgojno-disciplinskih mjera (25%), a učenici pravdanje izostanaka (21%), što je u neposrednoj vezi. Naime, učenici zbog neopravdanih izostanaka bivaju kažnjeni smanjivanjem vladanja koje se potiče izricanjem odgovarajuće vaspitne mjere. Samo je jedan razrednik (8%) istakao značaj pripremanja tema za učenike, a sadržaji su ti koji pomažu u rješavanju učenikovih problema kako direktno tako i indirektno. "Sadržaji čine sastavni dio cjelokupne vaspitne situacije koja je ciljno usmjerena, a kojoj oni ravnopravno doprinose. Oni su u vezi s postavljenim vaspitnim ciljevima i oslikavaju ih na direktan ili indirektan način, zavisno od toga koji je način bolji za ostvarivanje konkretnog cilja." (Šefer, J., 1985, str. 16).

Efekti Odjeljske zajednice, tj. njihova korist ogleda se kroz njen značaj, doprinos u učenju i vladanju tj. ponašanju učenika, i o tome koliko sami proces podučavanja utiče na pozitivne promjene ponašanja osobe. Podučavanje je "pedagoška djelatnost koja se sastoji u pružanju neposredne pomoći vaspitaniku u procesu njegovog učenja, dok učenje predstavlja trajnu ili relativno trajnu i relativno specifičnu promjenu individue koja se pod određenim uvjetima može manifestovati u njenom ponašanju, a koja je rezultat prethodne aktivnosti individue" (Muminović, H., 2000, str.25/22).

Kakav je efekat časova Odjeljske zajednice zavisi i od toga koliko ti časovi doprinose uspjehu učenika. Žunić (2016) navodi da je 60% učenika potvrdilo da im časovi Odjeljske zajednice daju značajan doprinos u školskom uspjehu, dok je 100% razrednika istaklo da časovi Odjeljske zajednice doprinose uspjehu učenika u učenju. Pored dodatnog informisanja i obrazovanja učenika, Odjeljske zajednice imaju za cilj da realizuju odgojne zadatke, pa se nastojalo otkriti koliko učenici i razrednici smatraju da časovi Odjeljske zajednice odgojno djeluju na učenike.

Grafikon 9: Odgojni uticaj Odjeljske zajednice na učenike
(Žunić, F., 2016)

Prema datim odgovorima od strane učenika, može se zaključiti da Odjeljska zajednica odgojno djeluje na učenike s obzirom da je

31% njih odgovorilo da odlično djeluje, a 47% učenika istaklo je da dobro djeluje na odgoj učenika. Samo je 22% učenika istaklo da slabo koristi odgoju učenika. Za razliku od učenika, razrednici I razreda, njih 100% je istaklo da časovi Odjeljske zajednice odlično djeluju na odgoj učenika. Prema tome, korist časova Odjeljske zajednice ogleda se u njenoj odgojnoj funkciji što je primarni uslov škole kao odgojno-obrazovne institucije. Svako podučavanje ima za cilj da učenika osposobi da naučeno primjenjuje u svakodnevnom životu. Škole mogu postati kvalitetne tek "kada djeca shvataju svoje potrebe i kada nastavnici svakoga dana koriste te informacije kako bi učenici stekli iskustvo u donošenju odluka. Pokušati ostvariti kvalitetnu školu bez uključivanja učenika isto je kao htjeti dobiti utakmicu bez uključivanja igrača" (Gossen, D., Anderson, J., 1996, str.171).

Da bi časovi Odjeljske zajednice imali praktičan značaj, tj. korist za učenike uopće, neophodno je iste osposobiti da samostalno uspješno rješavaju svoje probleme kako bi živjeli zdravim načinom života. Učenika 50% je dalo pozitivan odgovor, tj. da im časovi Odjeljske zajednice pomažu u rješavanju životnih problema, a od toga je 10% učenika iznijelo stav da im odlično pomaže, a 40% učenika da im dobro pomažu časovi odjeljskih zajednica. Međutim, tu je i odgovor druge polovine učenika (50%) koji su se izjasnili da im časovi Odjeljske zajednice slabo pomažu u rješavanju životnih problema. Za razliku od učenika, razrednici su uvidjeli korist časova Odjeljske zajednice za rješavanje životnih problema učenika. Istakli su da dobro pomažu učenicima (75%), dok je 25% razrednika mišljenja da časovi Odjeljske zajednice slabo pomažu učenicima u stvarnom životu.

Prema tome, može se zaključiti da časovi Odjeljske zajednice, tj. da se njihova korist ogleda u sljedećem: rješavanje učenikovih problema, izricanje odgojno-disciplinskih mjera, pravdanje izostanaka, te podučavanje i savjetovanje. Žunić (2016) navodi da, prema dobivenim podacima, podučavanje i savjetovanje ne zauzima primarno mjesto na časovima Odjeljske zajednice, već rješavanje učenikovih problema. Problemi s kojima se učenici susreću tiču se i

njihovog odnosa među vršnjacima, planiranja i organizovanja zdravog načina života i dr. U tom kontekstu, često su razrednici ti koji im pomažu kroz razgovor o aktuelnim problemima, davajući savjete, i sl. "Učenici u odjeljenskoj zajednici ulaze u raznovrsne situacije međusobnih odnosa gdje ispoljavaju, obrazlažu svoje i saobražavaju svoje stavove i gdje se osposobljavaju za svestrano-obrazovnu stvaralačku i slobodnu ličnost sposobnu da se uspješno uključi u proces organizovanog rada. Što učenici više nauče o sebi i o svojim sposobnostima, to će biti veće njihovo samopouzdanje i fleksibilnost u donošenju odluke" (Rosić, 2001., str. 12/18). Efekti Odjeljenske zajednice ogledaju se i u pružanju pomoći učenicima da poprave svoj uspjeh u učenju. Primjena časova Odjeljenske zajednice odražava se i na odgoj učenika, pomaže im u rješavanju životnih problema, usmjerava ih na vođenje zdravog načina život uopće.

Zaključna razmatranja

Odgoj je važniji od obrazovanja!
Odgajati - ne suca, ne vojnika, nego čovjeka!
Jean-Jacques Rousseau

Odgoj je jedinstven proces oblikovanja ličnosti koji je uokviren naslijeđem, socijalnom okolinom, ali i aktivnošću pojedinca. Primarni faktori odgoja u socijalnoj okolini je obitelj, a sekundarni faktor su odgojno-obrazovne ustanove, posebno škola. Odgojnu ulogu u školi imaju svi nastavnici, stručni saradnici i rukovodstvo škole. No, temeljna odgojna uloga u srednjoj školi – razredniku (Bratanić, 2002, prema: Katavić, P. i Batarelo Kokić, I., 2017). Razrednik, između ostalog, priprema i realizira čas Odjeljske zajednice.

Pregledom dosadašnjih istraživanja utvrđeno je da se malo pisalo fokusirano o Odjeljskoj zajednici, a više u okviru određene pedagoške literature kroz knjige, članke i slčno, sa izuzetkom određenih priručnika za realizaciju OZ. Radovi o OZ, uglavnom, su se bavili njenom timskom strukturom i odgojnim značajem, te sadržajnom koncepcijom, što je prisutnije u priručnicima koji imaju konkretnu namjenu u primjeni i realizaciji časova Odjeljske zajednice.

Timska struktura OZ uključuje razrednika, pedagoga, učenike i program OZ koji je utvrđen Nastavnim planom i programom škole, koji ima za cilj moralno-obrazovno usmjeravanje i osvještavanje djece i mladih. U knjizi su predstavljene različite definicije OZ i njeni odgojno-obrazovni i funkcionalni zadaci, zatim potrebe mladih i određene poteškoće s kojima se suočavaju tokom školovanja, u čijem rješavanju razrednici igraju značajnu ulogu, jer se nalaze u bliskijem odnosu sa učenicima i upoznaju konkretnije s njihovim životnim izazovima upravo kroz časove OZ. Naročita pažnja je posvećena timskoj strukturi OZ, gdje su prikazane kvalitativno-funkcionalne karakteristike razrednika i pedagoga, kao i neke opće zajedničke karakteristike adolescenata, jer je adolescencija naročito osjetljivo razdoblje razvoja. Predstavljani su tipovi nastavnika-razrednika, zatim stilovi izvođenja nastavnog procesa, kao i program rada pedagoga i njegova uloga u realizaciji OZ, odnosno kvalitetna simbioza razrednika, pedagoga i učenika naročito kroz rad na OZ.

U vezi sa sadržajnom strukturom Odjeljske zajednice utvrđeno je, kroz konkretne pedagoške normative i standarde, te zakonsku legislativu u sektoru obrazovanja, da je ona obavezni nastavni predmet. U radu su prikazani ciljevi, zadaci i teme OZ iz oblasti: kulturnog i prirodnog nasljeđa, moralnog odgoja, pedagogije i psihologije, etike i estetike, humanizacije, rada i životne sredine. Srednje škole, koje rade po EU VET programima nemaju uvršten program OZ, pa su date smjernice i oblici implementacije važećih zajedničkih programskih jezgri OZ (uglavnom gimnazijskih) mada još uvijek nisu zvanično objedinjeni ni inkorporirani, i dobar dio posla i odgovornosti pada na nastavnike-razrednike i pedagoge.

Posebna pažnja je posvećena kvaliteti časova OZ, kao i identifikaciji i evaluaciji relevantnih parametara preko kojih se ona referiše: nastavne teme i interesi učenika, praktična primjena OZ, klima na časovima Odjeljske zajednice, tehničko-stručna izvedba časova, pedagoške opservacije časova OZ. U vezi s navedenim, inkorporirani su rezultati anketiranja prvih razreda u jednoj od stručnih srednjih škola u Sarajevu. Tako se spoznalo da su najfrekvencije teme OZ iz oblasti: učenja i vladanja, a zatim zdravlja, što je zajednički stav i opća percepcija razrednika i učenika. Što se tiče interesa učenika, najviše je usmjeren na teme organizacije izleta i posjete kulturno-umjetničkim institucijama, zatim obrazovanja u vezi sa spolnim bolestima, ulozi medija i dr.

Stav razrednika dodatno potvrđuje da su učenicima interesantnije teme koje nisu direktno vezane za učenje i vladanje u školi. Učeničke sugestije za unapređenje časova OZ odnose se pravashodno na potrebu veće primjene savremenijih multimedijalnih nastavnih sredstava: filmova, prezentacija, fotografija i sl., kao i potrebu da se unaprijedi program OZ sa temama iz različitih oblasti umjesto prezasićenosti savjetima o učenju i vladanju. Kada je posrijedi značaj i praktična primjena časova OZ, zajednički stav učenika i razrednika je da ista pomaže kod rješavanja problema učenika, pravdanja izostanka i izricanja odgojno-disciplinskih mjera. OZ općenito ima dobar odgojni uticaj na učenika, dok je manje prisutan stav među učenicima da je njen odgojni uticaj odličan, s tim

da je ipak minimalna negativna frekvencija ocjene slabog odgojnog uticaja OZ. Klima na časovima OZ, koja se mjeri preko pristupa nastavnika i učeničkog odziva, stila rada nastavnika i zanimljivost programa OZ i dr., je uglavnom zadovoljavajuća.

Međutim, treba naglasiti da je određeni broj učenika izrazio svoje nezadovoljstvo časovima OZ, a razrednici nemaju povratnu informaciju o tome, što znači da je potrebno da se radi na zajedničkoj komunikaciji i da se više pažnje posveti svi učenicima na časovima OZ, kao i prilagođavanju tema različitim učeničkim interesima. Što se tiče tehničko-stručne izvedbe časova OZ, u radu su identifikovana razna nastavna sredstva i pomagala koja doprinose modernosti i demonstrativnosti časova, ali su prema viđenju učenika i razrednika najzastupljenije klasične prezentacije, ankete i obraćanje nastavnika. Pedagoškim opservacijama časova OZ, kao i kod drugih predmeta, ocjenjuju se metodički elementi: struktura i artikulacija časa, ciljevi i zadaci, primjena nastavnih sredstava, interaktivnost, korištena literatura, itd., prema utvrđenom protokolu zapažanja. U skladu s tim, prikazani su rezultati protokolnih zapažanja na časovima OZ u prvim razredima srednje škole (Žunić, 2016). U knizi je dat primjer časa OZ o temi *Cyberbullying* autorice (Žunić, 2019).

Odjeljska zajednica, kao obavezni nastavni predmet, sa svojim kompleksnim programom, ima prepoznatljiv odgojno-obrazovni uticaj na učenike, mada su rezultati istraživanja ukazali na nedosljednost realizacije programa OZ, jer se zavisno od individualnih karakteristika i specifičnih problema u određenom razredu sadržaji u modifikuju, reduciraju i prilagođavaju zavisno od potreba i prioriteta. Činjenica je da učenici doživljavaju OZ kao čas savjetodavnog rada koji je maksimalno usmjeren na učenje i vladanje, što predstavlja određeni oblik monotonije za učenike, za one koji izvršavaju svoje radne obaveze i postižu dobre rezultate, ali i učenike prema kojima su ove teme najviše usmjerene, ali prelaze u rutinu, pa se na taj način minimiziraju učinci OZ i zapostavljaju njeni širi aspekti.

Također je evidentno da je klasična upotreba prezentacija postala monotona, jer učenici očekuju drugačije načine obraćanja (npr. film) koji imaju jače motivaciono dejstvo, zabavniji učinak, ali jednak ili čak naglašeniji moralno-odgojni i obrazovni karakter. *Živa riječ* nastavnika je nezamjenjiv odgojno-obrazovni alat, osim kada je upućena uvijek prema istim učenicima (najčešće onima koji postižu slabe rezultate) i ako obuhvata stalno istu tematiku, kao i jednake pristupe odgojnom djelovanju, kada može biti nedovoljna i postati oblik *zasićenosti*. S obzirom da je empirijsko istraživanje, uglavnom, vezano za srednju stručnu školu, to su i rezultati specifični, dok bi bilo moguće očekivati neke drugačije rezultate u nekoj od gimnazija ili osnovnih škola. S obzirom na dugogodišnje pedagoško iskustvo jedne od autorica knjige, u osnovnoj, srednjoj stručnoj i gimnaziji, uočene su bitne razlike kod realizacije programa OZ, odnosno dosljednost realizacije tema je generalno veća u gimnaziji, gdje se puno pažnje posvećuje obrazovanju učenika iz različitih oblasti. Analizom programa OZ evidentno je da su zaista predviđene brojne teme iz raznih naučnih oblasti, koje obrazuju, informišu i pripremaju učenike za kvalitetniji život i razumijevanje svijeta i okoline. Upravo zbog toga, razrednici različitih profila, neovisno da li su geografi, historičari, biolozi, umjetnici i sl., imaju mogućnost biti u potpunosti stručni u realizaciji pojedinih tema, ali i dodatno se usavršavati u području onih koje izlaze iz okvira njihove struke. Naravno, ovdje se neizostavno napomenuti da je svaki nastavnik pedagoški i metodički osposobljen, te da zavisno od njegove posvećenosti svome razredu i opće predanosti poslu, pa time i posvećenosti OZ, može da ima zavidno odgojno-obrazovno djelovanje na psiho-fizički razvoj učenika u procesu njihovog sazrijevanja.

Uloga pedagoga je posebno naglašena kroz saradnju sa razrednicima i učenicima, u polju rješavanja njihovih problema, ali i u polju napredovanja učenika i samih razrednika. Pedagog može značajno doprinijeti kvalitetnoj pripremi i realizaciji programa OZ, naročito kroz nuđenje odgojno-obrazovnih materijala, koji su razrednicima ispomoć u kvalitetnijoj tehničkoj izvedbi časa.

Konačni zaključak je da je OZ s punim pravom obavezni predmet i da joj treba pristupiti s puno interesa i odgovornosti, jer je to prilika da se izgrade pozitivni odnosi između razrednika, učenika i pedagoga, odnosno da se postignu efektivni učinci u vezi sa radnim navikama, učenjem, zajedničkim druženjem, solidarnosti, timskim radom, rješavanjem problema, itd. Odjeljska zajednica ima za cilj da se maksimiziraju obrazovno-odgojni ciljevi i zadaci i da se razvije pozitivna klima u odjeljenju i školi, zajednički nivo tolerancije i poštivanja. Na temeljima ovakvih pedagoških postavki, OZ ima širok spektar djelovanja i uticaj kod formiranja ličnosti učenika i njegove spremnosti za život. Zbog toga ova knjiga ima poseban naučni doprinos u vezi sa prethodno kazanim, pa se nadamo da će pobuditi interes čitaoca i biti važan vodič u uspješnoj realizaciji Odjeljske zajednice.

Naučna monografija ima fundamentalno-aplikativni karakter, te je usmjerena ka kolegama i kolegicama pedagozima, naročito iz uže oblasti Metodika odgojnog rada, kao i svim prosvjetnim radnicima, a naročito nastavnicima-razrednicima, studentima pedagogije, kao i studentima drugih nastavničkih studija (geografije, historije, stranih jezika i dr.), ali svima onima koji će u budućnosti raditi sa djecom i mladima.

LITERATURA

1. Ajanović, Dž., Stevanović, M. (2004): "Metodika vannastavnih aktivnosti učenika". Filozofski fakultet Sarajevo
2. Ajanović, Dž., Stevanović, M. (1998): "Školska pedagogija". Prosvjetni list, Sarajevo
3. Bašić, S. (2009): "Radni materijal za stručno usavršavanje učiteljica i učitelja engleskog jezika, mentora, savjetnika, voditelja ŽSV-a, Sisak
4. Bogdanović, V., Ugrinić-Sklopić, B. (2005): "Adolescencija". Pedagoško društvo Srbije, Beograd
5. Bognar, L. (2007): "Hrvatski nacionalni kurikulum", Magazine article. Google Scholar
6. Bratanić, M. (1993): "Mikropedagogija". Školska knjiga, Zagreb.
7. Business Dictionary (2015). Fairfax, VA
8. Choen, L., Manion, L., Morisson, K. (2007): "Metode istraživanja u obrazovanju". Naknada Slap, Zagreb
9. Čović, A. (2015): „Timski rad djelatnika škole“. Diplomski rad, Zagreb
10. Dizdarević, I. (1997): "Psihologija masovnih komunikacija". Humanitarno udruženje građana ŽENA 21, Sarajevo
11. Elezović, M. (2007): "Pomoć razrednicima u planiranju godišnjeg programa rada Odjeljske zajednice". Pedagoški praktikum, str. 51. Udruženje pedagoga u Kantonu Sarajevo, Sarajevo
12. Filipović, M. (2004): "Metodologija znanosti i znanstvenog rada". Svjetlost, Sarajevo
13. Filipović, N. (1988): "Didaktika". Svjetlost, Sarajevo
14. Filipović, N. (1980): "Didaktika 2". Svjetlost, Sarajevo
15. Fočo, S. (2005): "Ogledi u tranziciji". Dom štampe, Zenica
16. Friedline, M.L., Quigley, B.A. (2016): "Class observation Notes Model". Institute for the Study of Adult Literacy (ISAL), College of Education, Penn State
17. Furlan, I. (1988): "Čovjekov psihički razvoj". Školska knjiga, Zagreb

18. Glasser, W. (1993): "Nastavnik u kvalitetnoj školi". EDUCA, Zagreb
19. Gojkov, G. (2003): "Dokimologija". Viša škola za obrazovanje vaspitaca, Vršac
20. Gračić, A. (2015): "Nastavna priprema za čas (Odjeljska zajednica)". Didaktički putokazi br. 71, str. 97-100. Pedagoški zavod i Filozofski fakultet u Zenici, Zenica
21. Grupa autora: Gajanović, N., Muradbegović, M., Filipović, N., Mandić, P., Stojaković, P. (1984): "Pedagog u suvremenoj školi". Filozofski fakultet Sarajevo
22. Grupa autora: Potkonjak, N., Šimleša, P. (1989): "Pedagoška enciklopedija 2". Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd; Školska knjiga, Zagreb; Svjetlost, Sarajevo
23. Grupa autora (2005): "Vodič za unapređenje rada nastavnika i škola". Fond za otvoreno društvo, Beograd
24. Grupa autora (2007): "Pedagoški praktikum". Udruženje pedagoga Kantona Sarajevo
25. Grupa autora (2012): "Upravljanje razredom". Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih u saradnji sa British Council, Zagreb
26. Lungulov, B. (2015): "Analiza ishoda učenja kao indikatora kvaliteta visokog obrazovanja". Doktorska disertacija. Mentor: O. Gajić. Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad
27. Grupa autora (2016): "Planiranje nastavnog procesa". Radna verzija priručnika CEI Step by Step- Projekat "Obrazovanje za pravično društvo". Centar za obrazovne inicijative Step by Step; USAID; Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo
28. Grupa autora: Teodosić, R., Vučenov, N., (1967): "Pedagoški rečnik 2". Institut za pedagoška istraživanja; Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije, Beograd
29. Halmi, A. (2005): "Strategija kvalitetnih istraživanja u primjenjenim društvenim znanostima". Naklada "Slap", Jastrebarsko

30. Hećimović, A. (2014): "Priprema za odgojno-obrazovni rad". Didaktički putokazi br. 68, str. 86-89. Pedagoški zavod i Filozofski fakultet u Zenici, Zenica
31. Ivanek, A. (2004): "Razrednik(-ica), pedagoško-psihološki voditelj (-ica) razrednog odjela (s primjerima vođenja radionica)". Profil International, Zagreb
32. Jaganjac, A. (1994/1995): "Nastavni planovi i programi: opća gimnazija, učiteljska škola, srednje umjetničke škole". Pedagoški zavod, Ministarstvo obrazovanja, nauke kulture i sporta, Sarajevo
33. Jović, N., Kuveljić, D. (2005): "Kako stvarati prijatnu atmosferu za učenje". Kreativni centar, Beograd
34. Jurčić, M., Horvat, M. (2014): „Nastavna sredstva i nastavna pomagala u predmetnom kurikulu informatike“, Školski vjesnik-časopis za pedagošku teoriju i praksu, vol.63, Filozofski fakultet, Zagreb
35. Jurčić, M. (2012): „Pedagoške kompetencije suvremenog učitelja“. Zagreb: RECEDO d.o.o.
36. Kačavenda-Radić, N., Pavlović-Breneselović, D., Antonijević, R. (2011): "Kvalitet u obrazovanju". Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd
37. Karabegović, M. (2013): "Samoaktualizacija-ideal psihološkog razvoja?" Psihologija ličnosti, Psihologijski portal. Optima Hosting, Zagreb
38. Katalinski, R., Bijelić, R. (2003): "Priručnik za razrednike srednjih škola", Prosvjetno-pedagoški zavod KS, Prosvjetno-pedagoški zavod RS, Sarajevo-Banja Luka
39. Katavić, P., i Batarelo Kokić, I. (2017): „Uloga razrednika u procesu planiranja, organiziranja i ostvarivanja odgojno-obrazovnih ciljeva: studija slučaja“, Školski vjesnik : časopis za pedagošku teoriju i praksu, Vol. 66 No. 4.
40. Knežević, B. (2013): "Temeljni pojmovi i funkcije trgovine". Ekonomski fakultet, Zagreb

41. Lalović, Z. (2015): "Metodologija istraživanja – projekt istraživanja". Predavanja pdf. Fakultet za Mediteranske poslovne studije, Tivat
42. Lalović, Z. (2006): "Metodologija naučno-istraživačkog rada sa osnovama statistike". Interni materijal za studente (skripta pdf). Fakultet za Mediteranske poslovne studije, Tivat
43. Maleš, D. (2011): "Obiteljska svakodnevnica i odgoj djeteta – nova paradigma odgojnih postupaka roditelja". Filozofski fakultet Sveučilišta, Zagreb
44. Malić, J. (1973): "Razrednik u osnovnoj školi". Školska knjiga, Zagreb
45. Manojlović, G., Nikolić, I. (2015): "Evaluacija kvaliteta nastavnog procesa", 42 Nacionalna konferencija o kvaliteti života, FQ 2015, Fakultet inženjerskih nauka, Kragujevac
46. Mejovšek, M. (2003): "Uvod u metode znanstvenog istraživanja". Naklada "Slap", Zagreb
47. Miliivojević, Z. (2008): "Emocije". Psihopolis institut, Novi Sad
48. Muminović, H. (2000): "Mogućnosti efikasnijeg učenja u nastavi". DES, Sarajevo
49. Nastavni plan i program sa integrisanom zajedničkom jezgrom gimnazija (2003). Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo, Sarajevo
50. Oatley, K., Jenkins, J.M. (1998): "Understanding emotions". Blacwell Publishers, Oxford
51. Opić, D., (2017): School – where one grows, learns and acquires social experience, Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu, Vol. 66 No. 2
52. Oxford Dictionaries (2004). Oxford University Press, UK
53. Oxford Dictionaries (2015). Oxford University Press, UK
54. Pedagoški standardi i normativi za srednje obrazovanje Kantona Sarajevo (2004): Službene novine Kantona Sarajevo
55. Pehar-Zvačko, L. (2003): "Slobodno vrijeme mladih ili...", Filozofski fakultet Univerzitet u Sarajevu
56. Perišić, M.M. (1972): "Disciplina u školi". Svjetlost, Izdavačko preduzeće Sarajevo

57. Popović, D., Subotić, Lj., Grbović, S., Bulatović, Lj., Luteršek, N., Gazivoda, N., Maslovarić, B. (2009): "Mentorstvo, priručnik za nastavnike". Zavod za školstvo, Podgorica
58. Pravila JU Srednje trgovačke škole Sarajevo (2011). Školski odbor
59. Pravilnik o polaganju stručnog ispita odgajatelja, nastavnika i stručnih saradnika (9/2000): Službene novine Kantona Sarajevo
60. Pravilnik o stručnom usavršavanju odgajatelja, profesora/nastavnika i stručnih saradnika u predškolskim ustanovama, osnovnim, srednjim školama i domovima učenika (2004): Službene novine Kantona Sarajevo
61. Prodanović, T., Ničković, R. (1974): "Didaktika". Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
62. Puzić, S., Baranović, B., Doolan, K.(2011): "Sociologija i prostor". Institut za društvena istraživanja, Zagreb
63. Zeman, M.G., Zeman, Z. (2010): "Uvod u sociologiju (održivih) zajednica". Biblioteka centra za istraživanje integralne održivosti i održivog razvoja, Zagreb
64. Rakić, B. (1981): "Procesi dinamizmi vaspitnog djelovanja". Svjetlost, Sarajevo
65. Repišti, S. (2012): "Prikaz pristupa evaluaciji nastavnog procesa." Naša škola br.62, Udruženje nastavnika BiH
66. Ristić, M., Kovačević, B. (1978): "Dnevnik Odjeljske zajednice sa podsjetnikom za rad". Dječije novine, Gornji Milanovac
67. Rokvić, S., Ribić, N. (2004): "Skaler za evaluaciju nastavnog časa". Obrazovna tehnologija, 4/2004. Ministarstvo prosvjete i nauke Republike Srbije
68. Rosić, M. (2001): "Razrednik i odjeljska zajednica" Sarajevo
69. Službeni portal JU Srednje trgovačke škole Sarajevo, 2015
70. Shaw, R., Wood, S. (2009): "Epidemija popustljivog odgoja". V.B.Z., Zagreb
71. Slatina, M. (2005): "Od individue do ličnosti", Dom Štampe, Zenica

72. Sujoldžić, A., Rudan, V., De Lucia, A. (2006): "Adolescencija i mentalno zdravlje". Institut za antropologiju, Zagreb.
73. Šefer, J. (1985): "Druženje u razredu". Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
74. Šehić, E. (2013): "Izloženost učenika elektronskom nasilju savremene nastavne metode". Didaktički putokazi br. 67, Pedagoški zavod i Filozofski fakultet u Zenici, Zenica
75. Trochim, William M.K. (2006): "Research Methods Knowledge Base". Web Centre for Social Research Methods, Cornell Office for Research on Evaluation, Cornell University, Atlanta, USA
76. Troj, F. (1957): "Prilog pitanju provjeravanja znanja i ocjenjivanja učenika u našim zemljama". Zavod za unapređenje školstva NRS, Beograd
77. Uzelac, M. (1997): "Za damire i nemire". Udruga "Mali korak ", Zagreb
78. Uzelac, M., Bognar, V., Begić, A. (2000): "Budimo prijatelji". Udruga "Mali korak", Zagreb
79. Vodič za obradu anketa (2001): "Approaches to the Analysis of Survey Data". Statistical Services Centre, The University of Reading, UK
80. Vukasović, A. (1994): "Obitelj, vrelo i nositeljica života". Hrvatski katolički zbor "MI", Zagreb
81. Vukasović, A. (1993): "Pedagogija". Školska knjiga, Zagreb
82. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo (2014). Službene novine Kantona Sarajevo
83. Zakon o srednjem obrazovanju Kantona Sarajevo (23/2010). Službene novine Kantona Sarajevo
84. Zakon o srednjem obrazovanju Kantona Sarajevo (10/04 i 34/07/2010). Službene novine Kantona Sarajevo
85. Zelenika, R. (2000): "Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog dijela". Ekonomski fakultet Rijeka
86. Zvačko-Pehar, L. (1990): "Razvojni problemi i vaspitanje predškolske djece". Doktorska disertacija. Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo

87. Žunić, F. (2014): "Nastavna priprema za čas Odjeljske zajednice". Didaktički putokazi br. 68, str. 90-94. Pedagoški zavod i Filozofski fakultet u Zenici, Zenica
88. Žunić, F. (2018): "Profil i uloga pedagog u školi". Naša škola br.82/252, str.47-55. Udruženje nastavnika Federacije Bosne i Hercegovine
89. Žunić, F. (2019): "Prevenција internet nasilja kroz čas Odjeljske zajednice". Pedagoška stvarnost br.65/1, str.45-53. Pedagoško društvo Vojvodine, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu
90. Žunić, F. (2016): "Evaluacija časova Odjeljske zajednice u prvim razredima JU Srednja trgovačka škola Sarajevo", završni-master rad (neobjavljeni rad). Univerzitet u Sarajevu - Filozofski fakultet

REGISTAR POJMOVA

Adolescencija 63, 64, 126

Aktivnosti 10, 17, 22, 24, 38, 48, 69, 74, 83, 89, 101, 104, 111, 114, 117, 122, 123

Disciplina 34, 78, 104

Evaluacija 13, 14, 73, 88, 89, 123

Istraživanje 7, 10, 11, 12, 13, 16, 18, 20, 22, 57, 59, 61, 66, 71, 85, 88, 90, 104, 111, 126, 128

Klima 7, 11, 14, 50, 90, 104, 105, 127, 129

Kompetencije 110, 121

Komunikacija 7, 20, 70, 77, 114, 115

Kurikulum 11, 73, 84, 85

Kvalitet 11, 13, 50, 52, 56, 88, 89, 97

Moralni odgoj 76, 79, 81, 82, 83, 85

Nastavne teme 6, 14, 89, 90, 91, 127

Nastavni plan i program 11, 28, 68, 79, 80, 81,

Nastavnik 40, 41, 42, 45, 48, 49, 50, 53, 54, 56, 57, 64, 69, 75, 77, 85, 89, 104, 106, 107, 110, 111, 112, 121, 122, 129

Obrazovanje 9, 10, 31, 41, 59, 60, 63, 68, 69, 70, 71, 74, 75, 79, 80, 81, 84

Odgoj 10, 16, 21, 42, 56, 62, 75, 76, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 102, 103, 125, 126

Odgojno-obrazovni rad 42, 69

Odgojno-obrazovni proces 75, 106, 110

Odgovornost 20, 21, 28, 34, 35, 38, 57, 72, 88, 97, 104, 127, 129

Odjeljska zajednica 7, 10,13, 17, 18, 21, 24, 28, 29, 30, 34, 35, 36, 42, 62, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 79, 84, 85, 88, 93, 99, 101, 128, 129

Pedagog 7, 11, 15, 10, 22, 30, 31, 40, 59, 40, 41, 62, 77, 80, 83, 84, 85, 90, 98, 110, 111, 119, 121, 122, 123, 126, 127, 129, 130

Podučavanje 47, 100, 101, 102

Procjena 56, 82, 88

Radionice 19, 20, 21, 22, 24, 40, 77, 107

Radne navike 81, 82, 83, 85

Razrednik 10, 11, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 54, 55, 57, 58, 61, 62, 66, 69, 71, 72, 77, 78, 84, 85, 89, 91, 92, 94, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 105, 107, 108, 109, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128

Razredništvo 40, 68, 69

Srednjoškolci 11, 74, 123

Škola 10, 14, 20, 21, 22, 24, 25, 31, 34, 36, 40, 59, 62, 65, 66, 73, 75, 79, 84, 90, 92, 113, 127, 128

Učenik 7, 10, 11, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 82, 83, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 117, 119, 120, 121, 122, 124, 126, 127, 128, 129

Vladanje 78, 91, 92, 93, 94, 97, 127, 128

Vrednovanje 88, 89, 110, 111

IZVOD IZ RECENZIIJA

Dr.sc. Irma Čehić¹

...Naučna monografija „Odjeljska zajednica“ rezultat je slojevitog istraživanja provedenog na terenu, pa se značaj i funkcija časova Odjeljske zajednice promatraju kroz objektivni pristup istraživača. Studiozno i temeljito, odjeljska zajednica je prikazana iz više uglova, sa različitih aspekata, kako bi zadovoljila potrebe šire publike. Rukopis nudi veliki broj korisnih informacija, studiozan prikaz proučavanja ove problematike u prošlosti, prenosi relevantna znanja autorica, daje smjernice za uspješno vođenje časova Odjeljske zajednice, ali i za uspješno vođenje razreda. Koristeći svoja prethodna znanja i iskustva, autorice su pripremile materijal tako da može koristiti nastavnicima koji imaju razredništvo, koji planiraju i realiziraju časove Odjeljske zajednice, pedagozima koji treba da prisustvuju časovima, pruže podršku nastavnicima i opserviraju časove, te studentima pedagogije i nastavnicihkih smjerova. Jasnoća pisanog teksta čini ga dostupnim širom krugu čitalaca, pa će naći svoju publiku i mimo prosvjetnih radnika...

Dr.sc. Šejla Bjelopoljak²

... Naučna monografija „Odjeljska zajednica“ detaljno prikazuje strukturu, kvalitet i značaj Odjeljske zajednice, educira o kvalitativnim karakteristikama, te istodobno podržava metodička nastojanja prosvjetnih radnika u dostizanju kvalitete časova Odjeljske zajednice. U knjizi preovladava naučni stil izraza uz balans kvalitativnog i kvantitativnog pristupa, što čini tekst dodatno interesantnim, a pažnju čitaoca održava budnom od prve do posljednje stranice. Autorice rade vrlo vješto, pojašnjavaju predstavljene pojave u svrhu razumijevanja, istodobno nudeći dokaze kao argumente kroz empirijski i analitički zasnovane korištene postupke. Rukopis predstavlja interdisciplinarno sagledanu pedagošku vrijednost, te odgovara trenutnim i budućim razrednicima, studentima, stručnim saradnicima i svima onima koji propituju odgovnu ulogu škole i kvalitetno obrazovanje...

¹ Vanredni profesor Pedagoškog fakulteta Univerziteta u Sarajevu

² Docent Pedagoškog fakulteta Univerziteta u Bihaću